
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

20. évfolyam 6. szám

2011. június

Tartalom

Könyvtárpolitika

Ásványi Ilona: Töprengések az egyházi könyvtárak sorsának változásáról ... 3

Műhelykérdések

„Számomra az emberek a legérdekesebbek”. Beszélgetés Monostori Imrével 15

Varga Máté Benedek: „Nem borúlátás, ez ténykérdés”. Interjú Varga Róberttel 24

Boda István: Könyvtárinformatikai Tanszék a Debreceni Egyetemen. Történet, jövőkép és stratégia 34

Konferenciák

Mezey László Miklós: Záró konferencia – a folytatás ígéretével. A Pest megyei „tudásexpressz” 44

História

Bobokné Belányi Beáta: Tízéves a Publika Magyar Könyvtári Kör 49

A Publika Magyar Könyvtári Kör 2010. évi rövidített szakmai és pénzügyi beszámolója 55

Könyv

Bánfi Szilvia: Tudományos és szakkönyvtárak Magyarországon 57

Máriás József: Az irodalomtudomány új gyümölcse 58

Tóth Andrea: Szentesi kulisszák mögött 61

From the contents

- Ilona Ásványi*: Considerations about the changing fate of church libraries (3);
Interview with Imre Monostori, retired director of the Komárom-Esztergom county library (15);
Interview with Róbert Varga, retired director of the Somogy county library (24);
István Boda: Report on the activities of the Debrecen University Department of Library and Information Science in the past three years (34);

Cikkeink szerzői

Ásványi Ilona, a pannonhalmi Bencés Főapátsági Könyvtár igazgatóhelyettese; *Bánfi Szilvia*, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Bobokné Belányi Beáta*, az ELTE BTK ny. oktatója; *Boda István*, a Debreceni Egyetem oktatója; *Máriás József* nyíregyházi újságíró; *Tóth Andrea*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Varga Máté Benedek*, a pilisvörösvári Városi Könyvtár vezetője

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Poprády Géza, Sztatky Mária**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bartos Éva**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Borítótér: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 6,0 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatja a
Nemzeti Erőforrás Minisztérium
Nemzeti Kulturális Alap

NEMZETI ERŐFORRÁS
MINISZTERIUM

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.
HU-ISSN 1216-6804

Ásványi Ilona

Töprengések az egyházi könyvtárak sorsának változásáról

Az Egyházi Könyvtárak Egyesülete,¹ amely az egyházi könyvtárak érdekképviseleti szervezete, 2009-ben ünnepelte 15. születésnapját. Az évforduló kapcsán az egyesület történetét feldolgozva² érintőlegesen szóltunk azokról a változásokról, amelyek a rendszerváltozást követő két évtizedben részben történtek, részben – szinte szükségszerűen – bekövetkeztek az egyházi könyvtárakban.

Bár még napjainkban is gyakorta tapasztaljuk, hogy az egyházi könyvtárakat a potenciális könyvtárhasználók, a politikai döntéshozók, „a szakma” (könyvtáros kollégák) egy része is egyféle „misztikus–mitikus tisztelettel” vagy „az ismeretlen kapcsolatos bizalmatlansággal” veszik körül, sokuk számára az egyházi gyűjtemények már nem „tabuk.” Ismerik jellemzőiket, vagyis, hogy a legrégebbi gyűjtemények, hogy sajátosan együttműködik bennük a könyvtár, múzeum, levéltár, vagy a három intézményből kettő, és hogy a nagy országos könyvtárak mellett a nemzeti kulturális vagyon jelentős részét őrzik. Tudjuk azt is, hogy az egyházi könyvtárak az egyik legősibb könyvtár csoportot alkotják, hiszen – ezerszer leírtuk, elmondtuk már –, hogy könyvtára vagy egy világi vagy egyházi méltóságnak, illetve közösségnek volt. Ismeretes az egyházi könyvtárak XX. századi, a rendszerváltozást megelőző sorsa is,³ amelynek következtében ez a könyvtártípus kiesett, vagy inkább maradt a hazai könyvtári hálózatból. (A könyvtári hálózat gerincét a megyei könyvtárak alkotják, ezektől följebb vannak a „könyvtári hierarchiában” a nagy országos könyvtárak, környékükön a felsőoktatási könyvtárak és alattuk – a könyvtárhasználók számától és földrajzi szempontok alapján – a városi és egyéb települési könyvtárak.) Nagyjából az egyházi könyvtárak megsemmisülésével, illetve raktárrá válásával egy időben, az 1950-es évek elején jöttek létre a megyei könyvtárak, és alakult ki a hálózat; az egyházi könyvtárak pedig ekkor vagy megsemmisültek vagy bezárkóztak, de kimaradtak, kiszorultak a rendszerből. Napjainkra elmondhatjuk már, hogy az egyházi könyvtárak közül többen vagy **„visszaverekedték magukat” a könyvtári rendszerbe, vagy** – néhány évtizede alakulva – **helyet kértek a hálózatban**, bár a mai napig külön(ös) csoportot is alkotnak abban.

Mára ugyan sok minden ismeretes szakmai és nem szakmai körökben is az egyházi könyvtárakról, mégis úgy gondoljuk, hogy nem haszontalan megosztanunk a címben megjelölt töprengéseinket az egyházi könyvtárak sorsa változásának okairól, irányáról, jellemzőiről, meghatározó tényezőiről, háttéréről.

Az egyházi könyvtárak sorsának alakulásában a rendszerváltozás után különböző **politikai, gazdasági, szakmai, szakmapolitikai, jogszabályi, technikai változások** játszottak szerepet. Újraéledésük részben „alulról jövő kezdeményezés”, részben kívülről jövő **szakmai ösztönzés és az „informatikai-technikai forradalom”** hatására következett be, amelyben fontos szerepet játszott a „személyi tényező”.

Politikai, gazdasági, jogszabályi változások

1989 után Magyarországon megváltozott az egyházi könyvtárakat fenntartó egyházak helye, szerepe. Az egyház „eredeti” feladata, küldetése elsőként az evangelizáció, pasztoráció, aztán a szociális munka, és csak ez után jön a kulturális tevékenység, amelynek nagyobb részét alkotja az oktatás és kisebb részét az egyéb kulturális feladatok ellátása (levéltárak, könyvtárak, múzeumok fenntartása, egyházi könyvkiadás, sajtó stb.). 1948 után ezekből a feladatokból az evangelizáció–pasztoráció maradt, az is korlátok közé és valóságos falak (templom, néhány iskola falai) közé szorítva.

A rendszerváltozás után, 1990-ben fogalmazódott meg a vallásszabadsággal kapcsolatos törvény,⁴ amely lehetővé tette az egyházak számára a művelődés területén a nyilvános működést. Az újraéledt egyházak számára azonban természetesen nem a kultúra művelése volt a legfontosabb, ahol elsőként aktivizálták volna magukat, ahogy az ország, a társadalom számára sem ez a terület volt a legfontosabb. Éveknek kellett eltelnie, mire először az egyházi oktatás, majd az egyéb egyházi kulturális tevékenység újra elkezdődött vagy újjáéledt.

1997-ben jött létre, 1998-ban lépett hatályba és 1999-ben emelkedett törvényerőre az ún. Vatikáni megállapodás⁵. A dokumentum 4. cikke rendelkezik arról, hogy a magyar állam részt vállal a vallási kulturális örökség emlékeinek és az egyházi szervek és intézmények tulajdonában lévő műemlékek és művészi alkotások felújításában, megőrzésében, gyarapításában és közhasználatának biztosításában. Anyagilag támogatja az egyház szervezetei és intézményei tulajdonában lévő levéltárak és könyvtárak működését – az államiakhoz hasonló mértékben. A rendelkezés „szépséghibája”, hogy az állami támogatás mértékének megállapításánál az ellátandó feladatok mellett a mindenkori államháztartási, költségvetési lehetőségeket, valamint az 1997. évi támogatás összegét veszi alapul. Továbbá, hogy az állami intézményekkel csak hasonló, de nem azonos mértékű támogatást biztosít.⁶ A megállapodásnak az az előírása vagy ígérete, hogy az állam részt vállal a vallási kulturális örökség nemcsak megőrzésében, hanem közhasználatának biztosításában is, kijelölt egy irányt, megfogalmazott egy olyan feladatot, amely napjainkig és egyre jobban meghatározza az egyházi könyvtárak működését.

A szakmai, szakmapolitikai és technikai háttér megváltozása

Az 1990-es évek nemcsak az egyházi könyvtárak számára hozták el a váltás és *változás lehetőségét és szükségességét*, hanem – bár más okok miatt és más feltételrendszerrel – minden hazai könyvtár számára. Az információrobbanás, a roha-

mos technikai fejlődés, a külföldi könyvtári trendek sürgetővé tették az egész magyar könyvtártügy megújulását. A hazai könyvtári rendszer addig egy nyugat-európai, főként skandináv mintákat követő, jó hálózati együttműködésen alapuló rendszer volt, ha voltak is hibái.⁷ Az 1990-es évek elején – sőt már az 1980-as évek végén – azonban Európában új könyvtári „irányzatok” mutatkoztak.⁸ Ezek hatására a változás clengedhetetlenül szükségessé vált. A legfontosabb feladatok a következők voltak: Az országosan hiányzó információs és kommunikációs technológia (IKT) megteremtése és beépítése a könyvtári köztudatba. A számítógépes feldolgozás gyorsítása és egyenlenségeinek javítása, a lemaradások megszüntetése a számítógépes hálózati együttműködésben és az országos szolgáltatásokban. Új, korszerű összetételű és nagyságú könyvtári dokumentumállomány kialakítása, az országos dokumentum-ellátási rendszer (ODR) megszervezése. Korszerű könyvtári szolgáltatások bevezetése – tartalomszolgáltatás, új jogi szabályozás (kerettörvény és egyéb jogszabályok) megalkotása. Az új gazdasági és politikai környezet számbavétele, a megváltozott gazdasági helyzetben újfajta finanszírozás megteremtése. A könyvtáros-képzés megújítása, a továbbképzés megszervezése, az európai együttműködés alapjainak megteremtése.⁹

Amikor az összes magyar könyvtár nagy változás előtt állt – szükségszerűen, az egyházi könyvtárak számára is eljött a megújulás ideje, legalábbis ennek lehetősége. Míg azonban az előző évtizedekben is élő és fejlődő „világi” könyvtáraknak *tovább* kellett fejlődni, az *egyháziaknak* először *be kellett hozniuk lemaradásukat*, majd vagy közben meg kellett kísérelniük a *felzárkózást* a nagy lépéselőnyben lévő világi könyvtárakhoz.

Először a könyvtáros *szakmán belül* merült fel az egyházi könyvtárak sajátos helyzete, ügye, amikor is megfogalmazódott a Magyar Könyvtárosok Egyesületén (MKE) belüli önálló egyházi könyvtári–könyvtárosi szekció létrehozásának gondolata. Az önálló egyesületet kezdeményező kolléga Szelestei Nagy László volt, aki az Országos Széchényi Könyvtár munkatársaként mint az egyházi könyvtárak felelőse dolgozott. Jól ismerve ezt könyvtártípust, ő ösztönözte a magyarországi egyházi–felekezeti könyvtárak vezetőit – személyes ismeretségek alapján, hogy hozzanak létre egy, az MKE-n *kívüli* szövetséget. Az akkori magyarországi egyházi-felekezeti könyvtárak vezetői fogadókészek voltak arra, hogy alapítsanak egy önálló szakmai szervezetet a már meglévő mellett. Ez lett az 1994-ben létrejött *Egyházi Könyvtárak Egyesülése*, amelynek első elnöke Bánhegyi Miksa, első titkára Szelestei Nagy László lett. Az egyesület elmúlt másfél évtizedében meghatározó vezetők voltak még Ásványi Ilona titkár, majd elnök, Gáborjáni Szabó Bontond elnök, Török Beáta titkár.

Ez az egyesület, amely *más szakmai szervezetekkel együttműködésre készen, de önállóan* állt fel, az *egyes egyházaktól–felekezetektől is függetlenül* kezdte el öszszefogni és képviselni az egyházi könyvtárak ügyeit, feladatait a döntéshozó állami és egyházi fenntartók előtt, gyakran ellenében is. Az Egyházi Könyvtárak Egyesülése a régióban (a volt szocialista utódállamokban) egyedülálló szerveződés. Az ismert nyugati szervezetek¹⁰ pedig nem minden felekezetet befogadóan ökümenikusak, jóllehet „nemzetköziek.” Az Egyházi Könyvtárak Egyesülésének határon túli magyar könyvtárak is tagjai.

A könyvtáros szakma számára fontos lépés volt, az egyházi könyvtárak számára pedig státusuk tisztázását és mintegy „szakmai” megerősítését jelentette, hogy

1997-ben megszületett a *Kulturális törvény*,¹¹ amely minden magyarországi könyvtárra hatályos, így az egyházi könyvtárakra is érvényes. Az egyházi könyvtárak számára nagy jelentőségű volt a törvényben megfogalmazott nyilvánosság fogalma, annak minden előnyével és hátrányával. Mint ismeretes, a jogszabály a korábbi tipizálás helyett *nyilvános és nem nyilvános könyvtárról* beszél, a „házi-szakmai nómenklatúrába” szorult vissza az iskolai, szak-, települési (régén közművelődési)... *egyházi* könyvtár elnevezés.

Ha egyházi gyűjteményről beszélünk, az egyházi–felekezeti könyvtár elnevezéssel általában lényegének megfelelően jól körülhatároljuk azt. Ám meg kell jegyeznünk, hogy az egyházi könyvtárak is sokfélék. Vannak, amelyek műemlék-könyvtárként, muzeális könyvtárként is megnevezhetők, másokat – pl. a csak legfeljebb két évtizede létrejött egyházi-felsőoktatási könyvtárak, vagy az újonnan (kb. 1993-ban) létrejött egyházmegyei könyvtárak – nem nevezhetünk muzeálisnak. Ha mélyebbre nézünk, a kép még tarkább. Az egyháznak mondott könyvtárak milyenségét-különbözőségét és elnevezését is meghatározza a felekezeti hovatartozás, az adott egyház szervezeti hierarchiája. Így beszélünk egyházmegyei könyvtárról a katolikusok és egyházkerületi vagy egyházközösségi-gyülekezeti könyvtárról a reformátusok esetében. A kisebb egyházak-felekezetek olykor csak egy-egy vagy néhány könyvtárral bírnak, a maguk nemében mégis „kvázi” országos hatókörű könyvtárnak számítanak (Evangélikus Országos Könyvtár, Országos Rabbiképző Intézet és Zsidó Egyetem Könyvtára, Magyarországi Unitárius Egyház Könyvtára). Beszélünk még szerzetesi könyvtárakról, amely könyvtárak különállónak léteznek a magyar katolikus egyházi hierarchiától. Külön csoportot alkotnak a különböző egyházi oktatási intézmények (egyetem, főiskola, középiskola) könyvtárai. E csoporton belül más egy „belső használatra” mindig is működött teológiai, szemináriumi könyvtár, és más egy, a rendszerváltozás után létesült felekezeti egyetem vagy főiskola könyvtára, vagy egy középiskolai könyvtár.

Hogy jó volt-e a hivatalos szóhasználatból törölni a fenti elnevezéseket és egy könyvtár „definiálására” elég-e a nyilvános vagy nem nyilvános megjelölés, nem tisztünk eldönteni. Arról azonban szólhatunk, hogy ez az új „besorolás”, elnevezés járt-e és milyen előnyökkel vagy hátrányokkal az egyházi könyvtárak számára.

Az 1997-ben létrejött kulturális törvény előírta, hogy a *nyilvános könyvtárakról* az illetékes minisztérium *jegyzéket* vezessen. A jegyzék vezetéséről szóló kormányrendelet 1999-ben jelent meg.¹² Az egyházi könyvtárak számára ez a kulturális törvényben megfogalmazott új tipizálás és a *nyilvános státus lehetősége* különböző szakmai, státusbeli előnyöket, és az alapvető pénzügyi forrásokon túli támogatások lehetőségét jelentette, elősegítette, hogy e könyvtárak bekerülhettek az élő könyvtári rendszerbe. Igaz, ez nem volt egyszerű. Mint tudjuk, a nyilvános státusnak vannak bizonyos feltételei, amelyeknek a kérelmező könyvtárnak meg kell felelnie. A jegyzékre felkerülés az egyházi könyvtárak számára nem volt automatikus. Míg a kis „D típusú” községi könyvtárak – lévén települési, a régi besorolás szerint közművelődési könyvtárak – a kulturális törvény erejénél fogva automatikusan felkerültek a jegyzékre, azaz megkapták a nyilvános státust, addig az egyházi könyvtáraknak „több kört kellett futniuk” ezért. Az „első kör” az volt, hogy kérvényezni kellett. A kérvényhez pedig csatolni kellett az alapító okiratot. Ilyen dokumentumot sok könyvtár nem tudott felmutatni. (Például a pannonhalmi Főapátsági Könyvtárnak sincs alapító okirata, ha csak az 1001-ben kelt Pannonhalmi Alapító-

levelet nem tekintjük annak.) Az Egyházi Könyvtárak Egyesülése koordinálta azokat az egyeztetéseket, véleménycseréket, tárgyalásokat a minisztériummal, amelyeknek következtében megszületett a megállapodás: az egyházi könyvtáraknak az alapító okirat helyett a fenntartó egyházi intézmény cégbírósági bejegyzéséről szóló igazolást kell, illetve lehet a kérelemhez mellékelni. Később a pályázatoknál is ezt a gyakorlatot követték az egyházi könyvtárak, mentesültek az alapító okirat bemutatásának kötelezettsége alól. Ennek ellenére – talán e nehézségek miatt vagy mert az amúgy nem nehéz egyéb feltételeket sem tudták biztosítani – sok egyházi könyvtár nem kérte, nem vállalta a nyilvános státust. Voltak olyanok is, amelyek eleve elzárkóztak tőle. (Meg kell jegyeznünk – személyes tapasztalat alapján –, hogy a nem egyházi, ám muzeális anyagot őrző könyvtárak, „országos-szaktekin-télyű” könyvtárosaik között is volt olyan, aki felháborodva úgy értelmezte a nyilvánosságot, hogy akkor majd muzeális anyagot – kódexet, ősnymtatványt – is oda kell adni a könyvtárba betévedt vagy tudatosan betérő „hétköznapi”, azaz nem tudományos kutató könyvtárhasználónak.)

A kezdeti nehézségek ellenére a több mint 70 hazai egyházi–felekezeti könyvtár közül napjainkban 30 nyilvános. A kulturális törvény és a nyilvános könyvtárak jegyzékének vezetéséről szóló miniszteri rendelet megjelenése után a nyilvános státus vállalása és elnyerése nagymértékben elősegítette az egyházi könyvtárak új életre ébredését.

A nyilvános státus azonban együtt jár bizonyos, az egyházi könyvtáraktól idegen „közszolgálatissággal” is. Az egyházi könyvtárak *fejlődésében és fejlesztésében* ugyanis a „*minta*” a *települési könyvtár lett*. Visszatekintve az elmúlt két évtizedre azt mondhatjuk, hogy ennek a szemléletnek előnye és hátránya is érezhető. Előnye, hogy mert települési könyvtár több van, mint más egyéb könyvtártípus, így a települési könyvtár működése és működtetése „begyakorlottabb” más könyvtárcsoporténál. Hátránya viszont, hogy az egyházi könyvtárak állománya, könyvtárhasználói köre inkább a szakkönyvtárra (teológiai szakkönyvtár) mint könyvtárcsoportra hasonlít, de települési könyvtárként kényszerül szolgáltatni azt. Ahhoz, hogy ezek a könyvtárak újra életre keljenek, hogy „visszaverekedjék” magukat az országos könyvtári hálózatba, az elmúlt két évtizedben meg kellett teremteniük „*közszolgálatosságukat*”, és *közgyűjteményi jellegüket kellett bizonyítaniuk*, azt, hogy *közművelődési feladatokat* is ellátó könyvtárak.

Az egyházi könyvtárakban 2006-ban elindult szakfelügyeleti vizsgálatok is általában „a” könyvtárra mint intézményre vonatkozó jellemzőket vizsgálták, a közfeladatosság, a *közművelődés*, a *közgyűjteményi* jelleg szempontjából. Az egyházi könyvtárak szakfelügyeleti alapvizsgálatainak ugyanazokat a kérdőíveket használták a szakfelügyelők, mint a települési könyvtárak esetében. A szakfelügyeleti munka kezdetén, 2006-ban lényeges szempont volt, hogy az egyházi könyvtárak vizsgálatakor kapott eredmények összehasonlíthatók legyenek más könyvtártípusok mutatóival. Ez éppen azért fontos, hogy ezek a sok esetben inkább múzeumra vagy levéltárra (archívumra) emlékeztető intézmények igazolni tudják „könyvtár voltukat”, más könyvtárral való azonosságukat, vagy legalábbis hasonlóságukat, így beilleszkedhessenek magyar könyvtári rendszerbe.

Persze a közfeladatosság, a közgyűjteményi jelleg a különböző könyvtárcsoportoknál különféle módon valósulnak meg, tehát az egyházi könyvtárak csoportja esetében is sajátos módon. A sajátosságok a gyűjteményi jellemzőkben, a szolgál-

tatásokban, a nyitva tartási adatokban, az olvasóforgalommal kapcsolatos mutatókban, a személyi feltételekben, a számítástechnikai fejlettségben stb. mutatkoznak meg.

Múzeum? Könyvtár?

Muzeális gyűjteménnyel és teremkönyvtárral bíró szakkönyvtár

Mind a mai napig lényeges kérdés egy-egy egyházi könyvtár esetében, hogy az adott intézmény *múzeum vagy könyvtár*? Az egyházi könyvtárak jelentős része – nem csak a muzeális teremkönyvtárral bírók – inkább múzeumnak, legalábbis ritkán használt könyvgyűjteménynek, könyv vagy egyéb típusú dokumentumokat őrző archívumnak tűnik, semmint könyvtárnak.

Az egyházi könyvtárak erősen körülhatárolt gyűjtőkörrel bírnak, alig, vagy egyáltalán nem gyarapítják állományukat. A gyűjtemény zöme régi könyv, a teremkönyvtár múzeum jellegű, a könyvtárhasználók száma alacsony, az „olvasótermi férőhelyek” száma legfeljebb egy-kettő, és nem ritka, hogy egyetlen főállású könyvtáros és néhány segítő végzi a könyvtárosi munkát. Az intézményt mégis bátran nevezhetjük könyvtárnak és nem múzeumnak, mert ha kisebb számadatokkal, mutatókkal is, de megfelel annak az intézménynek, amelyet könyvtárnak nevezünk.

Ha az egyéb könyvtártípusuk között keresünk hasonlókat, akkor az egyházi könyvtárak leginkább a *szakkönyvtárakra emlékeztetnek* bennünket, esetleg bizonyos állományrészei a megyei könyvtárak helyismereti gyűjteményére. Az a kb. tíz egyházi könyvtár, amely a rendszerváltozás előtt is működött, lehetőségeinek megfelelően gyarapította is állományát, és ha akadt elszánt érdeklődő, aki teológia vagy egyházi témákat kutatott, azokat a kutatókat fogadta is; korlátozottan nyilvános tudományos szakkönyvtárként „definiálta” magát. A rendszerváltozás utáni újjáéledési–újjáélesztési harcok során az egyházi könyvtárak létjogosultságáért folytatott küzdelemben gyakran hivatkoztak arra, hogy bizonyos információk, bizonyos szakterületekről (a modern dokumentumok esetében teológia, a muzeális dokumentumok közül a könyv-, sajtó-, művelődéstörténeti stb. anyag) csak az egyházi–felekezeti könyvtárakban található meg. Ha pedig ezek a könyvtárak vállalják a nyilvánosságot, vagyis, hogy pl. a muzeális anyag szellemi, vagyoni-, fizikai védelmének biztosítása mellett a védett dokumentumokat a kutatók, vagy kiállítás, digitalizálás formájában a nagyközönség számára is elérhetővé, illetve az oktatás szolgálatába állítják, akkor közfeladatokat látnak el. Ha közfeladatokat látnak el, akkor jogosultak arra is, hogy más könyvtártípusokhoz hasonlóan az állam segítsen e feladatok ellátásának biztosításában.

Új lehetőségek: a pályázati támogatások

Az egyházi könyvtárak számára fejlődési és fejlesztési lehetőséget jelentett, hogy az alapfinanszírozáson túl az 1990-es évek második felétől megnyíltak a különböző *pályázati lehetőségek*. A nyilvánosság vállalásának következményeként, kifejezetten az egyházi könyvtárak vagy más könyvtártípusok mellett az egyházi

könyvtárak számára is jelentek meg pályázati kiírások. A egyházi könyvtárak pályázati támogatást kezdetben jobbra állományvédelemre, ezen belül restaurálásra nyerhettek. Később egyéb témájú pályázatokon is indulhattak, pl. korszerű könyvtári környezet megteremtésére, telematikai fejlesztésekre stb., vagyis korszerű közkönyvtári szolgáltatások biztosítására, minél több társadalmi csoportot érintő közfeladatok vállalására. Különösen vonatkozik ez az európai uniós pályázatokra, amelyek az intézményes és nem intézményes oktatás „alá rendelik” a könyvtárakat (iskolai oktatás, felnőttképzés, élethosszig tartó tanulás). Az egyes könyvtárak pályáztatásán túl az Egyházi Könyvtárak Egyesülete tevékenységének köszönhetően 2003 és 2007 között az egyházi könyvtárak együtt – mint csoport – is többször kapott pályázatként bonyolódó, de nem mindig nyíltan kiírt, kvázi meghívásos pályázati támogatást különböző célokra.¹³ Ezek a pályázati lehetőségek jelentősek voltak; mind a mai napig vannak olyan könyvtártípusok, amelyek számára alig adódik pályázati támogatás. Ám meg kell jegyeznünk, hogy az egyházi könyvtárak számára kiírt pályázatoknál (pályázati témáknál) bizonyos „fáziskészség” volt tapasztalható a települési könyvtárakkal szemben. Az egykori közművelődési könyvtárak már régen integrált rendszerek bevezetésére, különböző PR-feladatokra, a telematikai fejlesztés „második lépcsőjére” pályázhattak, amikor az egyházi könyvtárakban még mindig a retrospektív katalóguskonverzióra kellett volna támogatás, vagy egyszerűen számítógépekre. A legtöbb pályázat – kezdettől fogva – restaurálásra szólt. Ez fontos és jó volt, de mégis ezeknek a gyűjteményeknek egyféle „beskatulyázását” jelentette, mintha ezekben a könyvtárakban csak az amúgy vitathatatlan értékek megőrzése lenne a feladat, ezek „szolgáltatása” azonban nem lenne fontos. Más fórumok viszont elvárták az egyházi könyvtáraktól, hogy közfeladatokat lássanak el, amelynek feltételeihez nem volt e könyvtáraknak forrása. A politikai–közigazgatási „berendezkedésnek” köszönhetően az egyházi könyvtáraknak – másféle fenntartó, szervezeti hierarchiába tartozás stb. miatt – nem volt lehetőségük arra, hogy például az érdekeltség-növelő támogatáshoz hozzájussanak. Más formában, más forrásból ugyan kaptak a települési könyvtárakhoz hasonló támogatást dokumentumvásárlásra, de az nem volt olyan rendszeres és olyan arányú, mint az érdekeltség-növelő dokumentumvásárlási kedvezmény.

Informatikai–számítástechnikai fejlődés

Óriási utat tettek meg az egyházi könyvtárak (számítás)technikai fejlődésben is a kötet- és (nem szabvány!) cédulakatalógustól a számítógépes adatbázis építéséig.¹⁴ Az egyházi könyvtárakban az 1990-es évek közepétől kezdődött el számítógépes katalogizálás. A legtöbb könyvtár a DOS-alapú Orbis programmal kezdte el a feldolgozást, de másokat is használtak, az ezredforduló körül az egyházi könyvtárakban a következő szoftvereket az Orbison kívül: TINLIB, Corvina, Szirén, Aleph.¹⁵ Érdeemes megjegyeznünk, hogy ugyanekkor a települési könyvtárakban is igen sokféle programmal dolgoztak, szinte áttekinthetetlen volt a kép. Az egyházi könyvtárak munkatársai azért is hezitáltak sokáig a számítógépes katalogizálás bevezetésén, mert a muzeális anyag katalogizálása különleges feladatot jelent; egy-egy ősnymtatvány vagy antikva azonosításához a leírásban nemcsak a modern könyvnél megszokott adatok szükségesek. 2000-ben rendezte meg az

OSZK a muzeális könyvtárlományt őrző gyűjtemények első találkozóját.¹⁶ A konferencia egyik „tapasztalata” az volt, hogy ebben az időben a „világi” könyvtárak is tanácsstalanok voltak még, nem, vagy legalábbis nehezen tudták eldönteni, hogy milyen szoftvert válasszanak. A másik „tanulság” az az egyáltalán nem megnyugtató tény, hogy ha néhány ezres, esetleg tízezres muzeális állománnyal bíró könyvtárak is küszködnek ezzel a problémával, akkor mit is tegyenek és (mi is várható el?) azoktól az egyházi könyvtáraktól, amelyek gyűjteménye zömében muzeális dokumentum.

2000-ben indult el a Theca¹⁷ internetes keresőfelület az Orbisban feldolgozott könyvtári adatokhoz, néhány egyházi könyvtár állományának egy része ezzel kereshetővé vált az interneten. Ekkorra már minden egyházi könyvtár számítógépes katalógust épített. Néhány év múlva a könyvtárak egy része szoftvert váltott; a TINLIB-esek HUNTEKA-ra, az Orbisok egy része Corvinára, a Szirént használók Sziklára; és voltak, akik maradtak a régi programnál. Az elmúlt néhány évben a „Theca-megoldás” lassan-lassan elavulttá vált. Napjainkban a magyarországi egyházi–felekezeti könyvtárak fele integrált rendszert használ. Hamarosan kilép a nyilvánosságra az UNITAS,¹⁸ az egyházi könyvtárak közös katalógusa.

A fenti tények, nehézségek, de azért sikerek mellett az is igaz persze, hogy az egyházi könyvtárak csak lassan ébredtek, nehezen mozdultak, így lemaradásuknak maguk is okai voltak.

A személyi tényező

Minden változásban, eredményességben vagy eredménytelenségben fontos a *személyi tényező*, az, hogy az adott terület milyen – ma így mondjuk – humán erőforrással rendelkezik. Vagyis igazában a könyvtároson múlik, hogy egy-egy könyvtár milyen és hogyan működik. A könyvtáros kollégák tudják azt is, hogy sok-sok olyan feladattal találkoznak munkájuk során, amelynek elvégzése nem elsődlegesen pénzkérdés.

Ami a *személyi feltételeket* illeti: a rendszerváltozás előtti helyzethez képest változás, hogy a könyvtárosok már nem lelkészek, szerzetesek, papok, hanem könyvtári képesítéssel bíró civilek, akik viszont általános szakmai, inkább települési könyvtárban használható alapképzést kaptak. Páran részt vettek a „szegedi régi könyves” (posztgraduális) képzésben, de érdemben hasznosítani az ott tanultakat csak néhányan tudták-tudják, és többségük nem egyházi könyvtárban, hanem nagyobb, muzeális anyagot őrző könyvtárban helyezkedik el.

Az egyházi könyvtárakban, napjainkban dolgozó könyvtárosok zöme az 1990-es években volt pályakezdő, és egyre több az olyan kolléga, aki csak 2000 után. Ők gyakran nem „szakszerűen” vették át a gyűjtemény gondozását, nem volt egy olyan, az adott gyűjteményt ismerő tapasztalt könyvtáros, aki érdemben átadta volna a könyvtárat, segített volna tájékozódni a helyi körülmények között. A kollégák gyakran kezdő könyvtárosként, szakirányú képzettség nélkül, vagy települési könyvtárban használható ismeretekkel dolgoznak az adott intézményben, illetve vezetnek azokat.

Az egyházi könyvtárak, levéltárak, múzeumok „gyűjtemények” néven gyakran gazdasági, munkaügyi stb. szempontból is együtt dolgoznak. Vannak olyan könyv-

tárak, amelyeknek vezetője muzeológus vagy levéltáros, és ez az intézmény működésén is érződik. Ezek más-más szakmák, más-más intézmények, más-más gondozást, szolgáltatást „kívánó” gyűjtemények.

A teljesebb kép kialakításához fontosnak érezzük tudatosítani, hogy az egyházi könyvtárak *fenntartói* napjainkban egyházi intézmények, szervezetek, közösségek. Ez a régióban egyedülálló. A környező országokban (a volt szocialista államokban) az egykori egyházi könyvtárak állami kézben vannak, illetve maradtak az adott országok rendszerváltozása után is.

Dolgozatunk elején beszéltünk „az” egyház feladatairól, amelyek között – érthetően – nem „a kultúra” szerepel elsődlegesen. A fentieket a következőkkel egészíthetjük ki: a rendszerváltozás után az egyházaknak több „világi” területen is munkáltatóként, fenntartóként kellett fellépniük és működniük. Ez nagyon új – megkockáztathatjuk –, idegen terület és szerep volt számukra. Az „új világban” meg kellett találniuk helyüket, el kellett fogadtatniuk magukat, hogy hozzájussanak a feladataik ellátásához szükséges anyagi és egyéb támogatásokhoz. Mindezt az adott, átalakuló gazdasági, jogi, társadalmi stb. viszonyok között kellett tenniük, ami újabb kihívásokat jelentett. Évekbe telt, amíg ezt az új szerepet megtanulták.

Ami az egyházi könyvtárak ügyét illeti: e könyvtárak alapfinanszírozása két forrásból történik: az egyik az egyházi fenntartóinktól kapott, a másik az állami támogatás. Sok-sok eszmecsere, vita, egyeztetés zajlott az állami közgyűjteményi támogatással kapcsolatban. A rendszerváltozást követő években tapasztalható volt bizonyos egymásra mutogatás az egyházi és az állami fenntartók részéről; mindkét fél úgy érezte, hogy a másiknak nagyobb az anyagi kötelezettsége az egyházi könyvtárakkal szemben.

Az egyházi fenntartók erejükhöz mérten támogatják intézményeiket, azonban az egyházi könyvtárak – még a múzeumokkal és levéltárakkal együtt is – csak kis részét jelentik azoknak a szervezeteknek, intézményeknek, amelyeket az egyházaknak mint fenntartóknak kell működtetniük. A nemzeti kulturális vagyoni jelentős részét őrző és szolgáltató intézményekként e könyvtárak, levéltárak és múzeumok fenntartása nemcsak fenntartói, hanem állami feladat is.

Ugyanakkor az egyházi könyvtáraknak megvannak a maguk harcai saját fenntartóikkal az elégséges, a szükséges, illetve a kívánatos, a megfelelő fenntartói támogatással kapcsolatban...

A nehézségek és töprengésre sarkalló sajátosságok ellenére örömmel mondhatjuk, hogy **az egyházi könyvtárak nagy része napjainkra a magyar könyvtári hálózat élő tagjává vált.** A könyvtárakban szakszerűbb munka folyik. Ez a személynévezésben (tudatos gyűjtés, a gyűjtőkör körvonalazása), a korszerű feldolgozásban (1994-től számítógépes katalogizálás bevezetése, minden könyvtárban elektronikus katalógus építése, sok helyen integrált rendszer használata, a hamarosan „élesben” működő egyházi könyvtárak közös katalógusa), néhány helyen már a digitalizálásban nyilvánul meg. Ezen túl az olvasó-, kutató- és referens szolgáltatás élénkítésében, rendhagyó könyvtári órák, előadások, programok szervezésében, a kulturális turizmus lehetőségeinek kihasználásában, a gyűjtemény interneten vagy kiállítások formájában való közzétételében is megmutatkozik.

A nagyobb nyilvános egyházi könyvtárak ma is sajátos *kettősségben működnek.* Általában műemlékkönyvtárak, néhány muzeális könyvtárteremmel, ahol az állomány zöme „régikönyv” és speciális gyűjtemény, amely speciális elhelyezést

(tűz- és vagyonvédelem, megfelelő fizikai állapot biztosítása), sajátos gondozást (egyedi és általános restaurálása, preventív védelme) és korszerű, számítógépes feldolgozást, feltárást, ehhez speciális kézikönyveket, és mindenekelőtt speciális szakértelmet (megfelelő képzettségű szakember alkalmazása) kíván. Ugyanakkor a könyvtárak lehetőségeik szerint a rendszerváltozás előtt is folyamatosan gyarapították állományukat külföldi és magyar teológiai szakirodalommal, és az évszázadok során kialakult gyűjtőkörüknek megfelelően egyéb témájú könyvekkel is. A műemléki jellegű, régi könyvet őrző és gondozó teendőik mellett tehát egy modern, naprakész „szakkönyvtári” gyűjtemény kialakítása, feldolgozása, korszerű, széles körű szolgáltatása egyaránt feladatuk. Ezek a könyvtárak olyan információkat nemcsak őriznek, de szolgáltatnak is, amelyeket csak itt talál meg a könyvtárhasználó. Ezzel olyan (köz)könyvtári munka ellátását is vállalják, amely történelmi hagyományaik alapján talán idegen tőlük, de amelyeket a kor, mai korunk megkíván.

JEGYZETEK

- 1 Ismertető az egyesületről és annak munkájáról: I. Ásványi Ilona: Tízéves az Egyházi Könyvtárak Egyesülete 1. = Könyvtári Levelező/lap 2004. július 5–11. p. – 1. rész, augusztus – 3–11. p. – 2. rész, szeptember 3–7. p. – 3. rész; 2. In: Egyházi Könyvtárak Egyesülete – Névtár 2004. Pannonhalma, 2004 – 3–32. p.; 3. <http://www.eke.hu/eketortenet.html>; II. Ásványi Ilona: Beszámoló az Egyházi Könyvtárak Egyesülete tevékenységéről 2004 és 2007 között. 1. = Könyvtári Levelező/lap 2007/8. 17–23. p.; 2. <http://www.eke.hu/eketortenet1.html>; III. Ásványi Ilona: Az Egyházi Könyvtárak Egyesülésének 15 éve különös tekintettel a 2004 és 2009 közötti időszakra. 15 éves az Egyházi Könyvtárak Egyesülete. Pannonhalma: Egyházi Könyvtárak Egyesülete, 2009. – 54 p. (EKE-füzetek, 1.)
- 2 Ld. 1. sz. jegyzet III.
- 3 A „felszabadulás” (1945), a „fordulat éve”, illetve az iskolák államosítása (1948), a szerzetesrendek feloszlása (1950) után az egyházi könyvtárak egy része megsemmisült, mások könyvraktárrá váltak, kb. tíz „korlátozottan nyilvános tudományos szakkönyvtárként” működött. A megmaradtak számára a rendszerváltozás (1989) után még csaknem egy évtizednek kellett elteltie ahhoz, hogy feltámadjanak tetszhalott állapotunkból.
- 4 1990. évi IV. törvény a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról.
- 5 1999. évi LXX. törvény a Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentzség között a Katolikus Egyház magyarországi közszolgálati és hitéleti tevékenységének finanszírozásáról, valamint néhány vagyoni természetű kérdésről 1997. június 20-án, Vatikánvárosban aláírt Megállapodás kihirdetéséről – „*Megállapodás, amely létrejött egyfelől a Magyar Köztársaság, másfelől az Apostoli Szentzség között a Katolikus Egyház magyarországi közszolgálati és hitéleti tevékenységének finanszírozásáról, valamint néhány vagyoni természetű kérdésről*”.
- 6 Az egyházi közgyűjteményi támogatás összegének változása 1997 és 2010 között (év/MFt): 1997: 265,5, 1998: 300, 1999: 390, 2000: 418,4, 2001: 447,7, 2002: 479, 2003: 792,6, 2004: 792,6, 2005: 805,6, 2006: 500, 2007: 500, 2008: 325, 2009: 716, 2010: 652. Az adatokból látható, hogy támogatás összege 1997 és 2005 között növekedett, majd 2006-ban közel 40 százalékkal csökkent, 2007-ben stagnált, majd 2008-ban ismét 35 százalékkal csökkent. A 2009-ben kapott összeg, az előző évekhez képest magasabb, 716 MFt, ám még min-

dig kevesebb volt, mint a 2005-ben kapott támogatás, és az összeg 2010-ben ismét kb. 9 százalékkal csökkent.

- 7 A kor technikai színvonalának és a felhasználói igényeinek viszonylag jól megfelelő gyűjteményekkel rendelkezett, helyenként európai színvonalú szolgáltatásokkal (zenei könyvtár, vakok ellátása, irodalmi és ismeretterjesztő csetek, kiállítások szervezése). A könyvtárosi munkát sok elkötelezett, igazi hivatástudattal dolgozó könyvtáros, inkább dokumentációs szakember végezte, akiket egy adott korban, egy adott „kulturális missziós” feladatra készítettek fel. Ugyanakkor a könyvtárhasználók, könyvtárosok és leginkább a fenntartók tudatában még mindig egy XIX. századi könyvtárkép élt. A politikai és gazdasági vezetők és intézmények érdektelennek tekintették a könyvtárügyet, a megkövesedett, maradékelven alapuló finanszírozás nem tett lehetővé korszerű fejlesztéseket, a dokumentációs szakembereket már könyvtárosnak képzett, de korántsem a XX. századi könyvtár kihívásainak megfelelő szakemberek váltották fel, akiknek képzése meglehetősen egyenetlen volt.
- 8 Az információs és kommunikációs technológia térnyerése az egész könyvtári szakma megújulását követelte világszerte. A könyvtár az információs és tudásalapú társadalom alapintézményévé vált, az oktatás és tanulás központja, tudásközpont lett. A könyvtárhasználók száma megnőtt, a szolgáltatások iránti igény megváltozott. A könyvtár már nem a könyvtárosok, hanem a könyvtárhasználók könyvtára lett, akik naprakész, pontos információkat kerestek, amelyekhez gyorsan szerettek volna hozzájutni, vagyis minőségi szolgáltatást vártak el. A külföldi szakmai trendek – bár a veszélye megvolt – nem hagyhatták érintetlenül a hazai könyvtárügyet, az európai uniós tagság lehetősége pedig egyenesen megkövetelte az EU-komfortitást a könyvtári területen is. 1990-es évek közepétől elengedhetetlenül szükségessé vált a változtatás a hazai könyvtári rendszeren, a könyvtárügy stratégiáján, a jogi szabályozáson. A megváltozott politikai, gazdasági, társadalmi és technológiai tényezők következtében a könyvtári-információs területen elbizonytalanodás volt tapasztalható. A nemzeti könyvtár koordináló szerepe és az addig alapvető szakmai segítséget nyújtó Könyvtár-tudományi és Módszertani Központ is megszűnt. Az addig működő szakmai szabályozások és központi szolgáltatások nem működtek tovább, a jogi szabályozás elavult lett.
- 9 Vö.: Ásványi Ilona: Az egyházi könyvtárak a XX. század utolsó évtizedében. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2003. 6. sz. 23–33. p.
- 10 Az Egyházi Könyvtárak Egyesülése (EKE) két külföldi szakmai szervezettel áll kapcsolatban, az egyik az AKThB (Arbeitsgemeinschaft Katholisch–Theologischer Bibliotheken) – a német katolikus teológiai könyvtárak munkaközössége, a másik a BETH (Bibliothèques Européennes de Théologie) korábban: Conseil International des Associations de Bibliothèques de Théologie, a Teológiai Könyvtárak Egyesüléseinek Nemzetközi Tanácsa. 2004-ben az éves közgyűlésen felmerült, hogy az ATLA (American Theological Library Association) felé is „nyisson” az egyesület. Ezt meg is tette, ám ezt a tengeren túli kapcsolatot anyagi okok miatt nem tudta vállalni a személyes kapcsolattartás szintjén. Az egyesületnek a BETH-tel van előbb és rendszeresebb kapcsolata. Kezdetben csak megfigyelői státusban csatlakozott, majd 2002 óta rendes tagként tartozik a szervezethez. A kapcsolatfelvétel a BETH-tel és tagság a szervezetben az 1990-es évek végén Magyarország uniós csatlakozásának reménye és lehetősége miatt volt fontos, mert ezt a szervezetet az Európai Unió is elismeri. A BETH 1996-ban és 2005-ben Magyarországon tartotta éves összejövetelét; 1996-ban Pannonhalmán, 2005-ben Debrecenben. Mindkét alkalommal az EKE több elnökségi tagja jelen volt a rendezvényen. A külföldi találkozókön minden évben részt vesz az egyesület képviselője.
- 11 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről.
- 12 64/1999. (IV. 28.) Kormányrendelet a nyilvános könyvtárak jegyzékének vezetéséről
- 13 Összesen 63,5 millió Ft-ot: 2003-ban és 2004-ben *dokumentumvásárlásra* 7-7 millió Ft-ot; 2003-ban (2004-es kifizetéssel) 6 millió Ft-ot *restaurálásra, savtalanításra*; 2004-ben

(2005-ös kifizetéssel) 2,5 millió Ft-ot ugyancsak *restaurálásra, savtalanításra*; 2005-ben (2006-os kifizetéssel) 20 millió Ft-ot *állományvédelmi eszközök vásárlására*; 2005-ben (2006-os kifizetéssel) 5 millió Ft-ot *szoftverváltásra*; 2006-ban (2007-es kifizetéssel) 16 millió Ft-ot *dokumentumvásárlásra*.

- 4 A számítógépes katalogizálás egyházi könyvtárakban témakörben a következő cikkből tájékozódhatunk: Baranya Péter–Kővecés Ildikó: *Az egyházi könyvtárak informatikai fejlettsége: egy felmérés eredményei.* = Könyvtári Levelező/lap 2005/5–7., 2. Interneten részekben elérhető: <http://www.vein.hu/library/iksz/serv/kl/200505.htm>; <http://www.vein.hu/library/iksz/serv/kl/200506.htm>; <http://www.vein.hu/library/iksz/serv/kl/200507.htm>
- 5 A tapasztalatokról beszámoló olvasható: Számítógépes programok az egyházi könyvtárakban összefoglaló címmel Fischerné Grócz Zita: Orbis, Polovitzerné Antal Mónika: TINLIB integrált könyvtári rendszer, Török Beáta: A Corvina integrált könyvtári rendszer, Viola Ernő: Szirén program. In: *Egyházi Könyvtárak Egyesülése. Névtár 2001.* Pannonhalma: [EKE], 2001. 14–23. p.
- 6 [Vajda Kornél]: *A muzeális könyvvállományt őrző gyűjtemények első találkozója.* = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2000. 6. 42–44. p.
- 7 Broczky István: *Egyházi könyvtárak internetes adatbázisa – THECA.* = Könyvtári Levelező/lap 2002. 1. sz. 15. p. – Broczky István: THECA. Internet keresőfelület az Orbis adatbáziskezelővel feldolgozott könyvtári adatokhoz. In: *Egyházi Könyvtárak Egyesülése. Névtár 2001.* Pannonhalma: [EKE], 2001. 11–13. p. Drótos László–Somogyi Tamás: *Adattár-mustra. Közös katalógusok. Theca.* = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2007. 5. sz. 215–216. p.
- 8 Baranya Péter: *Egyházi könyvtárak közös katalógusa és portálja.* In: *Hagyomány, egység és korszerűség: az Egyházi Könyvtárak Egyesülése 2009. november 10-i jubileumi konferenciájának előadásai.* – Debrecen: EKE, 2010. 128–132. p.

HELYREIGAZÍTÁS

Lapunk májusi számában közöltük Fehér Miklós *A Közép-Dunántúl régió könyvtári TIOP–TÁMOP pályázatai* című írását, amelyben – a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség interneten elérhető adatai alapján – tévesen jelent meg, hogy a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár egymaga nyert el 88 270 000 forint TÁMOP-támogatást. Ezzel szemben a megyei könyvtár a Városi Könyvtárral, a Kodolányi János Főiskolával, az Aranybulla Könyvtár Alapítvánnyal, Gárdonyi Város Önkormányzatával és a Fejér Megyei Múzeumok Igazgatóságával konzorciumban nyert el a fenti összeget.

A tévedésért olvasóink és az érintettek elnézését kérjük.

„Számomra az emberek a legérdekesebbek”

Beszélgetés Monostori Imrével*

Monostori Imre, a tatabányai József Attila Megyei Könyvtár húsz éven át volt igazgatója 2010. június 1-jétől nyugdíjba vonult. Pályafutásáról, a könyvtáros létről, az értelmiségi magatartásokról – és sok más egyéb-ről – kérdeztük az éppen nyugdíjkezdése reggelén 65 éves igazgatót.

– Látod, ebben az indításban több érdekes elem ötvöződik. Mindenekelőtt a 65. életévem elérésének és nyugodtabb állományba vonulásom időpontjának az egybeesése. Meg hát a húsz év is szép kerek időtartam. Így tehát arról a boldog érzésről kívánok először szólni, amely mostanában eltölt: hálás vagyok a Gondviselésnek, hogy megérhettem ezt az életkort különösebb fizikai és szellemi sérülések nélkül. Pedig nem piperkőcködtem, nem manikűröztem magam túl sokat. Úgysem lett volna semmi haszna.

– *Hogyan lettél könyvtáros? Miért éppen Tatabányán, hiszen nem vagy ottani „benszülött”?*

– Több mint negyven éve, 1969 augusztusában friss diplomával kerülünk – feleségemmel – Tatabányára, teljesen véletlenül, de célszerűen véletlenül. (Az ember nem kerülheti el a sorsát – látod, e tétel itt is tetten érhető.) Feleségem fizika–matematika, én történelem–magyar szakos középiskolai tanár, ő 23 éves, én 24. Állást kellett valahogyan szereznünk. A tatabányai szakmunkásképző iskolában („intézet”-ben) volt egy-egy ilyen állás, nosza, ide utaztunk. Fiatalok voltunk és vagányak (három évig albérletben laktunk a közben megszületett kisbabánkkal); összesen hat évig tanítottunk, nagyon jó volt tanítani. Ám az intézmény egyes vezetőinek és némely kollégának különös viselkedése lehetetlenné tették maradásunkat. Feleségem irányt vett a közgazdasági–pénzügyi pálya felé, én meg öt gondtalanul szép évet töltöttem azóta is utolsó munkahelyemen, a megyei könyvtárban. Közben elvégeztem az ELTE könyvtár szakát. (Lám csak, ezzel kezdődött könyvtárigazgatói pályafutásom megalapozása, anélkül, hogy tudtam volna efféle pályafutásról.) S csak röviden a közte lévő évtizedről: 1980-ban két éves budapesti kutatói ösztöndíjat kaptam a Kulturális Minisztériumtól (akkor ezt a kutatói intézményt „vezetőképzőnek” nevezték); majd az *Új Forrás* főszerkesztő-helyettese, később főszerkesztője lettem. 1990-ben a megyei tanács vezetése hívott a megyei könyvtár élére, s vittem magammal az *Új Forrást* mint szintén megyei intézményt.

---

* Az interjú 2010 júniusában készült.

– *Milyen körülmények fogadtak a József Attila Megyei Könyvtárban? Nehéz volt kezdő igazgatónak lenni?*

– Kezdő igazgatónak lenni mindig nehéz. Azt látom sorsvisszapillantó tükrömben, hogy e húszéves könyvtár-igazgatói pályának az első három, valamint az utolsó három évc volt a legnehezebb. A közötté lévő tizennégy évet szép, rendes utazóscsocséggal lehetett megtenni. (Bár időnként csúszott a kuplung.) A kezdeti nehézségek – némelykor már-már csonttörő egymásnak feszülések – elsősorban abból adódtak, hogy a könyvtár a nyolcvanas évek végén – betegség következtében – viszonylag hosszú ideig igazgató nélkül működött. Bajok voltak – fogalmazunk finoman – a közmorállal is: a szocializmusból örökölt urambátyám-világ itt a rosszabb arcát mutatva tartotta magát. El kellett azonban gondolkodnom azon, miféle közegbe kerültem, mi itt a dolgom, egyáltalán mit akarok én ebben az intézményben? Számot kellett vetnem azzal a sorshelyzettel, amelybe belekerültem, és szembe kellett nézmem a valódi nehézségekkel. (Például azzal, hogy hol a megye, hol a város volt a fenntartó.) Azt is meg kellett értenem, hogy a könyvtárosok világa, lelki alkata más, mint az *Új Forrás* szerkesztőjeként és kutatóként megismert írók, művészek, történészek világa. Karakterében és világképében más életérzés. Az értelmiség kétféle reagálása a létre, a mindennapok politikai és szakmai történéseire. A könyvtárosoké általában zártabb, befelé fordulóbb, csöndesebb, beenyugvóbb, óvatosabb. Ugyanakkor – megint csak általában – önzetlenebb, hűségesebb, őszintébb, odaadóbb, megbízhatóbb. Ezek csupa pozitív tulajdonságok, mégis szerettem volna, ha a könyvtáros értelmiségi levetkőzi a kétségkívül meglévő és szerintem helytelen „kiszolgáló–szolgai” attitűdöt, és átvált egy nyitottabb, magabiztosabb magatartásformára. Most is úgy látom, hogy a szabadabb életérzés nem kell, hogy idegen legyen a könyvtárosoktól, tekintettel arra, hogy a magyar értelmiség javához tartoznak. Nem kell tehát, hogy kisebbségi érzéseik legyenek.

Ma már élesen látszik az is, hogy helyzetem kezdeti komoly nehézségeit részben magam okoztam. Gyorsan és lehetőleg fájdalommentesen akartam sikeres igazgató lenni egy jó megyei könyvtárban. Mert sikeres igazgató akartam lenni vagy semmilyen. Az *Új Forrás* már odakerülésem előtt, de utána is sikeres lap volt; tudományos pályámon túl voltam a kandidátusi cím megszerzésén, könyveim jelentek meg: úgyhogy kezdtem hozzászokni a sikerekhez. A kemény munkának és az ütközésekhez is persze. Ezt ki kell mondanom, még ha szerénytelenségnek tűnik is. Tehát, ha a megyei könyvtár sikeres, jól működő intézmény, akkor én ott jól fogom érezni magam. Egy szó mint száz: összpontosítanom kellett az erőket a valódi problémákra, meg kellett szerezni a kollégák bizalmát, el kellett kezdeni valamiféle újraépítkezést.

– *Melyek voltak ennek az újraépítkezésnek a fontosabb körei, illetve állomásai?*

– A legfontosabb folyamat a stabil vezérkar kialakítása volt. E munkámban is hibáztam. Keserű lecke volt mindjárt az elején. Irgalmatlanul nehéz félig ismert vagy nem arról az oldaláról ismert kollégákat beavatni a legkényesebb munkaügyi és „személyzeti” finomságokba, ráadásul úgy, hogy ezek a kollégák hosszabb távon is kitartsanak az igazgató mellett, elviseljék szeszélyeit, őrlődjenek köztem és saját alárendeltjeik között, vállalják a felelősséget minden tettükért (és nem tettükért), ráadásul mindezt jó hangulatban, viszonylag megelégedetten. Ehhez a folyamathoz több évre volt szükség, de aztán olyan jól sikerült, hogy most éppen

megszakad a szívem a gondolattól, hogy csak úgy, egyik napról a másikra otthagytam őket. (Persze mégsem szakad meg a szívem, mert tudom, hogy az a bizonyos „egyik nap” mégiscsak két évtizedig tartott.)

Nemcsak a vezetőséget kellett kialakítani, de a felfogást, a mentalitást is a megyei könyvtár funkcióit illetően. Méghozzá a sok funkciót illetően. Félreértés ne essék: a legendás könyvtáralapító, Horváth Géza gazdag és tárgyiasított értékvilágot hagyott az utódokra. Ám azt is látni lehetett, hogy a magyar könyvtárügy a kilencvenes években újra fontos tényezője lett a kulturális életnek, a modernizáció tehát elkerülhetetlen volt valamennyi megyei és városi könyvtárban. Illetve azok, akik elkerülték a modernizációt, lemaradtak, elszakadtak az országos trendektől, követelményektől. Mi nem akartunk leszakadni, muszáj volt belevágni sok-sok újításba. Másfelől: föl kellett térképezni, mely hagyományaink azok, amelyek – leporolva persze – továbbra is fémjelzhetik a könyvtár szakmai munkáját, embereket vonzó közegét.

– *Mennyiben segítettek a szakmai örökség megismerésében a már itt korábban eltöltött könyvtáros éveid tapasztalatai?*

– Sokat segítettek, azt lehet mondani, megvolt a terepismeretem. Hiszen mint könyvtárlátogató már Tatabányára kerülésem pillanatától kapcsolatba kerültem az intézménnyel, az ott beosztotti munkában eltöltött öt év pedig lehetővé tette a megyei könyvtár belső, szakmai és technikai világának tüzetes megismerését, sőt a könyvtárosi munka ábécéjének elsajátítását. Tudtam például – karnyújtásnyi közelségből tapasztaltam –, hogy intézményünknek kitűnő állománya van. Ezt a szempontot – az állománygyarapítását – az egyik legfőbb alapelvnek tekintettük mindvégig húszéves igazgatósodásom alatt. Látnivaló volt az is, hogy a könyvtár nem öncélú intézmény (bármily tréfásak az ezzel kapcsolatos jó bemondások), hanem szolgáltató rendszer. Kulturális szolgáltatások rendszere, egymást tápláló, erősítő és integráló módon. A tekintetben is rendszerről van szó, hogy ki kell terjednie az egész megyére, illetve össze kell kapcsolódnia más, hasonló típusú intézményekkel szerte az országban. Ezeket az alaptételeket – kiegészítve azzal, hogy a könyvtár „a város dolgozószobája” – már ismerni lehetett a hetvenes évek közepén; s a maga módján – belülről láttam – jól működött ez a rendszer. (Mellesleg: háromszort kaptam meg az intézmény a „Kiváló könyvtár” minősítést.) Azt is láttam, tapasztaltam, hogy a könyvtárlátogató közönség viselkedése majdnem teljes mértékben a könyvtár milyenségétől és a könyvtárosok magatartásától függ. Ma már annak a megfogalmazását is megengedhetem magamnak – a helyi sajtó ezzel a főcímmel búcsúztatott –, hogy a könyvtár gyakorlatilag teljesen nyitott, nyilvános intézmény, ha tetszik kulturális *nyilvános ház*, ahol, amelyben minőségi kulturális szolgáltatást kapnak az idelátogatók. Gyakorlatilag díjmentesen, tehát ingyen. Ez – azt hiszem – óriási dolog. Már-már kommunizmus. (Legalábbis az utóbbi időkig így volt ez. Most már cudarabb a helyzet, amint látom.) Az idejáró emberek pedig hálásak a minőségi szolgáltatásokért, például egy-egy remekül sikerült előadástért, egy villámgyorsan megszerzett könyvért, egy keresett DVD-ért, de még a jó szóért, az udvarias segítőkészségért is.

S ha ez így van, kimondhatjuk, hogy a jó könyvtár imázsának és valódi szellemének egyik fő tartópillére a könyvtáros.

És itt álljunk meg egy szóra! Nemrégiben egy nyilvános beszélgetésben megkérdezték tőlem, minek, mely szakma képviselőjének tartom igazán vagy elsősor-

ban magam: könyvtáros, irodalomtörténész vagy folyóirat-szerkesztő vagyok-e? Erre azt válaszoltam, hogy a felsorolt szakmai szerepek egy-egy – esetleg más és más eszközökkel művelhető – szellemi vállalkozás területei. Ezeket a szabályokat, eszközöket meg lehet tanulni, s az adott területet jól-rosszul művelni. Azt hiszem, én valójában mindig tanuló, magyarázó, kérdező, kételkedő, reflektáló *pedagógus* voltam és maradtam. (Mellesleg ez a mi családjunkban, rokonságunkban széles körű tradíció.) Ez az alapállásom, ez az alapszakmám. Ezen keresztül látom a világot. Ebben meglehetősen bizonyos voltam mint folyóirat-szerkesztő, mint irodalomtörténész és mint könyvtáros is. (Azon jól derültem egyszer, amikor állítólag kiderült, hogy a folyóirat-főszerkesztők között én vagyok a legismertebb megyei könyvtárigazgató, míg a megyei könyvtárigazgatók között én vagyok a legismertebb folyóirat-főszerkesztő. Nem baj, így is szép.)

Szóval, azt kérdezted az imént, milyen korábbi tapasztalataim, ismereteim voltak a megyei könyvtárban, amelyeket hasznosíthattam mint – egy évtizeddel később – kinevezett igazgató. Érdekes terepre érkeztem, már ami az emberismereti stúdiumaim állomásait illeti. Intenzív, megkapó, színesen élő közeg volt ez, ma még inkább az. Igazgatói működésem sikerének vagy sikertelenségének kulcsa a többségükben korábról ismert kollégák kezében volt. Legalábbis képletesen. Mert nem másról volt szó, mint a bizalomról. Ha tartósan hisznek benned mint vezetőben és szakmai irányítóban, nyert ügyed van. Különösen, ha némi emberséget, netán szeretetet is tudsz üzeni. Cserébe kérheted, sőt követelheted, hogy – például – végezzék el minél nagyobb számban a főiskolát vagy az egyetemem: szakmailag kibontakozó, sikeres emberek lehetnek. Továbbmegyek: mindenki számára *egzisztenciális kérdés*, milyen pozíciót foglal el a könyvtári munkatársak hierarchiájában.

Hát ilyesmi az előbb említett második (vagy inkább első számú) pillér, amely intézményünket tartja már hosszú ideje. A bizalom, valamint az állandó tanulás igénye, sőt kényszere, annak az evidenciának az elfogadása, hogy *csak a tanulás és a minőségi munka* segíthet jó színvonalon tartani bármely intézményt és bárki egyént.

– *Egyénileg, személyes kapcsolataidban hogyan mutatkozott meg benned a pedagógusi attitűd?*

– Sosem voltam híve a bratyizásnak, a dínomdánomoknak. A szakmunkásképzőben egy életre megtanultam, hogy munkaközösségben nem szabad teljesen kiadnia magát az embernek, a magánélet nem keveredhet össze a munkahelyi élettel, ez utóbbi közösség nem arra való. Ez azonban nem jelenti azt, hogy elutasító vagy zárkózott lettem volna bármikor. De tény, hogy igyekeztem munkahelyi kérdéseket állítani a diskurzusok középpontjába (bár kezdetben még politizáltunk is). Erről, ezekről is lehet vidáman, jó hangulatban, poénokat is el-elsütve társalogni. Mindig szerettem a tréfás, ironikus, lazító reflexeket munka közben. Jelzem, egyszer-kétszer fölvetődött házon belül, hogy rendezzünk hétvégi összejöveteleket, mert ezek összekovácsolják a közösséget, meg hogy engem jobban, más oldalamról is meg akarnak ismerni. (Miféle oldalamról?) Én az efféle ötleteket elhárítottam. Bőven elég ugyanis, ha annyit ismernek belőlem a kollégák, amennyit nap mint nap – az ő szemük láttára – művelek: láthatják, hallhatják gyarlóságaimat is – ha erre kíváncsiak. Ami pedig a közösségek kohézióját illeti: nem a házibulik tartják össze az egy munkahelyen dolgozókat, hanem az értelmes munka és az érte

vállalt felelősség. (A könyvtáron belüli koccintgatások elől viszont soha nem zárkóztam el. Sőt, nem egyszer magam kezdeményeztem, némelykor forszíroztam.)

– *Milyen volt a kapcsolatot a többi megyei könyvtárigazgatóval szerte az országban? Azt mondják, gyakran otthagytad az országos értekezleteket és hazautaztál.*

– Nem gyakran, csak néhányszor. Ezek a dolgok még korai igazgatóskodásom éveiben estek meg. Amikor még tele voltam feszültségekkel és kisebbségi érzésekkel. Bámultam a sok okos, magabiztos, tapasztalt, dörzsölt kollégát. De azt is észrevettem, hogy szinte mindenki feszült és mindenáron a lehető legjobb formáját akarja mutatni. Némelykor zavartak a fölösleges, parttalanná váló viták és álviták, meg az is, hogy szinte kizárólag könyvtári ügyekről esett szó még az étkezések meg az italozások közben is. (Különben is utálok idegen helyen aludni.) Szóval ezek a csendes incidenseim még a kilencvenes évek elején történtek. Azóta változtak ezek az összefüggések, s változtam én is. Tapasztalhattam, hogy az igazgató kollégák éppoly eltökéltek, éppoly sikerorientáltak és éppoly kiszolgáltatottak mint én, ráadásul jó viszonyba kerültem mindenkivel. Így aztán egyre többször maradtam az általában kétnapos összefüggések végéig. Sőt, örömmel fogadtam minden hozzánk látogató kollégát, én is szívesen látogattam őket. Kétszer pedig mi voltunk az országos igazgatói értekezlet házigazdái.

– *Mi volt a legnagyobb szakmai változás igazgatói pályád során?*

Erre a kérdésre viszonylag egyszerű válaszolni: az elektronikus kultúra gyökeresése és rohamos gyorsaságú elterjedése a magyarországi könyvtárakban. Az egyetemen a hetvenes évek végén még éppen csak érintettük ezt a témát, de a kilencvenes években ez a világ már jól körvonalazódott. Világos állásfoglalást követelt minden könyvtári vezetőtől: mikor, mit, mennyit, hogyan, miből? Mármint a bevezetés, a megvalósítás tekintetében. Elég gyötrelmes évek voltak ezek, persze tele szakmai sikerekkel. Intenzív tanulás kezdődött, a kollégák párhuzamosan végezték (jó darabig) a hagyományos és a számítógépes könyvtároskodást. Mint minden pionír tevékenységnek, ennek is megvoltak a szépségei – utólag inkább erre gondol az ember. Vigyázni kellett persze – ezt nem győztem tudatosítani –, hiszen az elektronikus kultúra nem azért jött, hogy birokra keljen a hagyományos, mondjuk így, papír alapú kultúrával, netán, hogy itt győztest kell hirdetnünk. Szó sincs erről, szó sem lehetett erről. Sőt, a hagyományos könyvtári kultúrát éppoly odaadással gondoztuk továbbra is, mint korábban. Természetesen az elektronikus könyvtári kultúra is megkapta a neki járó fejlesztéseket, gondoskodásokat. Helytelen irányzatnak tartom az afféle érveléseket, amelyek szerint *át kell tértünk* az elektronikus kultúra művelésére, és – mintegy – be kell fagyasztani bizonyos hagyományos könyvtári tevékenységeket. Például az állománygyarapítás eddigi *elvi* téziseit. Ez az álláspont a kultúra egyetemességének megcsonkítását jelenti, ahelyett, hogy arról beszéljünk, hogyan bővíülhet, hogyan színesedhet, gazdagodhat a könyvtári kultúra *egésze*.

– *Ha már a „leg”-eknél tartunk: mit tartasz igazgatói pályafutásod legnagyobb sikerének, illetve legnagyobb kudarcának?*

A legnagyobb siker az, hogy abban a – településtörténeti, szociológiai, mentalitástörténeti, nem utolsó sorban infrastrukturális értelemben – többszörösen hát-

rányos helyzetben, amelyben működünk, meg tudunk kapaszkodni az országos könyvtárszakmai kívánalmak hierarchiájában (és tucatnyian szerezték diplomát egy évtized alatt); többnyire tudtuk, merről (és merre) fúj a szél. A legnagyobb kudarc a könyvtárépület állapota. Bár a megyei önkormányzattal szorosan együttműködve mindent megtettünk az új épületért, a kormányzati címzett támogatás megszerzéséért (egymás után ötször adtuk be a pályázatot 2003 és 2007 között), a „kormányzat” azonban fűtült reánk. 2007 nyarán még kiürítették a címzett kaszszát, de nekünk abból sem jutott. Így aztán marad a folytonos beázás, a toldozgatás-foltozgatás. Ez mindenesetre idegölő állapot, különösen a *mindenért felelős* könyvtárvezető számára.

– *Mostanában jelent meg némiképpen talányos című könyved: a Könyvtárosként és egyébként. Alcíme szerint: Munkarajzok. Miféle könyv ez, miért éppen 2010-ben jelentetted meg?*

– 2004-ben, sikeres gerincoperációm után bőven volt időm gondolkodni igazgatói pályafutásom múltjáról és jövőjéről. Elhatároztam, hogy 2005-ben még megpályázom az igazgatói posztot (hiszen számos dolgot meg kellett csinálni a megyei könyvtárban), de aztán, ha lejár az öt év, távozem. Igen ám, de jó lenne úgy távozni, hogy ennek legyen valamilyen maradandó személyes nyoma, például egy képeskönyvszerű tanulmány- és esszékötet, amelyben összeszedve és jól megszerkesztve az anyagot, ennek a húsz évnek valamiképpen a teljességét tudom érzékelteni, megmutatni. Lázás folyóirat-, újságcikk- és fényképkeresési folyamat kezdődött tehát, s kiderült, hogy könyörtelen rendet kell vágni a tömérdek anyagban, továbbá világossá kellett tenni, mit akarok megmutatni és – főleg – hogyan. Ez a szerkesztői munka volt a legnehezebb. Nem véletlen, hogy hat évig tartott. Azért is persze, mert új és új írásokat és fényképeket kellett elhelyeznem a tervezett kötetben, s azt is tisztázni kellett, melyik írás, kép hol, milyen közegben, környezetben érezné legjobban magát a könyv egészében.

A kötet előszavában elmondom, miért tartom hasznosnak és miért szeretem ezt az újszülöttemet. Gyakran beszéltem kollégáimnak arról, milyen fontos, hogy megteremtjük saját történelmünket, beleértve ebbe intézményünk történelmét is. Valami ilyesmire vállalkozik ez a vegyes műfajú és témájú kötet, s azt hiszem, mint könyv is jól sikerült.

– *Mit jelent a címbeli „egyébként” kitétel, megjegyzés?*

– Egy kicsi játékosság van ebben a címben, miként az egész könyv szellemisége hordoz bizonyos derűt, talán még humort is. Nem szabad karót nyelve szemlélődni a múltunkban. Sem a jelenünkben. Az „egyébként” azt jelenti, hogy ebben a szóban forgó két évtizedben nemcsak könyvtárigazgatóként működtem, hanem sok egyéb magán- és közfeladatot is elláttam, teljesítettem. Ennek a sok minden másnak az volt az egyik haszna, hogy közéleti kapcsolataimat igyekeztem a megyei könyvtár és az *Új Forrás* javára fordítani. Vegyük a leglátványosabbat, a Németh László Társaságban vitt szerepemet. Pontosan húsz évig tartott ez is: ebből hat éven át én voltam az elnök. Országos, sőt határon túli híre volt a társaság működésének, nagyon sok jeles ember kötődött hozzá. Következésképpen a megyei könyvtárhoz és az *Új Forráshoz* is. Ráadásul abban a hat évben a megyei könyvtár vált a társaság központjává. Hasonlóan látványos volt a megyei könyvtár és az *Új Forrás* könyv-

kiadói tevékenysége: számos – országos és helyi – újságcikk, rádió- és televízióadás foglalkozott ezzel is. Hosszú évek óta tagja vagyok a Magyar Írószövetség választmányának; szintén sok évet töltöttem az NKA irodalmi és könyvkiadási, valamint a Magyar Könyv Alapítvány kuratóriumaiban. (Ez utóbbiban hét esztendő. Az előbbiben egy időben elnök voltam.) Szerettem ezeket a feladataimat. Sokat lehetett segíteni másokon. Akik persze ennek örültek és szívesen adtak szellemi vizionttámogatást. Örülök, hogy sok kitűnő embert, író, történészt, művészt, újságíró, tévést, rádióst ismerhettem meg, s hogy némelyek közülük barátaikká fogadtak. (Legalábbis munkatársaikká.) Ez jó érzés mind a mai napig. Életem egyik legnagyobb emberélménye például Vekerdi László volt. Nemrég sirattuk meg a halálát. De hát ebben a könyvben hosszasan szerepel Fodor András, Tüskés Tibor, Domokos Mátyás, Nagy Gáspár is – mind meghaltak már. Az élők viszont ott vannak körülöttem; szellemi aurájukban, baráti köreikben otthonosan érzem magam.

Megyén belül is voltam, vagyok „egyébként” persze. Számos bizottságban, szervezetben, intézményben mozogtam az elmúlt két évtizedben. Elnöke voltam például egy időben a megyei oktatásfejlesztési alapítványnak, kuratóriumi tagja a Kultsár István Alapítványnak, tagja a megyei közgyűlés művelődési bizottságának és így tovább. Amire talán a legbüszkébb vagyok – mivel ez széles körű közbizalmat jelent –: több mint tíz éve töltök be funkciót a Területi Választási Bizottságban, egy évtizede az elnökeként. Ez az „egyébként” szerep tényleg komoly: az elnöknek különösen éssen kell lennie és maximálisan törekednie kell az igazságosságra és a méltányosságra. Élesben és nyilvánosan lehet gyakorolni a politikai demokrácia kívánalmait, s vállalni a döntésekért a felelősséget. Hála istennek, e ténykedésem közepette is érzem a közemberek, a megyei közgyűlés és a különböző politikai pártok támogató jóváhagyását, bizalmát.

– *A magánéletemről keveset hallottunk.*

– Erről egy újabb könyvet lehetne írni, de mivel nem vagyok szépíró, ezzel meg sem próbálkozom. Azt tartom, hogy a privát szféra az a menedék és feltöltődési hely, amelyben a „megfáradt közember” újraéledhet. Így vagyok ezzel én is. Feleségemmel és leánnyal erős kötelékű családi háromszögben élünk. Mi ketten Tatabányán, Ágnes Budapesten. Eszter pénzügyes közgazdászként ment nyugdíjba a tatabányai polgármesteri hivatalból, leánykánk franciát és németet tanít, ezenkívül szinkron dramaturg (és szervezi külföldi útjainkat). Nagyfiunk tragikus halála óta különösen szeretjük egymást, és segítünk egymásnak. Ez a legkevesebb, egyszersmind a legtöbb is, amit erről a kérdéskörrel mondhatok.

– *Beszéljünk a sajtóról. A könyvtárak által kiadott 2008-as évkönyvben megjelent egy elemzésed a megyei könyvtár bő másfél évtizedes sajtókapcsolatairól. Ez a részletes szociológiai tanulmány azt is mutatja, hogy mindvégig tudatosan formáltad ezt a valóban fontos kapcsolatot.*

– Korán megértettem és megtanultam a sajtó, egyáltalán a médiumok súlyát, jelentőségét az egyén és bármely szervezet, intézmény életében. A sajtó, a nyilvánosság nagy úr. És ha ez így van, érdemes vele (velük) jóban lenni. S ha lehet, egy kicsit irányítani is őket. (Érdekes, ez utóbbit nem veszik rossz néven.) Az *Új Forrás* műhelymunkáinak körébe például természetszerűen beletartozott a róla szóló sajtó megszervezése. A személyes meg a szemléleti, mentalitásbeli kapcsolatok itt is fon-

tosak. Hát még a produkció: például egy-egy jól (vagy túlságosan is jól) sikerült folyóiratszám. A sajtó támogatását, megbecsülését egyébként nem kiharcolni kell, hanem kiérdemelni. Meg kell nyerni a bizalmat. Itt is! Mint minden kétoldalú vállalkozásban, kapcsolatban. A megyei könyvtárba érkezve tudatosan építgettem tovább ezeket a kapcsolatokat. Másfelől: olyan kusza viszonyok között működött kezdetben a könyvtár, hogy a sajtónak is megérte, őt is különösen érdekelte ez a „tényfeltáró” munka. Minden megnyilvánulásunkkor mérlegelni kellett és kell: mi a célja az interjúnak, a riportnak vagy az egyéni, személyes megnyilatkozásnak. Kinek, kiknek akarunk beszélni, „üzenni” és mit? A legfőbb cél persze majdnem mindig a közvélemény, a valóságos, illetve a potenciális közönség. De ide kell érteni a fenntartót és más hivatalokat, intézményeket is. Hadd legyen büszke – például – a fenntartó sajtó jól működő intézményére. Nem mondom, hogy ettől kezdve kivételez velünk (például költségvetési kérdésekben), de azt számtalanszor érzékelttem, hogy ha jönnek a nyilvánosságra kerülő *eredmények*, a fenntartó is derűsebb és megértőbb. Nem elhanyagolható a jelentősége annak sem, hogy egy-egy sajtómegjelenéssel az igazgató nyilvánosan üzen – saját kollégáinak is. Amit persze nap mint nap megtesz odabent az intézményben (nem szólva a rendszeres tanácskozásokról), de az a tény, hogy ez az üzenet „ki van nyomtatva”, vagy éppen a tévében hangzott el, nyomatékosabbá, felelősségteljesebbé, egyáltalán komolyabbá teszi a megnyilatkozást. Úgy látom, kollégáimban a „sajtón keresztül” is tartottam a lelket, amikor arra szükség volt.

– *Hogyan vezetted az intézményt mint igazgató? Melyek voltak az igazodási pontok?*

– Erről beszélni könnyű, csinálni sokkal nehezebb. Említettem már az emberi tényező szerepét és a pedagógusi, tanítói attitűd légkörét, viszonyrendszerét mint kulcsfontosságú tényezőket. E körbe sorolom – és újra említem – a bizalmi állapot megteremtését is, valamint azt – szoros kapcsolatban a bizalommal –, hogy a vezetőnek meg kell értetnie magát, el kell tudnia magyaráznia, meg kell győznie a munkatársakat arról, mit akar csinálni; miért és hogyan akarja alakítani a holnapokat. Jó határfokú, tehát áldásos eszköz, ha mind több kollégáját rendszeresen bevonja a tervek készítésébe, feladatokat oszt ki, ezekről beszámoltat. A jó vezető okos és becsületes emberekkel veszi körül magát, így rengeteg pozitív élményt szerez, sokat tanulhat kollégáitól. Az okos és becsületes munkatársak pedig örömmel vesznek részt ebben a félig-meddig kollektív vezetésben. Szívesen teljesítik a főnök kérését, utasítását. A főnök pedig kérjen és utasítson. Elvégre azért főnök. Számoltasson be és ellenőrizzen mindent. Legyen koncepciója és kellő határozottsága, ereje, kitartása. Ütközzön is, ha kell. Ezeket is elvárják tőle a munkatársak. Előbb-utóbb visszaadják azt a bizalmat, amit kaptak. Sőt többet.

Egyszerű dolgok ezek, minden „vezetéstudományi” brosrúrában benne vannak. De ha az ember nem olvas efféle brosrúrákat, magától is rájöhet a dolgok ekkénti állására. Számomra az emberek a legérdekesebbek. Minden más csak utánuk következik.

– *Beszélgetésünk elején említetted, hogy az utolsó igazgatói éveidben is nehéz volt egyik-másik esztendő. Miben nyilvánult meg ez a nehézség?*

– 2007 táján látni és érezni lehetett, hogy elkerülhetetlen egy újabb – radikális – belső átszervezés, amely ahhoz kell, hogy versenyben tudjunk maradni a töb-

bi megyei könyvtár szolgáltatási színvonalával. Meg kellett teremteni például egy külön számítástechnikai fejlesztési csoportot, más csoportokat össze kellett vonni, meg kellett emelni a gyerekkönyvtár rangját, gazdaságilag is racionalizálni kellett az intézményt. Mintegy 80 négyzetméter új területet kellett kiküzdennünk magunknak házon belül. Megszüntettük a kötészetet (a nyomdát már korábban), „kiszerveztük” a takarítást, átalakult a pénzügyi–gazdasági irányítás. Lényegesen bővítettük az olvasótérben a polcfolyóméret. Médiatérát csináltunk. Megerősödött a marketing munkánk, szépen haladunk a minőségbiztosítás grádicsain fölfelé. A TIOP- és TÁMOP-pályázatunkon összesen több mint 50 millió pályázati pénzhez jutottunk, azóta folynak a nagy türelmet és szívósságot követelő beszerzések. Ezek bizony nagy feladatok, kivételes gondosságot és szigorú formai szabályosságot igénylő, komoly szakmai koncentrációt feltételező penzumok. Vezető munkatársaim, élükön Herczigné Mlakár Erzsébet igazgatóhelyetttel mindvégig kitarottak ezen programok – és az igazgató mellett. Köszönet érte ezúton is.

– *Mit üzensz az immár egykori könyvtáros-„iskoládba”, a benne továbbra is maradó kollégáidnak?*

– Eszembe jut ezzel kapcsolatban a korábbi szeged-csanádi megyéspüspök, Gyulay Endre szép és kellően alázatos okfejtése, midőn – betöltvén 75. életévét, s így a kánonjog szerint le kellett mondania püspöki tisztségéről – nyílt levélben fordult paptestvéreihez. Ebben a levélben megköszönte a számos segítséget, támogatást, szeretetmegnyilvánulást és azt mondta – s ez a pont az életszerűen önironikus és alázatos elköszönés –: „*Kedves paptestvéreim, nélkülütek még rosszabb megyéspüspök lettem volna*”. Szóval: „*Kedves könyvtáros testvéreim ...*”. A jó humor azonban – amellyel egyik kedves kollégánóm még csavart egyet ezen az alaphelyzeten – korábban még azt is becsempészte ide hogy: „*Aztán vigyázz, ha majd elbúcsúzol tőlünk, nehogy azt mondd, hogy nélkülütek, kedves könyvtáros testvéreim még jobb igazgató lettem volna...*” Az elköszönő ünnepségen vigyáztam a szavakra.

– *Óhatatlanul tevődik föl az utolsó kérdés: húszéves könyvtárigazgatói pályafutásod után hogyan tovább? Gondolom – hiszen régóta tervezted – megvannak az e szakértelmiségi pálya utánra szóló programjaid is.*

– Ezzel a problémával nemigen bíbelődöm. Ez szinte magától értetődik. *Olvasni és írni szeretnék minél többet.* (Ez gyakorlatilag végtelen munkalehetőség.) No meg kertészkedni, barkácsolni, szőlészkedni, borászkodni (bárcsak értenék hozzá!), ősztől tavaszig meg futni. (Nem egyfolytában.) Úgy szeretnék élni mint eddig, csak kevesebb feszültséggel. Egy kicsit hátrább lépve a színpadon. Megmaradok könyvtári embernek – persze most a másik, a látogatói oldalon. Megvan a szerepem a Jász Attila barátom főszerkesztésével működő *Új Forrásnál*. Szűkebb területen, ám az eddiginél intenzívebben szeretnék a folyóirat hasznára lenni. Továbbra is megmaradok közéleti embernek, nem zárkózom el a sajtó elől sem. Jövő-k-megyek az országban. Két könyvtervem már több mint csak terv, évek óta dolgozom rajtuk. Soroljam még? Csak egészséget adjon a Gondviselés. A többi rajtam múlik.

– *Úgy legyen! Köszönöm a beszélgetést.*

„Nem borúlátás, ez ténykérdés”

Interjú Varga Róberttel*

– *Negyvenkét évi könyvtároskodás és több mint tizennyolc évnyi igazgatóság után kérted nyugdíjaztatásodat, pedig a negyedik ciklusra szóló kinevezésed 2013-ig szólt. Te, aki módszertanosként sokáig készítettél könyvtárstatisztikát, végeztél számvetést a szakmai pályafutásod fordulójáról?*

– Most, hogy így kérdezed, elődeim közül én töltöttem leghosszabb időt a pályán, de ez annak a ténynek köszönhető, hogy érettségi után, mert nem vettek fel tanár szakra, egyik napról a másikra a marcali járási könyvtárban kezdtem dolgozni mint „hálózati munkatárs”. Levelezőn végeztem minden felsőoktatási kurzust: népművelő–könyvtár szakot Szombathelyen, tanár szakot Pécsen, könyvtár szakot az ELTE-n és később ugyanitt menedzser szakot is.

– *És az igazgatói székben eltöltött időt tekintve?*

– Holtversenyben Kellner Bélával, aki szintén tizennyolc évig volt igazgató. Én viszont a teljes időmben a megyei és városi könyvtár vezetője voltam. Még közvetlen elődöm, Szita Ferenc jóval korábban szorgalmazta, hogy össze kellene vonni a város területén működő megyei és a városi könyvtárat. Erre 1990 után nyílt lehetőség. Sőt, a sors úgy hozta, hogy mielőtt 1992-ben megtörtént az integráció, a városi könyvtárhoz csatolták a szakszervezeti könyvtárhálózat központját is.

– *1993. február 1-től vezetted az intézményt. Hogyan lettél igazgató? Voltak ilyen irányú ambícióid?*

– Egyáltalán nem, hiszen nem volt politikai végzettségem. Márpedig 1992-ig, ameddig meg nem jelent a közalkalmazotti törvény, nem a szakmai végzettséget tekintették a kinevezés alapfeltételének. Ezt a törvényt a szakma megerősítéseként fogtam fel. Rendezte a pályázás feltételeit. Én jónak tartottam az öt év határozott időre való kinevezés gyakorlatát, mert így presztízsveszteség nélkül vissza lehet vonulni egy vezetőnek. Az újr pályázás pedig a megtett út újragondolását jelenti, és újabb célkitűzések megvalósításának képét lehet fölvetni a pályázás során.

– *Nehéz volt a kezdés?*

– Nagyon nehéz. Első számú vezetői gyakorlat nélkül lényegében három intézményt és ezek munkatársait kellett egyesíteni. Három szervezet, más-más munkarend és stílus. Segített, hogy a Somogy Megyei Könyvtáros Egyesület titkáráként ismertem a munkatársakat, és az is, hogy 1987/88-ban fiatal szakembereknek tartott vezetőképzőbe jártam. A kurzusokat Budapesten tartották a Várban, ahol most a Magyar Kultúra Háza működik.

---

* Az interjú 2011 márciusában készült.

Kinevezésem után egy évre elvesztettük Fiola Pált, akit helyettesként „örököltem”, és nagyon jó barátságban voltunk. Sokat tudott volna segíteni nekem, de ilyen viszonyban csak fél évig dolgoztunk együtt. Éppen most találtam meg egy nekem szánt belső levclét, amelyet az 1993-as első félévi beszámolóhoz fűzött. Tanácsokkal látott el, hogy mire figyeljek, mielőtt nyári szabadságra ment. És már nem jött vissza dolgozni.

A megyei könyvtárigazgatók hamar befogadtak. Már az első tihanyi összejövetelelünkön segítő kezet nyújtott Orosz Bertalanné, Ibolya, az egri igazgató, aki az idő tájt írt egy nagy tanulmányt a megyei könyvtárak költségvetését elemezve. Nagyon kedves volt hozzám Román Lászlóné, Marika, akit korábban Pécsről ismertem. Természetesen a férfiak is segítettek, velük is jól megértettük egymást. Megjegyzem, akkor nem én voltam a legfiatalabb igazgató: Kiss Gábor és Biczák Péter is bent volt a testületben, akik fiatalabbak nálam.

Az első évek szervezési nehézségeit némiképp enyhítette, hogy az akkor már más könyvtáraknál fellángoló pénzhiány minket még nem érintett, köszönhetően a kettős fenntartásnak. Ugyanis könyvtárunk társulási szerződés alapján megyei és városi finanszírozású intézményként működött: a szervezet költségei a két fenntartó között ötven-ötven százalékos arányban oszlottak meg. Az első csapás 1996-ban ért bennünket, amikor a Bokros-csomag hatására kilencmillióval kevesebb pénzt kaptunk a költségvetésben. Persze év végéig sikerült behozni a hátrányt, de azóta szinte minden évben meg kellett harcolni a költségvetésért. Külön gondot okozott, hogy választások után mind a két önkormányzat képviselői szét akarták szedni az integrációt, mondván, hogy e viszonylatban a másik fél jár jól. Természetesen minden alkalomkor levélben kellett elmagyaráznom, hogy mind a két fél jól jár, mert nem egy fél városi, illetve megyei könyvtár van, hanem egy egész integrált szervezet, de csak felét kell fizetni a fenntartóknak. Ezt a városnál könnyebb volt megértetni, hiszen 1990-től 2010-ig, húsz éven keresztül külső tagja voltam az önkormányzat oktatási, kulturális és tudományos bizottságának.

– *A nehézségek ellenére mégis megpályáztad a másik ciklust újabb öt évre.*

– Az első ciklus végére egy kicsit ki is borultam: az idegkimerülés jele az állandó szédülés volt, de egy MR-vizsgálat után elmúlt a tünet. A második pályázáshoz az adott indítást, hogy felsejlett a könyvtárbővítés lehetősége. Ezt megelőzte egy székesfehérvári tanácskozás, ahol Arató Antal összehívta azon megyei könyvtárigazgatókat, akiknek könyvtára felújításra várt, vagy éppen új építése volt esedékes. Nem véletlen a helyszín, hiszen a lelegehetlenebb állapotban a székesfehérvári megyei könyvtár volt. (Megjegyzem, ma sincs ez másként.) A szekszárdi, a kaposvári, a szombathelyi könyvtár erre a célra épült ugyan, de bővítésre szorultak. Azt szorgalmaztuk, hogy a minisztérium állítson föl fontossági sorrendet, és az évenként meghirdetett pályázati pénzből, valamint a megye önerejéből ennek megfelelően épüljenek vagy bővüljenek könyvtárak. Ha emlékeim nem csalnak, a minisztérium részéről Striker Sándor vett részt a megbeszélésen, aki teljes mértékben egyetértett a tanácskozás céljával. Megjegyzem, hogy az első vasszécsényi igazgatói értekezleten találkoztam vele, és nagyon jó viszonyba kerültünk.

Nos, két sikertelen pályázat után, 2000-ben elkezdhattuk bővíteni a könyvtárat. Mostanában annyit hallottam a takarékoságról, hogy eszembe jutott, indulásom is a takarékosággal kezdődött. Két intézményt vezettem, két közgyűlés előtt kel-

lett pályáznom, két közgyűlésnek kellett beszámolnom. Az 1500 négyzetméteres bővítés 280 millió forintból készült el. A berendezésre; új polcok vásárlására és a régiék felújítására kértünk és kaptunk a megyétől húszmillió forintot. Később sokan kérdezték, hogy melyik cég pakolt és mennyiért, ki volt a belső bencndező. Ezt mi magunk csináltuk! Polcot szereltünk, raklapokat raktunk, könyvesdobozokat cipeltünk.

– *Erre én is jól emlékszem. 2001 nyarán ott töltöttem a könyvtári gyakorlatomat az egyetemről.*

– Igen, a munkatársakkal összedugtuk a fejünket, stratégiai tervet készítettünk a bővítésre és a további teendőkre. Ez összekovácsolta a csapatot. Örültünk a 2001-es nyár végi avatásnak. Azt hiszem, velünk örült a szakma. Megható volt, hogy az ország másik feléből is jöttek kollégák az ünnepségre.

Azt szoktam mondani, hogy az új, bővített forma új, több tartalommal telt meg. A 2003-as pályázásnál már nem hezitáltam. Egy ilyen nagy munkával a hátam mögött, tele további új tervekkel, bátran pályáztam. Emlékszem, a pályázatomban megjelölt cél a hatékonyság volt. Igyekeztem is ennek maradéktalanul megfelelni.

– *Akkortájt kaptad meg a szakma legmagasabb kitüntetését, a Szinyeyi-díjat.*

– 2001. augusztus 20-án. Ekkor pályáztunk az Év könyvtára díjra. Azt hiszem, akkor meg is érdemeltük volna. A várostól megkaptam 2002 januárjában a Város Szolgálatáért kitüntetését. Ezekben az években nagyon jól éreztem magamat. Kivontunk az illegalitásból. Az illegalitás időszakát én 1990-től 1997-ig számítom, mert ekkor jelent meg a kulturális törvény. Igaz, hogy nem önálló könyvtári törvényként, de legalább kimondta a megyei könyvtárak létjogosultságát és feladataikat is meghatározta. Gondold meg, ez azért volt fontos, mert a megye – mint Mohamed koporsója – lebegett közigazgatás egén. Bizonytalan volt a megye szerepe, bizonytalan volt a megyei könyvtáré is. Viszont mi '90-től dolgoztunk. Nem hagytuk magukra a kistélepüléseket, és a volt szakszervezeti könyvtár állományával, illetve pályázati segítséggel megindítottuk a megyei letéti ellátást, ami a Somogy Megyei Ellátórendszer kiépítéséhez vezetett. A csúcson a megye településeinek több mint ötven százalékával szerződünk a könyvtári ellátásra. Ez idő tájt már javában pályáztunk különböző fórumokon, az NKA-nál, minisztériumnál, fenntartónál stb. Így jutottunk gépkocsihoz, így tudtuk megoldani a könyvvásárlást az ellátórendszer számára. Tizenöt év alatt kb. 180 millió forintot szedtünk össze így. Ez ma már nem tűnik soknak, de akkor sokat jelentett, és komoly munkát adott nekünk. Egy-más után jelentek meg a könyvtárügyet szilárdító rendeletek: az érdekeltségnevelő támogatás, a kulturális törvény, és annak a 100-as paragrafusából adódó ún. követő jogszabályok. Arra is büszke vagyok, hogy 2003-ban 38 számítógépet sikerült szerezni kollégáimnak. Arra gondoltam, hogy az európai uniós csatlakozáshoz jól jön az országnak, ha minél több személyi számítógép van a lakosok birtokában. Nem ajánlottunk föl önrészt, mégis megkaptuk ingyen a gépeket. Az I/2000. továbbképzési rendelet adta lehetőséggel megszereztük használatához a képesítést is. Azt hittem, hogy ez a tény nemcsak a számítógépes kultúránkat fejleszti, hanem forradalmasítja a hivatali ügyintézését. Élénkebb lesz az intézményen belüli papír nélküli kommunikáció. Hát, ez lassabban ment, mint gondoltam. Sokáig nem e-mailen kaptam a jelentéseket, beszámolókat, hanem kinyomtatva. Megindult a szakfel-

ügyeleti rendszer is; tagja lettem a kistelepülések könyvtári ellátásával foglalkozó bizottságnak.

Azt hiszem, nem véletlenül választottak ebbe a bizottságba. Az imént elmondottak alapján gyakorlatban is bizonyítottatok a megyei könyvtár szervező, szakmai segítő szerepét. Tisztázzuk, ez volt az a bizottság, amelyet a minisztérium könyvtári osztálya hozott létre, mivel a 2003–2007 közötti időszak könyvtári terület stratégiai céljai között szerepelt a kistelepülési könyvtári ellátás megoldásának kidolgozása.

– Még mielőtt ennek a munkának a részletes tárgyalásába kezdenék, fontosnak tartok egy rövid történeti visszatekintést. Inkább úgy mondanám, röviden vázoló a könyvtári ellátás kezdeteit, hogy bizonyítsam, mennyire fontos a történeti háttér ismerete egy ügy szolgálatában. Annyiban, amennyiben az én meglátásom szerint az volt a könyvtárügy legfontosabb kérdése, hogy mennyire folyják bele az állam a fenntartásba, és mennyire segítse, vagy csak felügyelje a könyvtári tevékenységet. Hiszen tudunk az egyletek, olvasóköri alakulásáról. Ebben a legjáratosabb Hajdu Géza volt. Emlékszem, még az „átkosban”, mint a Somogy Megyei MKE titkára meg is hívtam egy előadásra. Mostanában fellapoztam Voit Krisztiánának, kedves tanáromnak pár éve megjelent, e témával foglalkozó kötetét, és az ott olvasottak is megerősítettek ebbéli vélekedésemben: „Az 1880-as évek elejének magyarosítási és nacionalista mozgalmi hozták létre a kor ismert nagy közművelődési egyleteit, köztük a Dunántúli Közművelődési Egyesületét is. Mindezek mellett a népkönyvtárak telepítését is e cél szolgálatába állították.” Talán kevesen tudják, hogy a Dunántúli Közművelődési Egyesület vezetője Széll Kálmán volt. Ebbéli tevékenysége alapján választották az 1894-ben megalakult Múzeum és Könyvtárbizottság elnökévé, és maradt is miniszterelnökké választásáig. Említhetném a Múzeumok és Könyvtárak Főfelügyelőségét, vagy az 1901-ben alakult Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségét, neves elődökkel. Mind azon fáradoztak, hogy a fellendülő közgyűjteményi kezdeményezések megfelelő szakmai háttérrel, és esetenként anyagi forrást is kapjanak. Ezt az aranykort szakította meg az I. világháború, majd pedig Trianon.

– *A két világháború közötti kultúrpolitika Klebelsberg Kunó nevével fémjelzhető. Ismeretes az oktatás területén kifejtett korszakos tevékenysége. A könyvtárügyre is ilyen nagy befolyással volt?*

– A könyvtárak feladata az ő értelmezésében a tudomány és a tudományos kutatás szolgálata, kiszolgálása volt. Így természetesen az ő koncepciójában elsősorban a nagy tudományos közgyűjtemények és az egyetemek könyvtárai jöhettek szóba. Így hozta létre a Gyűjteményegyetemet, amely nem sokáig működött. A népkönyvtárügy is a minisztérium hatáskörében maradt, de ennek érdekében Gulyás Pál tevékenykedett igazán. Ismeretes a Földművelődési Minisztérium 150 kötetes akciója is, valamint a megyei szintű Iskolán Kívüli Népművelési Bizottságok tevékenysége. Ezzel kapcsolatosan jegyzem meg, hogy a családi levéltárban őrzök egy nagyapámnak címzett levelet, amelyet néptanítóként a megyei bizottságtól kaptam, és amely szerint köszönetüket fejezik ki a népművelési tevékenységéért. Sőt a csekkek is megvannak. Ezek tanúsága szerint tíz pengőt utaltak ki ebbéli tevékenységéért, havonta.

– *A második világháború után – úgy tudom – a Szabadművelődési Tanács indított népkönyvtári akciót ötven-ötven kötetes vándorládákkal. A korábbi szakirodalomban az is megjelent, hogy a Kommunista Párt is adott könyveket falura.*

– Az utóbbi állítás ebben a formában nem igaz. Magam is láttam több olyan jegyzőkönyvet, amelyben korábbi állományokat vizsgálták felül. A Somogy megyei Lad községben például az iparoskör könyveit behasonlították az 1945-ben kiadott ún. fehér könyvvel, amely a fasiszta és szovjetellenes könyvek jegyzékét tartalmazta. Kiselejtezték a klerikális könyveket is pl. Berzencén, ahol a KALOT könyvtárát vizsgálták, aztán visszaadták a település „népkönyvtárának”, a párt ajándékaként. A lényeg az, hogy az 1949-ben megalakult körzeti könyvtárak a Népkönyvtári Központtól kapták a könyveket. Tehát az új közművelődési könyvtári rendszer megint csak állami támogatással, az állam teljes uralkodásával valósult meg, és épült ki a letéti könyvtári rendszer egészen a kistelepülésekig. Nagyjából 1960-ra kiderült, hogy elfogyott a pénz. Ekkor vonták be a községi tanácsokat a finanszírozásba, kialakult a tanácsi fenntartás, és önállóak lettek a kis könyvtárak is. Ezeket a kis könyvtárakat aztán az 1971-es közigazgatást átalakító településfejlesztési koncepció körzeti könyvtári rendszerre alakította. Központi községeket jelölt ki, és az ún. társközségekben ismét a letéti ellátást vezette be. Ezt 1972-ben az ún. *Szakmai irányelvek a könyvtárak távlati fejlesztésére* című dokumentumban kodifikálták. E korszak jelentős vívmánya, hogy 1976-ban törvényerejű rendelet jelent meg a könyvtárakról. Aztán több mint húsz évet kellett várni az újabb törvényre. Közben persze történt egy jelentős változás... Azt már elmondtam, hogy 1990-től hogyan oldottuk meg a kistelepülések ellátását. És itt jön az a bizonyos bizottsági munka. 2003-at írunk, amikor neves szakemberekből álló bizottság alakult, élén Ramháb Máriával, a kecskeméti Katona József Könyvtár igazgatójával.

Én ilyen gyakorlattal és ilyen könyvtártörténeti háttérrel fogtam hozzá a bizottság tagjaként a munkához. Bali Aranka kolléganőmmel elemeztük a gyakorlatunkat. Számításokat végeztünk, gépkocsifutást vizsgáltunk. Mértük, hány ember tudna ellátni egy körzetet. Természetesen megyei könyvtári központra terveztük a rendszert. Számításaink azt mutatták, hogy (kis)településenként ötszázezer forint éves állami támogatással meg lehetne oldani az ellátást. No, nem ennyibe került volna a rendszer, de figyelembe véve a megyei könyvtárban meglévő infrastruktúrát és a községek költségvetésében könyvtárra tervezett összeget, elégnék tűnt ez a pénz. Jelzem, hogy a bizottsági jelentés 2004 februárjában a KSZR működésére vonatkozóan elkészült. A finanszírozást egyharmad-egyharmad részben helyi, megyei és központi támogatásból kívánta megoldani. Bevezetésére azonban ebben a formában nem került sor, mert jött a többcélú kistérségi ellátás ötlete, így a könyvtári ellátás is kistérségi formában valósult meg. Abban az időben még a csoport tagjai között is volt, aki azt hitte, hogy e forma ellen vagyok. Egyáltalán nem az volt a helyzet, hanem az önkormányzatok nem értették, vagy ha értették, idegenkedtek tőle. Nem is volt szerencsés ennek kapcsán mozgó könyvtári ellátást emlegetni, mert részint azt hitték, hogy ez csak bibliobuszra vonatkozik, másrészt pedig abban az időben jelent meg a mozgópostai hálózat, és ezt negatív élményként élték meg a kistelepülésen élők. A másik baj az volt, hogy a normatíva nem a megyei könyvtárakhoz került, hanem a kistérségekhez, és az erősen különböző százalékos arányban jutott el az ellátó könyvtárakhoz. Álmomban sem gondoltam, hogy nálunk, a megyében nem a megyei könyvtárral kötnek szerződést a kistérségi központok,

mivel nekünk gyakorlatunk és infrastruktúránk is volt az ellátáshoz. Azonban – egy kivételével – minden kistérség a saját maga területéhez tartozó könyvtárral kötött szerződést különböző részarányban. Itt viszont a normatívából kellett kialakítani az ellátáshoz szükséges személyi és tárgyi feltételeket, ami az ellátási összeg rovására ment. Sok helyütt a kistérségi központok a városi önkormányzatok alá kerültek, és az ellátásra szánt összeg nagy része beépült az ellátó könyvtár költségvetésébe. Így a fenntartónak megtakarítást jelent ez a rendszer. Máshol a kistérségi központ a normatíva egy részét, sokszor még a felét sem adja az ellátó könyvtárnak. A másik felét szabad felhasználásra a kistéleptülés önkormányzatának utalja. A kistérségi ellátás ilyen formája azt is jelentette, hogy a kisközségek költségvetéséből a könyvtárra fordított keretösszeget egyszerűen kiszippantotta, mondván, hogy azt normatíva úgy is fedezi. Azért bánt az ügy, mert ha a normatívát közvetlenül a megyei könyvtáraknak adják – már ahol szükséges kistéleptülési ellátás –, akkor könnyebben ellenőrizhető módon a teljes összeg az ellátásra fordítódna, ráadásul a jelenlegi normatíva feléből tényleg hatékonyabban meg lehetett volna oldani az ellátást. Nem beszélve arról, hogy szakmailag fel lehetett volna zárkóztatni a keretösszegeből az elmaradottabb szolgáltató helyeket. Aki, mint én is, szakfelügyelőként látta az eseményeket, és aki mindig a takarékosásra törekedett, persze, hogy nem érzi tökéletesnek a rendszert. Ráadásul ismét teljes mértékben állami támogatás az alapja a kistéleptülési könyvtárügynek. A helyi finanszírozás eltűnt a takarékoság útvesztőiben.

– *A könyvtári ellátás kapcsán említést tettél a bibliobuszról. Mi a véleményed erről a formáról?*

– Már szóltam, arról, hogy nem volt szerencsés etimológiailag összekeverni a mozgó ellátást és a bibliobuszos ellátást. El kell mondanom, hogy kezdő könyvtáros koromban a *Marcali Könyvtáros* című lapban én is lándzsát törtem a bibliobuszos ellátás mellett. Sokkal inkább jobbnak láttam volna akkor megyei szinten bevezetni ezt a formát, mint a központi könyvtár–társközségi könyvtár rendszert. Ez akkor korszerűbb megoldás lett volna. Gondold meg, a '60-as években már arról tudósítottak, hogy Finnországban milyen jól működik ez a szolgáltatás.

Nálunk Magyarországon abban az időben kezdődtek az iskolabezárások, illetve takarékosági okok miatt a körzetesítések. Emlékszem, Szita Ferenc igazgatóságához kötődik, amikor a kistéleptüléseken megszűnt iskolaépületbe vagy osztályterembe, a megyei tanács által alapított évenkénti keretösszegeből ún. „d” típusú (letéti) könyvtárakat rendeztünk be. Olyannyira sikerült ez az akció, hogy 1990-ben sok helyütt az így megmentett iskolaépületbe az önkormányzat költözött be. A koncepciónk az volt, hogy ha az iskola kivonul, a könyvtár lehet az egyetlen művelődési centrum, ami a közösségi élet színtere lehet. És ezekre a színterekre lehetett pályázni, fejleszteni. Ezekre az ún. „kő-könyvtárakra” rá lehetett telepíteni az ellátórendszeri szolgáltatást. Tapasztalatból tudom, hogy egy polgármester sokkal jobban vonzódott ilyen ellátáshoz, mint ahhoz, hogy befizessen egy bibliobuszra, amely hetenként egyszer egy órában megjelenik a faluban. Ráadásul ezeket a szolgáltatóhelyeket be lehetett rendezni számítógépekkel. Ezt a szolgáltatást nemcsak hetente egyszer, hanem a település határozata szerint hetente többször is igénybe lehetett venni. Főleg akkor, ha a teleház programmal egyesítették. Nos, ezért mondtam a kollégáimnak, hogy idejétmúlt a bibliobuszos ellátás. Sőt,

én úgy gondolom, hogy akármilyen kicsi a település, egy szintér három számítógéppel és egy négyórás közhasznú munkással – akár egy munkanélkülivé vált pedagógussal –, még bizonyos napközi tevékenységet is el tudna látni a faluban, amellett, hogy a lakosságot is kiszolgálja. Ezt a formát a mai kormányzatnak is javasolnám támogatni, hiszen egy kistelepülésen is megvalósulhatna az e-ügyintézés, és a kis falu szellemi életének központja lehetne ez a szolgáltatóhely.

– *Apropó, vezető szakfelügyelő voltál Somogyban. Mi a tapasztalatod, a szakfelügyeleti rendszer beváltotta a hozzá fűzött reményeket?*

– Rövid válaszom az, hogy teljes mértékben. A hosszabb pedig a következő. Én még a régi rendszerben is szakfelügyeltem. A 2000-ben bevezetett, rendelettel alátámasztott szakfelügyelet nagy jelentőségű volt a könyvtári rendszer életében. Különösen akkor, amikor a megyei könyvtárak ún. módszertani segítségével hátrébe szorult. Viszont a szakfelügyelet keretében lehetőség volt arra, hogy megvizsgáljuk, a fenntartók hogyan teljesítik a törvény által előírt követelményeket a könyvtárügy területén. Hosszú pályafutásom alatt mint megyei módszertanosnak, alkalmam volt Somogy megye valamennyi községében és könyvtárában megfordulni. Az utóbbi időben már inkább Budapestre jártam, mint „vidékre”, de vezető szakfelügyelőként a kollégák beszámolóí alapján pontosan tájékozódtam a helyzetről. Ez a fajta szakfelügyelet indirekt módszertani munkának is felfogható, mert – szándékom szerint – a segítő látogatás volt az elsődleges cél, nem pedig a ledorongolás. Az eltelő tíz év alatt 240 szakfelügyeleti vizsgálatot tartottunk Somogy megyében, és csak egyetlen egy negatív visszajelzés érkezett egy önkormányzat részéről. Sok helyütt kifejezetten örültek a vizsgálatnak, több helyen pedig kérték is a szakmai vizsgálatot, hogy az önkormányzat pontos képet kapjon a könyvtári munkáról. Éppen ma, az irataim rendezgetése közben bukkantam rá egy korábbi Somogy megyei vizsgálatra. 1971-ben ötven könyvtárat vizsgáltak. Arra gondoltam, érdemes lenne annak a vizsgálatnak az eredményét összevetni a mostani szakfelügyeleti jelentéssel. Látod, ez is lehetne nyugdíjas éveimben egy megvalósítandó feladat. Kérdés, hogy kíváncsi-e rá valaki? Nálunk az a konkrét haszna a szakfelügyeletnek, hogy általa elérjük, hogy csak négy településen nincs könyvtári szolgálat. Jó pár helyen éppen a szakfelügyeleti munka irányította az önkormányzat figyelmét a kistérségi ellátórendszerben való működésre.

– *2008-ban ismét megpályáztad a könyvtárvezetői pozíciót. Mi volt a fő stratégiai célod?*

– Emlékszem, egy kihelyezett önkormányzati közgyűlésen kaptam újabb öt évre bizalmat. Amikor megköszöntem a száz százalékos szavazatot, azt mondtam, hogy többet úgysem pályázom. Ezen többen megütözköztek. Egyébként míg az előző ciklusomban a hatékonyságra helyeztem a hangsúlyt, most a túlélésre. Valamit éreztem ebből a mára már bekövetkezett nagyarányú eladósodásból. Ma úgy látom, hogy nem sikerült a túlélés.

– *Nem rajtad múltott!*

– Az úgy történt, hogy a megyei közgyűlés 2010. november 27-i rendkívüli ülésén megszavazta, hogy összevonják a múzeumot, a könyvtárat, a levéltárat, valamint a városban működő Roxínházat, létrehoznak egy megyei rendezvényiro-

dát, és ennek élére főigazgatót neveznek ki. Mindezt a takarékoság okán. Ha a két utóbbi intézményt nem terveztek volna az integrációba, akkor arra is gondolhatom volna, hogy egy újabb mini Gyűjteményegyetemet akarnak létrehozni. Mivel úgy láttam, hogy ezzel az akcióval sok pénzt nem lehet megtakarítani, sejtettem, hogy a pénz is kevesebb lesz. Rebesgették, hogy a városban is fiókkönyvtárak szűnnek meg. (Azóta kiderült, hogy a tízből 2011 áprilisától kettő marad.) Ezen feltételek miatt 2010. november 29-én elmentem a megyei főjegyző úrhoz, hogy kérjem a nyugdíjazásomat. Tehettem, mivel elmúltam hatvan éves, azóta már hatvanegy is, és a jelenlegi nyugdíjtörvénybe ez belefért. Őszintén megmondom még egy kis szolidaritás-félét is éreztem az intézményem iránt; takarékoskodni akartam a saját munkabérémmel is.

– *Nem volt elhamarkodott a nyugdíjazási kérelmed?*

– Ma is úgy gondolom, hogy nem. Volt egy egész hétvégém, hogy átgondoljam a jövőt. Az más kérdés, hogy nem valósult meg az integráció. A közgyűlés a 2010. december 10-i rendes ülésén visszavonta az egyesítéssel kapcsolatos határozatot. Sokan mondták is, hogy akkor én is vonjam vissza a nyugdíjaztatási kérelmemet. Erre én azt mondtam, ez olyan lenne, mint amikor a halott felül a ravatalon. Mint mondtam, láttam előre a szomorú jövőt. Gondold meg, én mindig fejlődéspárti voltam, mert Ranganathan elvei szerint műveltem a könyvtárosságot. Úgy emlékszem, hogy az ötödik pontja éppen az, hogy a könyvtár fejlődő szervezet. Víziómban nem hogy a fejlődést, de még csak a túlélést sem láttam. Visszafejleszteni pedig nem akartam az intézményt. Ez olyan lett volna, mintha saját magam bontom le, amit tizennyolc év alatt építettem. Hogy nem „kősziklára”, ki gondolta volna akkor. Bár azt éreztem, hogy ha nem lesz pénz, a törvény sem véd meg bennünket a szorításoktól. Ha a gazda szemével nézem a dolgokat, belátom, hogy csak annyi pénzből lehet gazdálkodni, amennyi a kasszában van. De! Amikor növekszik a funkcionális analfabéták száma és drasztikusan nő a könyvek ára, nehezen tudom elfogadni, hogy könyvtárra, illetve könyvvásárlásra ne legyen pénz. Megint kibújik belőlem a történeti szemlélet. 1912-ben a *Múzeumi Könyvtári Értesítő* 66. oldalán a következő jelentés olvasható: „Az ország területén mind nagyobb számmal létesített állandó népkönyvtáraknak ugyanis egy szinte közös fogyatkozásuk van s ez az, hogy állandó gyarapításuk a mai eszközökkel nem lévén keresztülvihető, az eleinte élénk érdeklődés új táplálék híján évről évre csökken s nem egyszer teljesen megszűnik”. Ezt a jelentést is a már idézett Voit Krisztina tanulmányában olvastam. Azért ragadt meg bennem az állítás, mert manapság nem a népkönyvtárakra illik, hiszen a kistérségek még kapnak normatívát, de éppen a városi és a megyei könyvtárak szenvednek a dokumentumvásárlás hiányától. Nem egy megyei könyvtár jelezte, hogy egyelőre 2011-re ez az összeg nulla forint. Elképzelhető, hogy ezek a könyvtárak hamarosan elveszítik olvasóikat. Az egyébként nagyon jól működő ODR-en belül sem tudják kielégíteni az olvasói igényeiket, mert nem lesz pénz a postaköltségre.

– *Ennyire borúlátóan ítéled meg a jövőt?*

– Nem borúlátás, ez ténykérdés. Amikor nő az analfabétizmus, akkor nem fociba fektetném a pénzt. Nem akarom bántani a mai vezetést, mert focizni én is szeretek, kivált az unokáimmal, de egy meccslátogatóra ma több fenntartási költség

jut, mint egy könyvtárlátogatóra. Egyébként az analógiát a vasút személyszállítási gyakorlatából is vehetem. Az elmúlt esztendőkből nem fektettek pénzt ebbe az ágazatba. Még ahol „élő vasútvonal” van, ott is meg lehet nézni, az állomások hogyan néznek ki. Persze hogy nem veszi igénybe az utazóközönség. Erre azt mondták, mivel kicsi az utasszám, megszüntetjük a sokszor száz éves vonalakat is. Félek, hogy anyagiak híján ez vár a könyvtárakra is. Pedig, ahogy az imént vázoltam, a kistelepüléseken is sokat tud segíteni egy jól működő szolgáltatóhely. Az igazi az lenne, ha a könyvtár a város „dolgozószobájává”, és nem „szellemi inségkönyhájává” válna.

– *A hosszúra nyúlt beszélgetésben elmondtál mindent „ami a szívedet nyomja”?*

– Természetesen nem. Például szívesen beszélnék a szakmai pályafutásomat meghatározó Kamarás István nevével fémjelzett olvasótáborokról. Most csak annyit mondanék el, hogy erről jelent meg már írásom a *Könyvtárosban* egy évforduló kapcsán. Van birtokomban néhány példány a kiadványból, amit Kamarással az olvasótáborokról szerkesztettünk. Kérésre szívesen küldök annak, akit érdekel. Megjegyzem, hogy az olvasótáborosokhoz szoros szakmai, ma már inkább baráti kapcsolat fűz.

Szívesen beszélnék még neves könyvtáros személyekről, akikkel szerencsém volt együtt dolgozni az egyesületben és különböző kuratóriumokban. Sőt, bírtam és bírom is barátságukat. Úgy érzem, baráti tanácsaikkal segítettek pályafutásomat. Nem nevezném meg őket, félek, hogy valakit kihagynék, igazságtalan lennék hozzá. Meg kell mondjam, mostanában sokat gondolok Kiss Jenőre, aki a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatójaként ment nyugdíjba és nem sokáig élvezte a nyugdíjas éveket.

– *Tavaly ősszel a Katolikus Rádió az „Összefogás a könyvtárakért” hetében interjút készített veled. A riporternő többek között az iránt érdeklődött, hogy a könyvtár gyűjtőkörében milyen arányban vannak a könnyed olvasmányok és az ún. értékesebb művek. Most én is megkérdem, hogy neked mi a véleményed, mit gyűjtsenek a könyvtárak?*

– Az egyszerűbb válaszom az lenne, hogy mindent. Viszont, ha kevés a pénz, akkor mégis csak meg kell gondolni, hogy az emberek pénzén mit rendelünk. Egyébként bonyolultabb annál a kérdés, minthogy egyszerűen meg lehessen választolni. Most megint visszanyúlnék a múltba, mert ez a kérdés végigvonul a magyar könyvtárügy életében. Ezt is kedves tanárnőm tanulmánykötetében olvastam: a század első felében Ferenczi Zoltánék úgy gondolták, hogy a népkönyvtáraknak elsősorban nemzetnevelő, népművelő funkciója van. Szabó Ervin viszont úgy látta, olyan művelő intézményekre van szükség, amelyben mindenki megkapja, ami egyéni ízlésének megfelel. Nos, ezért mondtam azt, hogy én a nemzeti könyvtermés egészét megvenném, és az olvasóra bíznom a választást. Ha viszont kevés a pénzem, akkor bizony a népművelő attitűdöm és Kölcsey Ferenc intelmei is azt mondatják velem, hogy elsősorban az értékesebb irodalmat vegyem meg. A vásárlásban ezért nagyon nagy a könyvtárosok felelőssége. Magam úgy oldottam meg a dolgot, hogy egy ún. állománygyarapító bizottságra bízom a döntést. Talán csak párszor javasoltam, hogy mit vegyenek meg. Ha valami nagyon érdekelt, saját magamnak vásároltam. Hadd emlékeztessenek arra, hogy valamikor a könyvtá-

rosok vehettek könyveket saját házikönyvtáruk számára, így elég sok könyvem gyűlt össze. Most majd lesz időm „könyvtári” rendet rakni a polcokon, talán még katalogizálni is fogom őket.

– *Hogyan telnek most a napjaid?*

Igyekszem szigorú napirend szerint megélni a szabadságot. Mivel még „csak” a felmentési időmet töltöm naponta bejárok a könyvtárba. Úgy érzem, kötelességem „rendet rakni” magam után. Azokat az iratokat rendszerezem, rakom kronológiai sorrendbe, amit nem kellett iktatni, mégis megtartottam, hiszen a korszakra jellemző lehet tartalmuk. Így találtam például egy dossziét, amiben Orosz Bertalanné 1993-ban hatalmas munkával elemezte a megyei könyvtárak tevékenységét. Ilyenkor átélem újra a történeteket, és arra gondolok, hogy ismét meg kellene alakítani az MKE-n belül a Könyvtártörténeti Bizottságot. Hiszen a múlt elemzéséből leszűrt tanulságok a jövő számára is hasznos útmutatást adhatnának. Vagy újra lehetne indítani a Sallai István Társaságot, ahol a magamfajta kollégák, akik jól érezték magukat a szakmai közösségben és érdeklí őket a könyvtártörténet, ezután is találkozhatnak. Egyébként volt lelkiismeret-furdalásom a családommal szemben, nagyon elhanyagoltam az otthoni teendőket is, a bevásárlás kivételével, mert szabadidőmben is sokat dolgoztam. Most több időm van az otthoni munkára. Bütykölős típus vagyok, sok mindent meg tudok javítani. Szerszámaim is vannak a munkavégzéshez. Aztán vettem egy új kerékpárt. Nem csak takarékosági okok miatt használom. Járok uszodába, és készülök a városért futásra is. Itthon is rendezgetem az irataimat. Vettem egy szkennert, ami diákat is digitalizál. Fokozatosan viszem számítógépbe a családi felvételeket és a kirándulások képeit. Nagyon élvezem, amikor ismerőseim felhívnak egy-egy referenzs kérdéssel, és tudom őket tájékoztatni az internet segítségével. Ezt azért említem, mert sokan úgy érdeklődnek, hogy segíts, mert az interneten sem találok. A keresési stratégiában a hozzáadott érték a könyvtárosság. Azt hiszem, ebben rejlik a szakmánk lényege és fontossága is. Aztán itt vannak az unokák. Könyvtáros pályafutásom alatt sokszor hallottam, hogy milyen jó pedagógus lennék. Az ő közelségük talán újra előhossa pedagógus őseim génjét, és a fejlődés-lélektani ismeretekkel párosítva, talán tudok használni nekik is.

– *Elégedett ember vagy?*

– Elégedett ugyan nem vagyok, mert sok mindent nem tudtam véghezvinni, amit terveztem, de elégedetlen sem, mert igyekeztem a vállalt feladataimat mindig és minden korban teljesíteni. Nagy szavak helyett elmondok egy példát. Amikor itthon bekapcsolom a számítógépet, a nyitó oldalon megjelenik a családom. Rajta vagyok én is a feleségemmel, aki könyvtáros volt egy középiskolában. A fiaink – akik közül az egyik tanár, a másik könyvtáros – feleségeikkel, akik közül az egyik könyvtáros-tanár, a másik most éppen gondos édesanyja –, a gyerekeikkel. Édesanyám is, ölében a legkisebb dédunokájával. Csak később vettem észre, hogy a 2000-ben elhunyt édesapám, egy barátja által festett és bekeretezett portréja alatt álltunk a fényképezéshez. Ez a látvány a teljesség ígéretét adja. Ezért az életútért hálás vagyok a Gondviselőnek.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

Varga Máté Benedek

Könyvtárinformatikai Tanszék a Debreceni Egyetemen

Történet, jövőkép és stratégia*

*„Cheshire Puss,” she began, [...] „Would you tell me, please, which way I ought to go from here?”
„That depends a good deal on where you want to get to,” said the Cat.*

(Lewis Carroll: Alice’s Adventures
in Wonderland)

Előzmények és a jelenlegi helyzet

Debrecenben 1989-ben kezdődött meg az egyetemi könyvtáros képzés. Az informatikus könyvtáros képzés tantervének kialakításában, valamint a képzés előkészítésében központi szerepet játszott Bényei Miklós, és ebben a munkában segítette mások mellett az Egyetemi Számítóközpont vezetője, Arató Mátyás, az Egyetemi és Nemzeti Könyvtár főigazgatója, Gomba Szabolcsné, valamint az egyetemi könyvtár akkori munkatársaként e sorok írója is részt vett a közös munkában. A szak és a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtára közötti együttműködés azóta is folyamatos, a könyvtárból a szak indulása óta többen oktattak és oktatnak jelenleg is a szakon, és az informatikus könyvtáros hallgatók könyvtári gyakorlatuk jelentős részét az Egyetemi Könyvtárban végzik. Hasonlóan jó kapcsolatunk van a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtárral is.

A Kossuth Lajos Tudományegyetem (2000-től Debreceni Egyetem) vezetői kezdetől fogva sajátos arculatot kívántak adni ennek a szakképzésnek. Igazodva a könyvtári munka és a szakirodalmi tájékoztatás fejlődési trendjeihez és az újfajta követelményekhez, az informatikai irányultságot helyezték előtérbe. Ez az elnevezésben is tükröződött: az alapításhoz szükséges minisztériumi engedély informatikus könyvtáros szakról szólt. A szak gondozása először az Egyetemi Számítóközpont-hoz, majd a TTK akkori dékánja, Bazsa György közbenjárására – aki már akkor előre látta a korszerű információs technológia meghatározó jelentőségét a szak jövőjében – a Matematikai és Informatikai Intézethez került, amelynek akkori vezetése, élén Lajkó Károly intézetigazgatóval, a legteljesebb mértékben támogatta az új kép-

---

* A szerző a tanszék megalakulása pillanatától kezdve három évig (2008–2011 között) vezette a Debreceni Egyetem Informatikai Karán a Könyvtárinformatikai Tanszékot. A jelen írás a következő ciklusra kiírt tanszékvezetői pályázat kibővített változata, amely természetesen a szerző tapasztalatait és véleményét tükrözi.

zést. 1994. szeptember 1-jén alakult meg a Komputergrafikai és Könyvtárinformatikai Tanszék, amelynek tanszékvezetője Szabó József lett. 2003. július 1-től a tanszék vezetését Bácsó Sándor vette át. A debreceni informatikus könyvtáros képzés fokozatosan országos elismertségre tett szert, eredményesen kihasználva azt a szinte egyedülálló helyzetet, amit a szak számára a Matematikai és Informatikai Intézet szakmai és erkölcsi támogatása nyújtott. A szakfelelősi tevékenységet a szak indulása óta Bényei Miklós látta el, akinek hatalmas szakmai tudása és széles, az informatika irányában is nyitott látóköre meghatározó szerepet játszott a szak sikerességében.

2008. január 1-jén megalakult a nem önálló Könyvtárinformatikai Tanszék. A megalakulást akkor is, azóta is nem kevés konfliktus övezte, ennek *középpontjában végig az oktatás erősen informatikai irányultságának a kérdése állt*, amelyet a tanszék tagjainak egy része már akkor is hevesen ellenzett, és máig sem tudott teljesen elfogadni. A tanszék vezetésére kiírt, öt évre szóló pályázat eredményét végül a Kari Tanács egységes állásfoglalása döntötte el, aminek alapján Pethő Attila dékán három évre kinevezett a Könyvtárinformatikai Tanszék vezetőjének.

Az Informatikai Intézet 2003-ban önállósult, majd 2004 nyarán megalakult a Debreceni Egyetem Informatikai Kara. Az informatikus könyvtáros képzés egyrészt szervesen illeszkedik a karon folyó informatikai képzés keretei közé, másrészt sajátos jellegével gazdagítja a kar képzési palettáját: a programtervező informatikus, a gazdaságinformatikus és mérnök informatikus képzés mellett *az informatikai képzés negyedik pillérét, a humán informatikai jelleget* képviseli.

A Magyar Akkreditációs Bizottság (MAB) véleménye, illetve a kormány 252/2004. (VIII. 30.) sz. rendelete nyomán 2006. szeptember elejétől a Debreceni Egyetem Informatikai Karán is megindult az új típusú informatikus könyvtáros képzés. Az informatikus könyvtáros alapfokozatú (BA) képzés elsősorban a korábbi egyetemi szintű képzés gyakorlati vonatkozásaira összpontosít – ebből a szempontból különösen jelentős a képzés *webprogramozó szakiránya*, ugyanis ilyen mértékű és szintű specializációra a korábbi kétszakos egyetemi szintű képzés során nem volt lehetőség. Nagyon fontos kiemelnünk, hogy mindez nem jelenti a hagyományos könyvtáros tárgyak háttérbe szorítását – az informatikus könyvtáros alapképzés a megnövekedett kreditszám és az egyszakosság következtében a korábbi kétszakos egyetemi szintű képzés *összes hagyományos könyvtáros jellegű tárgyát* magában foglalja, és ezeket egészíti ki a modern információs technológia, elsősorban a webtechnológia lehetőségeivel.

A Bolognai Nyilatkozat szellemében a felsőoktatásban eltöltött három év (bachelor szint) után a hallgató kvalifikációval, felhasználható tudással lép a munkaerőpiacra, de választhatja azt is, hogy továbbtanul valamilyen mesterképzési szakon, és mesterfokozatú („egyetemi szintű”) oklevelet szerez. Ezt a lehetőséget teremtettük meg a Debreceni Egyetem Informatikai Karán az informatikus könyvtáros mesterképzési (MA) szakkal. A mesterszak az informatikus könyvtáros alapképzési szakra épül, jelenleg egy, *Humán informatika (tartalomszolgáltató) szakiránnyal*. A tervezett informatikus könyvtáros mesterképzési szak mellett 2007-ben került benyújtásra a Magyar Akkreditációs Bizottsághoz – a Debreceni Egyetemen tervezett tanárképzési szakokkal, egyebek közt az informatika tanárszakkal közösen – a *Könyvtárpedagógia-tanár mesterképzési szak*. A szak indítását a MAB 2007. december 7-i ülésén támogatta a Debreceni Egyetem Informatikai Karán, és 2008. szeptemberétől elkezdődött ez a képzés is.

Jelenleg tehát a következő könyvtáros képzések folynak a Debreceni Egyetem Informatikai Karán, amelyeket a nem önálló Könyvtárinformatikai Tanszék gondoz:

- informatikus könyvtáros alapképzési (BA) szak nappali és levelező formában;
- informatikus könyvtáros alapképzési modul („IK minor”), amely lehetővé teszi a belépést IK MA és könyvtár-pedagógia tanár mesterszakokra;
- informatikus könyvtáros mesterképzési (MA) szak nappali és levelező formában A és B sávos bemenettel, amely megfelel a hallgatók előképzettségének;
- könyvtár-pedagógia tanár mesterképzési szak nappali és levelező formában A és B sávos bemenettel, amely megfelel a hallgatók előképzettségének;
- egyéves előképzés („informatikus könyvtáros előtanulmányok”), amely lehetővé teszi levelező tagozaton az informatikus könyvtáros alapképzési modul tárgyainak elvégzését (ez előfeltétele például a könyvtár-pedagógia tanár mesterszak elkezdésének).

Az informatikus könyvtáros mesterképzést, a könyvtár-pedagógia tanárképzést, az alapképzési modul alapján történő képzést és az előképzést az elmúlt három év alatt indítottuk el. Jelenleg mindegyik képzésnek én vagyok a szakfelelőse.

Nem kevés küzdelembe került elfogadtatni, hogy az informatikus könyvtáros alapképzési szak „tanárképes” szak, mivel a hatályos törvényi szabályozás alapján *az informatikus könyvtáros alapképzési szak „tanárképes” szak, amely közvetlen bemenete az informatika tanárszaknak.* Mivel pedig a könyvtár-pedagógia tanár szakot második tanári szakképzettségként az informatikus könyvtáros hallgatók értelemszerűen felvehetik, az alapképzési szak elvégzése után a tehetséges – és a tanári pálya, valamint az informatika iránt érdeklődő – informatikus könyvtáros hallgatóknak lehetőségük nyílik informatika tanár–könyvtárpedagógia tanár szakos hallgatókként tanári diploma szerzésére. Ennek egyik következménye lett, hogy jelenleg szinte kizárólag végzett informatikus könyvtárosok vesznek részt a Debreceni Egyetemen az informatika tanár nappali képzésben. Egyebek között ez is nagyon komoly érv amellett, hogy az informatikus könyvtáros alapképzési szakon az informatikai tárgyakat a szó szoros értelmében *szakmai tárgyként*, a minőségi elvárásokat messzemenően szem előtt tartva (azaz nem „műkedvelő” módon) kell oktatni.

Mivel a tanszék főállású tagjainak száma a gondozott szakokhoz képest rendkívül kevés (a tanszék állománya jelenleg egy tanszékvezető docens, négy adjunktus, egy tanársegéd és egy tudományos munkatárs, aki nyugdíj előtt áll), az órák megtartásához kezdettől fogva nagy számú külső óraadóra volt szükségünk. A helyzetet jelentősen javította az, hogy az első végzett BA-s évfolyamunkból számos, kiemelkedően tehetséges hallgatónkat sikerült demonstrátornak megnyerni. Ők jelenleg a mesterképzési szakot végzik, és mindmáig oktatnak. Mindamellett a jelenlegi oktatói létszám nem teszi lehetővé, hogy az alapképzésben vagy a mesterképzésben több szakirányt indítsunk. Szóba jöhet azonban az intézmények közötti együttműködés (amit elvileg a felsőoktatási törvény is támogat), de ennek jogi és anyagi feltételeit alaposan át kell gondolni és ki kell dolgozni.

Jelenleg a kari szmsz módosítása mellett (amely a docenseknek 8, az adjunktusoknak és tanársegédeknek 12 kontaktóra megtartását írja elő), a főállású kollégák által tartható kontaktórák száma maximum 80, ezzel szemben a fenti szakok jóval

több, mint 200 (sic!) kontaktóra megtartását igénylik. Ennek a megszervezése okozta a három év alatt talán a legnehezebb feladatot, ám a szakok mindegyikén sikerült az oktatás folyamatosságát biztosítani, és emellett a tartalmilag egyre kiforrottabbá váló *informatikus könyvtáros alapképzésben* az oktatás színvonalát megőrizni a három év alatt. A *könyvtár-pedagógia tanár mesterképzés* örvendetes módon szinte azonnal „elitszakká” nőtte ki magát (nem utolsó sorban amiatt, hogy a levelező évfolyamra kiváló képességű hallgatók jelentkeztek). Véleményem szerint ez a képzés mind tartalmában, mind a megcélzott hallgatói kör tekintetében a korábbi hagyományos egyetemi szintű informatikus könyvtáros képzés egyfajta „jogutódjának” tekinthető. Az *informatikus könyvtáros mesterképzési szak* első évfolyama idén végez, így nehéz elfogulatlan képet alkotni erről a teljesen új, előzmények nélküli képzésről. A végzés után az oktatói és hallgatói tapasztalatok birtokában kell majd dönteni a képzés tantervének esetleges változtatásáról. És ebben nagyon fontos szempont kell, hogy legyen az, hogy az informatikus könyvtáros mesterképzési szakon végzett legtehetségesebb hallgatóknak fel kell tudni venni a versenyt a kar más szakjain végzett hallgatókkal, hogy nappali PhD-s hallgatóként is folytathassák tanulmányaikat.

Az informatikus könyvtáros képzésekre vonatkozó információk naprakész közreadásában fontos szerepet játszott a tanszék honlapja.¹ Ide fokozatosan felkerültek az oktatás napi szervezésével kapcsolatos információk: az összes, a tanszék által gondozott képzéssel kapcsolatos tudnivaló megtalálható itt, emellett 30 elektronikus oktatási segédanyag szabadon letölthető formában elérhető, és három év alatt kb. 12 oldalnyi híryanag gyűlt össze. Egy példa: az újonnan létesített tanszék egyfajta bemutatkozásaként 2008-ban Debrecenben egy *Könyvtári Kerekasztal* szerveztünk², amelyen a könyvtáros szakma számos neves képviselője vendégünk volt – a rendezvény képei megtalálhatóak a tanszék honlapján.

Tanszékvezetésem alatt együttműködési megállapodást kötöttünk a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolával, ennek keretében összehangoltuk az informatikus könyvtáros alapképzési modulokat, a főiskola szakfelelőse, Goda Éva pedig részt vesz mind a mester szakos felvételi, mind a záróvizsga bizottságokban. 2010-ben együttműködési megállapodást dolgoztunk ki a Magyar Földrajzi Társasággal (MFT). Ennek keretében nyáron négy informatikus könyvtáros mesterképzésben részt vevő hallgató egy hónapig dolgozott projektmunka keretében a MFT budapesti szakkönyvtárában, és reményeink szerint az elkezdett munka ebben az évben is folytatódni fog. Kiváló kapcsolatokat tartunk fenn a Nyíregyházi Főiskolával is, ahol a Matematika és Informatika Intézetben oktató kollégák közül néhányan a Debreceni Egyetemen szerezték doktori (PhD) fokozatukat.

A Debreceni Egyetem Matematika- és Számítástudományok Doktori Iskolájának, valamint a Debreceni Egyetem Informatikai Tudományok Doktori Iskolájának jelenleg tíz olyan hallgatója van, aki informatikus könyvtáros jellegű témában szeretné doktori (PhD) fokozatát megszerezni.

Jövőkép

Az intézményes könyvtárosképzés Magyarországon hosszú utat járt be: az informatikus könyvtáros szak létesítési és indítási dokumentumai részletesen is leír-

ják azt a folyamatot, amelyben az eleinte erősen történeti és könyvtártani jellegű képzési modell a '60-as évektől fokozatosan modernizálódott a tájékoztatás és dokumentáció, a „public library”-szemlélet, majd a könyvtár-informatika irányába, és ez utóbbi trend azóta is töretlen.

Ezzel kapcsolatban a hazai könyvtárosképző intézmények 2010-es egri találkozásán teljes egyetértés mutatkozott. Egy retorikai hiperbolával élve – vagyis némi túlzással, de a lényegét kristálytisztán kifejezve – „*az informatikus könyvtáros szak megnevezéséből a könyvtáros szót el lehetne hagyni, csökkentve ezzel a szakterülethez kapcsolódó negatív berögzüléseket, és hangsúlyozva, hogy ma egy informatikus könyvtáros tevékenysége mennyire sokoldalú, és messze túlmutat a hagyományos könyvtárosi tevékenységeken.*”¹³ Azt hiszem, kimondható: a szak jövője azon áll, hogy mennyire sikerül magába integrálnia valamilyen társadalmilag-gazdaságilag „húzó ágazat”, a debreceni képzés esetében egyértelműen a modern információs technológia vívmányait. Az informatikai jellegű tárgyak esetében azonban nincs „királyi út” (mint ahogy a matematikában sem), egy hallgató vagy komolyan és aktívan, „szívvel-lélekkel” foglalkozik a programozással, weblapszerkesztéssel, szemantikus webbel és sorolhatnánk, vagy nincs túl sok értelme az informatikai tanulmányainak. Vagyis a szak „felpuhítására” tett próbálkozások, legyenek ezek akár a legjobb szándékúak, a szak jövőjét, végső soron mindannyiunk (oktatók, könyvtárosok) egzisztenciáját veszélybe sodorhatják. Tudomásul kell vennünk: „*hagyományos*” *végzettségű könyvtárosból jelenleg erős túltermelés van*, és nekünk itt, a Debreceni Egyetem Informatikai Karán azzal kell élnünk, amit jó szerencsénk és néhány kiváló és távolba tekintő egyetemi vezető a múltban számunkra lehetővé tett.

Korábban már utaltam rá, hogy az informatikus könyvtáros szak informatikai irányultsága, ami talán a legfrappánsabban a „*Debrecen = informatika*” szlogen-nel fejezhető ki, még a tanszéken belül is komoly viták tárgya. Kizárólag a szakmai oldalról nézve a kérdést, a következő szempontok figyelembe vétele valószínűleg elengedhetetlen:

- (1) Ki kell jelölni a debreceni képzésnek a magyarországi informatikus könyvtáros képző intézmények között, azaz a „képzési piacon” megcélzott helyét. A piacvezetői helyet jelenleg a budapesti képzés „jegyzí”; a kérdés azonban, hogy *kihívó* vagy *követő* stratégiát kívánunk-e folytatni a jövőben. Világos, hogy az előbbi erősen innovatív, a minőséget középpontba állító versenystratégiát, utóbbi pedig a „vezető képzőhelyek” bevált receptjeinek a követését jelenti.
- (2) Ha innovatív stratégiát akarunk követni, akkor elsősorban a *hallgatói és piaci szükségletek* és nem a napi igények kielégítése a cél – ez a megállapítás különösen fontos a felsőoktatás mai helyzetében, ahol a hallgatók egy része nem tudást, hanem diplomát akar szerezni, és a jól ismert „nekem jó a kettes” attitűdöt követi. A „megkérdezem a hallgatókat, olvasókat, könyvtárosokat stb.” típusú közvélemény-kutatások a *jelenlegi* piaci helyzet felmérésében nagyon hasznosak (feltéve, ha nem járnak együtt a „ha a többség úgy véli, az biztosan úgy is van” típusú érveléssel). Azonban a jövőbeli és különösen a hosszú távú stratégia kijelölésekor nem az elérendő célokat azonosítják – ahová el akarunk jutni, vö. a mottóval –, hanem azt a kiindulási pontot, ahonnan el kell indulnunk.

(3) A szükségletek feltárása egyáltalán nem egyszerű, és természetesen nagy a tévedés kockázata. Érdemes ezért az általános és szakmai trendeket nyomon követni. Természetesen a hazai és nemzetközi szakirodalom ebben nagy segítséget nyújt; egy alapvető referencia az OSZK Könyvtári Intézete által lefordított és kiadott *LIS Euroguide*,⁴ amelyet „a témára vonatkozó európai helyzetet jól ismerő szakemberek állították össze. A munkálatok során meghatározták és összehasonlították a könyvtári és információs szolgáltatásokhoz tartozó foglalkozásokhoz (pl. levéltáros, könyvtáros, információs munkatárs, monitoring szakember stb.) szükséges kompetenciákat és tulajdonságokat” (i. m. 6.). A *LIS Euroguide* 33 szakterületet sorol fel öt csoportba sorolva, és négy alapvető kompetenciaszintet tartalmaz (amelyek közül a felsőoktatásban a hármas szint leginkább az alapképzés szintjének, a négyes szint pedig kb. a mesterszintnek feleltethető meg). Két csoportot szeretnék külön is kiemelni. Az *I csoport (Információ)* a „hagyományos” könyvtári diszciplínákat fedi le: „*A könyvtári és információs szolgáltatások szakterületének »szíve«, valamennyi információs szakterület alapját képezi.*” A *T csoport (Technológia)* pedig az informatikai tudástartalmak igazi tárháza: „*Az információs technológia és az internet területére vonatkozó szaktudást foglalja magában*” (uo.). Az *I csoport* kompetenciáit szinte teljes egészében lefedi az informatikus könyvtáros alapképzés első két éve; a *T csoport* esetében viszont örülhetünk, ha végzett hallgatóink tudása legalább az 50 százalékos kompetenciaszintet eléri. *A következtetés evidens: sokkal több informatikai stúdium kell...* Persze ez csak „első olvasatra” meglepő; vitathatatlan ugyanis, hogy mindez teljes összhangban van napjaink legfontosabb *megatrendjével*, az információs technológia megállíthatatlan előretörésével.

Vizsgáljuk meg a fenti megállapításokat a felsőoktatás mai helyzetében. Új kihívásokat jelentett a könyvtárosképzés számára a felsőoktatás „bolognai típusú”, azaz többciklusú átalakításának európai és hazai folyamata, és bár ennek a folyamatnak a tanulságait valószínűleg még sokan és sokáig fogják elemezni, véleményem szerint az informatikus könyvtáros képzés összességében nyertesén került ki a bolognai rendszer által indukált átalakulásból. Az egyetlen olyan pont, ahol kétségbevonhatatlanul veszítettünk, az a hagyományos egyetemi képzés kétszakossága; ennek a „visszahozása” valamilyen formában a képzés keretei közé – a jövő izgalmas szakmai és oktatásszervezési kihívása. Erre egy potenciális lehetőség *informatikus könyvtáros mesterszakon* egy másik tudományág (esetünkben a matematika és informatika) tudásanyagának integrálása a képzésbe. A megfelelő, nagy tekintélyű és szakmailag megkérdőjelezhetetlen szakemberek megtalálásával, akik (például szakirányfelelősként) felkarolják és koordinálják a *másik szakma* oktatásának tartalmát és megfelelő színvonalát, és *egy olyan, főként hallgatói önszerveződésen alapuló konzultációs-korrepetáló rendszer kialakításával, amely a kezdeti nehézségeken átsegíti a hallgatókat*, az informatikus könyvtáros hallgatók egy teljesen új szemléletű és tudású nemzedéke nevelhető fel.

A korábban említett *LIS Euroguide* a fentebbieken kívül három további csoportot is tartalmaz (*K csoport – Kommunikáció, M csoport – Menedzsment és E csoport – Egyéb tudományos ismeretek*).⁵ Ezek a kompetenciák egyebek közt kifeje-

zik azt a (már a szak indítási dokumentumaiban is kifejezett) várakozást, hogy a hazai és nemzetközi munkaerő-piacon az alkalmazási területek sokrétűsége és különösen az információs technológia rendkívül gyors változása miatt várhatóan egyre inkább olyan alapképzettséggel rendelkező informatikus könyvtáros szakemberekre lesz szükség, akik *biztos elméleti alapokkal* rendelkeznek az állandóan fejlődő szakma új és új ismereteinek önálló elsajátításához és gyakorlati alkalmazásához. Az alkalmazástechnológiai problémák hatékony megoldása mellett a mesterszintű tudás előtérbe helyezi az *önálló, kreatív problémameghatározást, problémaelemzést és problémamegoldást* (illetőleg az erre való készséget). Várható tehát, hogy társadalmi szinten egyre nagyobb szerepet kapnak majd az *elemző szolgáltatást végzők*, akik képesek arra, hogy a korábban soha nem látott méretű információtömegből kiválogassák és *kritikailag értékeljék* a releváns információkat, és a modern információs technológia teljes eszköztárát igénybe véve újraszervezzék azokat: szemléket és referátumokat készítsenek, kivonatoljanak, tanulmányokat, jelentéseket stb. készítsenek, hozzájárulva ahhoz, hogy a felhasználó és az információ végül is egymásra találjanak. Ebben a folyamatban a hagyományos könyvtáros szakma is szükségszerűen át kell, hogy alakuljon. Az egyik legvonzóbb jövőkép az, hogy a jövő informatikus könyvtárosai egyre inkább a globalizálódó társadalom *információmenedzserévé és tartalomszolgáltatójává* válnak – és mindezt a korszerű infokommunikációs technológia hatékony alkalmazásával.

Ez a trend különösen fontos napjainkban, amikor a hazai társadalom, immár az Európai Unió tagjaként most szembeáll egy új hatalmi tényezővel, az információval. Az információs társadalomban a gazdasági, tudományos, kulturális és politikai élet, a fejlődés és innováció gyorsasága és minősége, valamint a piaci verseny *egyaránt függ* az alkalmazott információs és kommunikációs technológiától és a technológiát használó információs szakembertől: az információ megszerzése, hitelesítése, értékelése, *igazságtartalmának ellenőrzése*, tömörítése, rendszerezése, tárolása, feldolgozása, továbbítása, elosztása, terjesztése stb. a tudásalapú társadalom legfontosabb „műveletei”. A távlati cél a társadalom információs szükségleteinek minél hatékonyabb és magasabb szintű kielégítése. *Ebben a jövőképben egyre inkább az emberi erőforrás és a tudás lesz a meghatározó, és ezáltal az oktatás kiemelkedően fontos stratégiai ágazattá válik.* Ez teljes összhangban van azzal, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozás perspektívájában – legalábbis stratégiai szinten – jelentősen felértékelődött az oktatás és képzés szerepe. (Reméljük, ennek hatásait néhány éven belül taktikai-operatív szinten is érzékeljük majd.) Nagyon jelentős ebben a vonatkozásban az élethosszig tartó tanulás (lifelong learning) koncepciójának európai uniós szinten történő deklarálása.⁶

A fentebb vázolt fejlődési-átalakulási folyamatokban a könyvtárak természetes stratégiai partnerei az oktatási intézmények, de az egyre erősebben érvényesülő piaci szemlélet következtében valószínűleg elkerülhetetlen, hogy a könyvtáraknak nyitniuk kell a különböző gazdálkodó vagy üzleti szervezetek irányába is. Ebben az internet globalizációs hatása következtében a könyvtárak tevékenységét (például üzleti jellegű információk szolgáltatását) nem korlátozzák földrajzi határok. Mindez – összhangban a debreceni képzés helyzetével, hagyományaival és sajátos arculatával – kijelöli *a jövőbeli könyvtárosképzés prioritásait*; ezek a következők:

- a *korszerű információs technológia* (főként a web- és tudásalapú, valamint a kognitív megalapozottságú technológiák) készségszintű alkalmazása;

- felkészítés az oktatásban és szakképzésben való aktív részvételre, egyebek közt *tartalomszolgáltatással* (például elektronikus tananyagok kifejlesztésével, bővítésével és közreadásával), és aktív részvétellel a *nyitott és távoktatásban*;
- megfelelő szakmai tudás biztosítása legalább egy, de lehetőleg minél több szakterületen (például nagyon vonzó perspektíva lehet a munkaerőpiacon üzleti jellegű információk szolgáltatása);
- és végül ide tartozik a végzett informatikus könyvtárosok megfelelő szintű *idegen nyelvi kompetenciája* is.⁷ Érdemes ezzel kapcsolatban két lehetőséget megemlíteni: az egyik az informatikus könyvtáros hallgatók bevonása a *szakfordítói képzésbe*; a másik idegen nyelvű szakmai speciálkollégiumok indítása.

A debreceni informatikus könyvtáros képzés majd' két évtizedes múltja és jele: *a szakon oktató szakemberek, a szakmai munkát mindvégig támogató vezetők, és a szakon eddig végzett (és a jövőben végző) hallgatók közös munkája, együttműködése révén kivívott országos elismertség* – véleményem szerint – teljes mértékben indokolja a fenti prioritások felvállalását és a debreceni képzés arculatának ennek megfelelő formálását.

Stratégia és megvalósítás

A debreceni informatikus könyvtáros képzés erőssége mindig is a határozott, a képzés tartalmában markánsan megjelenő informatikai irányultság volt, és ehhez véleményem szerint a jövőben is ragaszkodnunk kell – sőt, tovább kell erősítenünk. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy folytatnunk kell a „hagyományos könyvtári” és „könyvtár-informatikai” jellegűnek tekintett tárgyak tartalmának közelítését az *informatikai–információtechnológiai tartalom fokozatos növelésével*. További lehetőség a könyvtári gyakorlatok egy részében (különösen utolsó éven) a hagyományos könyvtári munka helyett önálló informatikai alkalmazások, például könyvtári weblapok készítésének lehetővé tétele.

Mivel a szakma fent vázolt jövőképeinek megfelelően a következő években végző, meglehetősen nagy számú informatikus könyvtáros hallgatónak várhatóan csak egy része fog „hagyományos” könyvtári munkakörökben elhelyezkedni,⁸ a tárgyak tartalmát ennek megfelelően kell minden hallgató számára vonzóvá és a gyakorlatban is jól hasznosíthatóvá tennünk. Véleményem szerint hatékony és minőségi oktatás hosszú távon csak a hallgatók szükségleteinek középpontba állításával érhető el, az oktatási tevékenységet szolgáltatásnak tekintve: ebben a felkínált termék a tudás, a „vásárlók” pedig maguk a képzésben részt vevő hallgatók. Ennek megfelelően a képzés tartalmát folyamatosan tökéletesíteni kell, *minél több területen be kell vonni a képzésbe a hallgatókat*, a tartalmi vonatkozások mellett pedig kellő rugalmassággal (és ahol lehet, a nyitott és távoktatási oktatási módszerek alkalmazásával) kell kezelni a formai-adminisztratív kérdéseket. A rugalmas képzés egyik ígéretes formája lehet az, hogy mesterképzés és különösen a mesterképzés szakiránya esetében a kész programok és tantervi hálók mellett, illetve esetenként helyett a *választás lehetőségét* biztosítsuk a hallgatók számára. Összhang-

ban azzal, hogy míg az alapképzésben lényegileg „kész recepteket”, előre definiált képzési programokat adunk a hallgatóknak, addig a mesterképzésben inkább a lehetőségek biztosítására és az önálló tudásszerzés menedzselésére érdemes hangsúlyt fektetnünk. A debreceni informatikus könyvtáros képzésben ennek a szemléletnek nagy hagyománya van: a tradicionális egyetemi szintű képzésben így működött a *speciálkollégiumok* rendszere.

Az informatikus könyvtáros képzés gazdag palettája a korábbi, hagyományos egyetemi szintű képzésben *már meglevő tárgyak mellett* még több és tartalmilag *részben vagy teljesen új tárgy oktatását* igényli. Ez nagy feladatokat és kihívásokat jelent a szak jelenlegi oktatói számára, és hosszú távon is szükségessé teszi – külső szakemberek óraadóként történő bevonása mellett, amely a képzés multidiszciplináris jellegéből fakadóan eddig is nagy mértékben (és tegyük hozzá, rendkívül költséghatékony módon) hozzájárult a magas szakmai színvonal eléréséhez – a meglevő erőforrások minél hatékonyabb kihasználását:

- gondos mérlegelés és egyeztetés után az Informatikai Kar más szakjain oktatott egyes tárgyak integrálását a képzésbe;
- a más képző intézményekkel (Nyíregyházi Főiskola, Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola stb.) való kapcsolatok fenntartását, illetve további erősítését (például a minor szakok és a jövőben esetleges szakirányok kihelyezett képzésként történő megvalósításával);
- a nyitott és rugalmas oktatási módszerek, e-Learning, valamint TQM-technológiák minél szélesebb körben történő alkalmazását.

Ez utóbbi azt jelenti, hogy a hallgatók önállóan is végezhető tanulási tevékenységének arányát a kontaktórákkal szemben jelentősen növelni kell, miközben nagy hangsúlyt kell fektetnünk a minőség, a szakmai színvonal megőrzésére, illetve növelésére – az önállóan végzett munka előnyeinek maximális kihasználásával. Ehhez el kell érni, hogy *az informatikus könyvtáros szak minden tárgyának anyaga – először tárgyleírások, tételsorok, óravázlatok, feladatsorok és tesztek, később pedig komplett jegyzetek formájában – elektronikusan hozzáférhető legyen a szak hallgatói számára.* Emellett szükséges

- olyan *elektronikus oktatási fórum(ok) kialakítása*, amelyben a szak oktatói és hallgatói folyamatosan kapcsolatban állnak egymással, és a köztük folyó érdemi, szükség esetén kritikai párbeszéd valóban minőségi oktatást eredményez;
- olyan, *hallgatói önszerveződésen alapuló konzultációs-korrepetáló rendszer biztosítása* (kezdetben oktatók, PhD-hallgatók és demonstrátorok bevonásával), amelyek a lemaradó hallgatók felzárkóztatását célozza.

Az ezredfordulóhoz érve s az Európai Unióhoz való csatlakozás perspektívájában a modern könyvtárfelfogás elválaszthatatlan *az információs, tudásalapú vagy kognitív társadalom*, az információs vagy digitális gazdaság, az innováció és az emberi erőforrás középpontba helyezése, és ezzel összefüggésben az oktatás, képzés és különösen az élethosszig tartó tanulás koncepciójának *európai uniós szinten deklarált* kihívásaitól. Mindez nagy mértékben megnöveli a *nyitott és távoktatás jelentőségét*. Itt érdemes megemlítenünk azt is, hogy a hihetetlenül gazdag internetes, ezen belül európai uniós információforrások csak akkor válnak kézzelfog-

ható valósággá, ha az informatikus könyvtáros hallgatók megfelelő *idegen nyelvi kompetenciákkal* is rendelkeznek. Ezzel kapcsolatos hosszú távú cél, egyfajta válaszként könyvtár- és információtudomány fokozatos és elkerülhetetlen nemzetközivé válására, az informatikus könyvtáros szak angol nyelvű akkreditációjának következetes felépítése és módszeres előkészítése.

JEGYZETEK

- 1 <http://www.inf.unideb.hu/~bodai/kinformatika/>
- 2 A Debreceni Egyetem Informatikai Kara Könyvtárinformatikai Tanszéke által 2008. augusztus 26-án Debrecenben szervezett „Könyvtári Kerekasztal” állásfoglalása. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2008. 12. sz. 11–13. p.
- 3 Idézet a szakmai nap összefoglalójából. (2010-06-02) Nehogy valaki *szó szerint* értse, ott sem úgy hangzott el. Azonban elgondolkoztató, hogy a később említendő LIS Euroguide is *információs szakemberekről* beszél...
- 4 European Council of Information Associations (ECIA) (2006): *LIS Euroguide. 1. kötet. Európai információs szakemberek kompetenciái és tulajdonságai*. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézete, 2007. 134 p. (http://www.certidoc.net/fr1/euroguide_hungarian.pdf, 2011–04–05).
A kompetenciák részletesebb elemzését illetően ld. még Koltay Tibor–Boda István: *Írástudások az információs társadalomban amatőröknek és szakembereknek*. = Információs Társadalom 10 (2010) 1. sz. 57–76. p.
- 5 Az öt csoportban leírt alapvető kompetenciák tudástartalma az „információs műveltség” terminusával kiválóan jellemezhető, vö. Boda István–Koltay Tibor: *Információs műveltség: egy multidiszciplináris tudásemélet vázlata*. In: Navracsics Judit (szerk.): *Nyelv, beszéd, írás. Pszicholingvisztikai tanulmányok I.* Budapest: Tinta Kiadó, 2010. 193–201. p. /Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához, 107./
- 6 Vö. egyebek közt az alábbi dokumentumokkal: „Európa megalkotása az oktatáson és képzésen keresztül” (Európa Bizottság jelentése, 1996); „Tanítás és tanulás: a kognitív társadalom felé” (Fehér Könyv, 1995); „Élet és munka az információs társadalomban: az ember az első helyen” (Zöld Könyv, 1995); „Oktatás és Képzés 2010” munkaprogram.
- 7 Ennek biztosítása országos kihívást jelent, így részben túlmutat a könyvtárosképző tanszékek hatáskörén. Mivel egyre több uniós lehetőség nyílik meg a hallgatók előtt, a nyelvi kompetencia fontossága mellett érdemes még megemlíteni az *európai dimenzió* erősítését is az oktatásban.
- 8 Egyre több nálunk végzett informatikus könyvtáros helyezkedik el az üzleti szférában, és örvendetes trend az is, hogy a könyvtárakban vagy iskolákban elhelyezkedett hallgatóink közül egyre többen foglalkoznak az intézményi weblapok szerkesztésével.

Boda István

Záró konferencia – a folytatás ígéretével

A Pest megyei „tudásexpressz”

2009. szeptember 1-jén indult és hivatalosan 2011 áprilisának utolsó napján zárult az a TÁMOP-projekt (TÁMOP 3.2.4-08/1/KMR-2009-0020), amelynek konzorciumi résztvevői – a program méltó befejezéseként – beszámoló, összefoglaló, értékelő konferenciát rendeztek Szentendrén, a Pest Megyei Könyvtárban, április 13-án. A résztvevő intézmények – a programot vezető Pest Megyei Könyvtár mellett az érdi Csuka Zoltán Városi Könyvtár, a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ, a gödöllői Damjanich János Általános Iskola és a váci Katona Lajos Városi Könyvtár – egyrészt ünnepelték a programsorozat sikeres lezárultát, másrészt átadták húszhónapnyi együttes munkálkodásuk megannyi tapasztalatát, harmadrészt ígéretet tettek arra, hogy a megye könyvtárainak szoros együttműködése folytatódni fog.

A pályázat *A könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítése az élethosszig tartó tanulás érdekében* címet viselte, és amelynek célját egyszerűbben úgy lehetne megfogalmazni, hogy olyan feladatokat végeztek el a konzorciumban részt vevő közgyűjtemények, intézmények – a budapesti Pont Kiadó bevonásával –, amelyek megalapozzák az általános iskolás korosztályban az egész életen át tartó tanulás készségét, kialakítják az arra való fogékonyságot. A kulturális és oktatási intézmények, azaz a könyvtárak és az általános iskolák együttműködésének hagyományosabb és újszerűbb módjait próbálták ki Érden, Gödöllőn, Szentendrén és Vácott. A legfőbb cél olyan szolgáltatások és programok kialakítása volt, amelyek elősegítik a nem formális tanulóhoz és képzéshez, illetve az elektronikus információkhoz való egyenlő esélyű hozzáférést. A gyakorlatban mindez azt jelentette, hogy a 6–14 éves, általános iskolai korosztályú gyerekek és szüleik, valamint a velük kapcsolatban álló pedagógusok, továbbá a hátrányos helyzetű, különleges nevelési igényű fiatalok is ugyanolyan eséllyel jussanak hozzá a hagyományos és elektronikus köz- és iskolai könyvtárak szolgáltatásaihoz, mint bárki más.

A pályázatban az élethosszig tartó tanulást megalapozó, fundamentális jelentőségű olvasáskultúra fejlesztésére kidolgozott feladatokat a szervezők három csoportra bontották:

- olvasóvá nevelést segítő programok,
- az informális tanulást támogató feladatok,
- a hátrányos helyzetűeket kedvezőbb szituációba segítő teendők.

Mindhárom feladattípusban voltak egyszeri és voltak egy éven át tartó, folyamatos programok. A konzorcium valamennyi résztvevő intézménye három meghatározott témakörben olvasási, tanulási versenyt hirdetett településük általános iskolásainak.

A *Természet kalendárium*a az évszakok változásaihoz, a természet folytonos megújulásához köthető természetismereti, földrajzi, biológiai, néprajzi, kultúrtörténeti és irodalmi barangolásra hívta a tanulókat. A feladatok kivált arra irányultak, hogy a 10–14 évesek megfigyeljék és megértsék a természet és a társadalom összefüggéseit, kölcsönhatásait, miközben gyakorolják a könyvtári tájékozódás eszközeinek használatát. A munka menete a következő volt: a könyvtári tagsággal rendelkező gyerekek személyesen regisztráltak a konzorciumban részt vevő könyvtárak valamelyikében. A havonta megjelenő feladatfüzetek segítségével az évszakok váltakozásának tükrében az élő és élettelen természet jellegzetességeit kutatták és ismerték föl. A feladatok sokaságában helyet kaptak a növény- és állattani, a természethez köthető néprajzi kérdések, játékos feladatsorok, amelyek megoldásához a természet megfigyelésén túl könyvtári dokumentumokra is szükségük volt (pl. olyan idézetek gyűjtése, amelyekben előfordul a hóvirág). A negyedévente begyűjtött kitöltött feladatlapokat a program gazdája értékelte, az elért pontszámokat a tanulónak elküldte. A legjobb eredményt produkáló kisdiákoknak a Pest Megyei Könyvtárban vetélkedőt rendeztek, ahol ezzel egy időben kiállították a legeredményesebb pályázók füzetét is.

A *Rejtvények és rejtélyek a matematikában* projekt a szorosan vett matematika mellett a kombinatorika és a logika készségeit volt hivatott fejleszteni, éspedig olyan módon, hogy a két korcsoport (9–11 és 12–14 évesek) természetes kíváncsiságára, illetve az iskolában megszerzett tudására alapozott. A cél a matematikai látásmód és a logikus gondolkodás fejlesztése, ezek serkentése volt. A könyvtártag gyermekek ebben a programban is regisztráltatták magukat valamelyik könyvtárban, itt is havonta kaptak új feladatsorokat, amelyeket játékos módon (pl. meseszeplők, irodalmi és történelmi alakok „segítségével”) kellett megoldaniuk, mégpedig számítógéppel. A szoftver csak a helyes megoldás után engedte tovább lépni a versenyzőt a következő feladathoz, így nem volt lehetőség kikerülni a nehezebb példákat. Az egy évig tartó verseny lezárultával a legeredményesebb tanulók ajándékot kaptak.

A *Diótörő – fejtörő* ugyancsak tizenkét hónapos program volt, és az ének-zenei ismereteket bővítette. Célja, egyben módszere a zene és az irodalom értékeinek összekapcsolása volt, szintúgy könyvtárhasználat útján, amelybe egyként beletartozott a kézikönyvek tanulmányozása és az interneten történő tájékozódás.¹ A versenyben való részvétel feltétele ezúttal is könyvtári tagság és regisztráció volt. A programsorozat alapját a *Diótörő* című mesebalett alkotta, ennek az anyagán gyarapíthatták ritmikái és dallamirási ismereteiket, a számítógépes program pedig lehetővé tette a folyamatos önellenőrzést. A feladatsoron végighaladva a gyerekek megismerkedtek a szvit cselekményével, szereplőivel, a táncok karakterével, ritmusával – kiegészítve bizonyos zenetörténeti ismeretekkel (pl. Csajkovszkij élete és más alkotásai). A zenei fejtörő első három helyezettje jegyet kapott az Operaházba.

---

1 A konferencia előadói egyöntetűen hangsúlyozták, hogy a verseny idején folyamatosan felhívták a tanulók figyelmét: az interneten hozzáférhető adattömeg jelentős része ellenőrizetlen, megbízhatatlan vagy hamis információt jelent. A bizonyos és bizonyított ismeretekhez a kézikönyvek segítségével juthatnak vagy ezeken ellenőrizhetik a netről származó adataikat.

Az iskolai tantárgyakhoz kapcsolódó tudáspróbakon túl a konzorciumi projekt talán legsikeresebb, legtöbb gyermeket aktivizáló része az *Élmény- és matricagyűjtő program* volt. Ebben a gondolkodó olvasásra, illetve az esztétikai érzék fejlesztésére ösztönözték a tanulókat és pedig a gyermeki gyűjtőszervevény kihasználása révén. A résztvevő két korcsoport – a 8–11 éves, illetve a 12–14 éves korosztály – regisztrált tagjai a konzorciumban résztvevő könyvtárak valamelyikében kaptak egy 25 könyvcímből álló listát, amelyből tízet kötelező volt elolvasni. Minden jelentkező kapott egy színes olvasóalbumot, amelyben a személyes adatok és a versennyel kapcsolatos tudnivalók mellett helyet kaptak a kötetekre vonatkozó kérdéssorok is. Minden könyv elolvasása után a gyerekek elbeszélgettek a műről a könyvtárossal, megválaszolták a cselekményre, a szereplőkre stb. vonatkozó kérdéseket, majd igazolásul kaptak egy-egy matricát, amit beragasztottak az olvasóalbumba. A program végén a városonként legtöbb könyvet olvasó öt-öt gyermek könyvvásárlási utalványt kapott jutalmul, a legtöbb matricát összegyűjtő iskola pedig az „Olvasó iskola” cím elnyerése mellett 110 000 forint értékű könyvutalványban részesült. (Érdekeséggé válhat megjegyzendő, hogy az olvasási verseny abszolút győztese, egy tízéves kisfiú 280 könyvet olvasott el.)

A gyermekeknek szóló feladatsorok és vetélkedők mellett a projektben konferenciák megrendezése is szerepelt. Tudnivaló, hogy a magyar iskolások szövegértése meglehetősen gyöngye színvonalú, és ez – a dolog természeténél fogva – erősen befolyásolja valamennyi iskolai tananyag elsajátításának eredményességét. A bizonytalan, színvonalatlan szövegértés az iskolai tanulmányok lezárulta után is kihat az egész életen át tartó tanulás lehetőségeire, ilyenformán a pályázati programba bekerültek az olvasástudományok eredményeit ismertető konferenciák, előadások. Ezekben a gyermekekkel foglalkozó pedagógusok, könyvtárosok, szülők és érdeklődők vehettek részt a konzorciumban részt vevő intézmények szervezésének köszönhetően. E programot támogatására született meg a Pont Kiadó jóvoltából *Az olvasás védelmében* című tanulmánykötet, Szávai Ilona összeállításában.² A rendkívül tartalmas és igényes kivitelű kötetet a szervezők eljuttatták Pest megye községi és iskolai könyvtáraiba. Ugyancsak az említett célt szolgálta a két alkalommal megrendezett ingyenes biblioterápiás képzés, amelyen a megyében dolgozó gyermekkönyvtárosok, pedagógusok, szülők vehettek részt. Megismerhették a biblioterápiának az olvasás- és személyiségfejlesztésben megnyilvánuló lehetőségeit.

A háromféle tematikus tudáspróba, az olvasási verseny, illetve az olvasáspedagógiai konferenciák és képzések mellett a projektben hangsúlyos szerepet kapott a távolról elérhető könyvtári szolgáltatások fejlesztése is. A konzorcium tagjai olyan könyvtári portálokat terveztek meg, amelyeket majd Pest megye valamennyi könyvtára használhat. Magyarán olyan könyvtári honlap-vázlat készült el, amelyet egy-egy kis könyvtárnak „csak” a maga sajátos, helyi jellegzetességeket mutató anyagaival kell megtöltenie, tartalmassá tennie. A projektnek ez a fejezete jelentős előrelépés volt azon az úton, amelynek végén a könyvtárhasználók, az érdeklődők, a fiatal és felnőtt kutatók otthonukból – interaktív kapcsolatrendszer útján – a nap

---

2 Az olvasás védelmében. Olvasáskutatási tanulmányok. Összeáll. és szerk. Szávai Ilona. Bp., Pont Kiadó, 2010. 185 p. Ism: Bartók Györgyi: „az embert semmi sem jellemzi olyan jól, mint a könyv”. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2010. 6. sz. 54–58. p.

24 órájában hozzáférjenek a könyvtári információkhoz, a honlapokon föllelhető adatbázisokhoz. Az új honlapok segítségével keresni lehet a katalógusokban, megállapítható lesz az adott könyv státusza (pl. kikölcsönözték vagy kézikönyvtári műről van szó), elő lehet jegyeztetni, ellenőrizhetővé válnak a kölcsönzési adatok, hátridőt lehet hosszabbítani. A honlapokon természetesen informálódni lehet a könyvtári rendezvényekről, a szolgáltatásokkal kapcsolatos tudnivalókról; hozzáférést nyújt a gyengénlátóknak vagy éppen a magyarul nem beszélők számára is.

A Pest megyében általánosan használt Szikla21 könyvtári program fejlesztésével a könyvtárak az országos lelőhely-nyilvántartáshoz kapcsolódhatnak, lehetővé téve, hogy az érdeklődők bárhol, bármikor elérjenek bizonyos szolgáltatásokat. Ide kapcsolódik az a terv, hogy a pályázat befejezése után a könyvtárosok továbbképzése folytatódik angol szaknyelvi, webszerkesztői, prezentációkészítési tanfolyamokon.

Összesen 62 000 bibliográfiai tétel formájában vált elektronikusan elérhetővé a Pest megyei iskolai könyvtárak állománya. Gödöllő valamennyi általános iskolai könyvtárának, illetve a konzorciumi tagok térségében működő oktatási intézmények könyvtárainak katalógusa immár egyszerre érhető el.

Az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával megvalósult projekt csekély mértékű bútorbeszerzésre is lehetőséget adott, néhány könyvespolc, fotel, szék, asztal, kiállítási paraván beszerzésére nyílt alkalom.

Az április 13-i záró konferencián a konzorcium tagjait képviselő intézményvezetők rövid előadásaikban, prezentációval kísért beszámolóikban nem a program főntebb ismertett közös teendőiről, a minden intézményben megoldott feladatokról számoltak be, hanem azokból a helyi sajátosságokból következő plusz feladatokról, speciális vállalkozásokról (játékokról, rendezvényekről), amelyek csak arra az adott településre voltak jellemzőek. Szávai Ilona, a Pont Kiadó igazgatója, *Az olvasás védelmében* című tanulmánygyűjtemény szerkesztője a kiadó és a konzorcium együttműködésének sikerességét méltatva beszámolt a kiadvány elkészítésének körülményeiről, a kötet fogadtatásáról. Ez utóbbi sikerességét mi sem mutatja jobban, mint azon túl, hogy elfogyott 1500 példány, elkészült a második kiadás is.

Bazsóné Megyes Klára, az érdi Csuka Zoltán Városi Könyvtár igazgatója helyi „specialitásként” mutatta be a *Kalandozás az időben* című, gazdagon illusztrált módszertani tájékoztató³, amely az érdekes külön hozzájárulása volt a projekt sikeréhez. Fülöp Attiláné gödöllői könyvtárigazgató és Szűcs Józsefné a helyi Damjanich János Általános Iskola igazgatója arról a vállalkozásról számoltak be, amelynek eredményeként létrejött a város könyvtára és a város négy általános iskolája könyvtárainak közös katalógusa. Gödöllő ilyenképpen már elébe ment annak a várható és mindinkább körvonalazódó tendenciának, hogy a mostani forráshiányos időkben aligha lesz képes egy település valamennyi könyvtára megvásárolni az összes fontos kiadványt, sokkal takarékosabb és praktikusabb megoldás lesz a közös katalógusból kikeresni, melyik könyvtárban található meg a szükséges kiadvány, s oda megy el kölcsönözni az érdeklődő olvasó. Mándli Gyula, a váci Kátona Lajos Városi Könyvtár igazgatója a városukban működő Cházár András Iskola fogyatékos tanulói számára összeállított programjaikat ismertette, amelyek

3 *Kalandozás az időben*. Az integrált művészeti nevelés lehetőségei a könyvtárban. (6 részből álló foglalkozássorozat.) Szerk. Nida Judit. Érd, Csuka Zoltán Városi Könyvtár, 2010. 70 p.

megalapozták a könyvtár és a sajátos nevelési igényű tanulókat oktató intézmény további együttműködését is. Mándli Gyula tehát a hátrányos helyzetű, illetve fogyatékkal élő olvasók – vagy éppen nem olvasók – könyvtári elérésének lehetőségeiről, módszereiről adott érdekes tájékoztatást.

Az egész pályázati projekt és a záró konferencia tanulságait összegző beszédében Biczák Péter, a Pest Megyei Könyvtár igazgatója a húsz hónapos munka summáját fogalmazta meg ekképpen: „*Újra divatba hoztuk, hogy könyvtáros és gyermek párbeszédet folytasson*”. Vagyis fölhívta a figyelmet arra a már-már elfeledni látszott evidenciára, hogy a legnagyobb pedagógiai hatást, a nevelést, a gyermeki személyiség fejlesztését a személyesség varázsával, a közvetlen nevelő–növénydek, tanár–diák kapcsolattal lehet elérni. Mert semmilyen gazdag könyvvállomány, semmilyen korszerű technikai berendezés, eszköz vagy intelligens szoftver nem pótolhatja a nevelő személyiségének kisugárzását, a lélektől lélekig érő kapcsolat meghittségét, az intellektus meggyőző erejét, az empátia fogékonyságának példáját. Nincs az a rafinált metódus, eszköz, eljárás vagy technika, ami a nagy hatású nevelő személyiség – ha tetszik, karizma – helyébe léphetne.

Az április 13-i záró konferencia valamennyi előadója hitet tett amellett, hogy a TÁMOP-projekt hivatalos lezárulása után is együtt marad a húsz hónapi munka nehézségeiben és sikereiben összekovácsolódott csapat. Érd, Gödöllő, Szentendre és Vác gyermek- és iskolai könyvtárosai, pedagógusai a folyamatos és intenzív együttes munkálkodás programját fogalmazták meg. Így lett a záró konferencia a folytatás ígérete.

Mezey László Miklós

Tízéves a Publika Magyar Könyvtári Kör

2001-ben, amikor először összeültünk, hogy szervezeti keretbe foglaljuk munkánkat és gondolatainkat, valószínűleg egyikünk sem gondolta, hogy ilyen sok mindenre futja majd az erőnkéből. Azt pedig legmerészebb álmainkban sem gondolhattuk, hogy 2011-ben nemcsak egy évtizedes fennállásunkat ünnepelhetjük, hanem a Publika Magyar Könyvtári Kör tevékenységeiben, szolgálatban és szakmai sikereiben gazdag tíz évét is.

Az induláskor könyvtárügyben aktívan jelenlevő alapító tagok érezték és érzékelték a szakmai tendenciákat, a világ változásait, és tudtuk, hogy a világot nem kell megváltani (mert ez már megtörtént), de „jobbítani” nagyon is szükséges. Azt kerestük, mi lehet a mi hozzájárulásunk a jobbítás művéhez. Úgy gondoltuk, a „sors nyitott nekünk elég teret” és számos lehetőség kínálkozik, de meg kell találnunk a magunk útját, megválasztani, mi lehet a mi hozzájárulásunk az átalakuló világhoz. Úgy véltük, hozhatunk „új ízeket” a működő könyvtári rendszerbe, szerény, egyszerű eszközökkel is, és megérintett minket (bibliai képpel élve) az a sürgetés, hogy: „legyetek a föld sója”, ami mindennek elmélyíti és megerősíti az ízet és értékét. Végül is, mint a népmesékben a legkisebb királyfi, e gondolat mentén indultunk el.

Az alapító okiratban öt alapvető célt jelöltünk meg, amelyek mindegyike erősen jelen van az életünkben és munkánkban a mai napig. A célok rendszerré, egymást kiegészítő és segítő tevékenységekké álltak össze az évek alatt, és most erős, jó megközelítési pontjai munkánk áttekintésének.

❶ **Az első e célok között a tudományos tevékenység, az elméleti kutatómunka támogatása, vagyis a közkönyvtári szféra innovációjának felkarolása.**

Mi volt ebben a mindennek „ízét adó” motiváció? Valószínűleg az „odafigyelés”. Mi ezt adhattuk ekkor a szakmának, észrevéve a szellemi csirákat, a kreativitást a munkaközösségekben, az ötleteket és gondolatokat, ezeket karoltuk fel innovatív bátorítással. A könyvtárügyben jelenlévő szakmai igényességet kapcsoltuk be a nemzetközi közkönyvtári együttműködésbe kapcsolataink, szervező munkánk révén. „*A jó pillanat választása felemel, a rossz helyben maraszt*” – tartja az ősi kínai bölcsesség. Mi jókor indultunk nagy kalandokra, jókor fogtuk meg a kezeket, és fogtunk közös szellemi vállalkozásokba.

Mindenekelőtt, a lehetőségeket teremtettük meg. Segítettünk hazai és nemzetközi pályázatok elkészítésében, modellértékű szolgáltatások létrehozásában, pályázatokon képviseltük a hazai könyvtárakat, olyan projektekben teremtettük meg az együttműködés feltételeit és dolgoztunk együtt, mint például a CULTIVATE, PULMAN, CALIMERA, SOCRATES/MINERVA INTERREG, II.LIGHT, AITMES, EMAPPS COM, LIGHT II.; EDLocal, ENTITLE.

Meghonosítottunk újabb együttműködési formákat, társulásokat, konzorciumokat hoztunk létre, amikben különböző közgyűjteményeket kapcsolunk össze, biztos keretfeltételeket teremtve, és képviseltük értékeiket és érdekeiket a nemzetközi munkabizottságokban. Abban a forráshiányos időszakban, amikor egymás után vonultak ki a nagy pályázattevők a hazai közéletből, ez komoly segítségnek bizonyult. A képviselet, a szervezőmunka és az adminisztratív vezetés mellett, mindig érdemben is részt vettük a munkákban.

- ② Az alapító okirat második célkitűzése értelmében a kezdetektől fontosnak tartottuk az elért eredmények közzétételét, a szellemi javak megosztását, így fontos feladatnak éreztük **az oktatás, a készségfejlesztés és ismeretterjesztés ügyét**. A tudást megosztani, közkinccsé tenni, minden kutató fontos kötelezettsége, a mi felelősségünket még növelte a társadalmi elvárások erős kényszere, mert az információs társadalomban a gazdálkodás meghatározó szinterei a közgyűjtemények, információs központok és intézmények, központi személyiségei az információs szakemberek, akik az információt tudássá szervezik. Az általános információ-literátusság és információs intelligencia színvonalának emeléseért nekünk – információs szakembereknek – kell differenciált eszközökkel és hatékonyan dolgoznunk.

A közös munkák mind ezt célozták, és ennek eszközei voltak:

- a konferenciák és fórumok,
- a célzott tanfolyamok, tréningek,
- műhelymunka (workshopok),
- oktatási anyagok készítése,
- útmutatók közreadása (elektronikus és nyomtatott formában),
- valamint a jó gyakorlat (best practice) közreadott példái.

Mindig a lehető leghatékonyabb megoldást igyekeztünk kiválasztani vagy azokat kombinálni.

Tekintsük át nagy vonalakban, kiragadott példákkal illusztrálva tevékenységünket a fent említett projektekhez kapcsolódva. Erre a számvetésre időről időre önmagunk miatt is szükség van, hogy pontosan lássuk, hová jutottunk mind ezen ügyekben.

2002-ben indult az „Eszköz projekt”, vagyis az „Elektronikus Szolgáltatások Közkönyvtárakban hátrányos helyzetű felhasználók részére” című program, ehhez megkaptuk a Soros Alapítvány támogatását. Már ekkor arra törekedtünk, hogy minél hatékonyabb legyen a kutatás, és az eredményei széles körben legyenek kamatoztathatóak. Egy 2001-es felmérés adataira építve hirdettük meg a szolnoki Versey Ferenc Megyei Könyvtár vezetésével az ehhez kapcsolódó konferenciát (Szolnok, 2002), amelynek célja a vakok és gyengénlátók, illetve az értelmi fogyatékosok számára kialakított könyvtári szolgáltatások bemutatása volt, a klasszikus formáktól (pl. dokumentum házhozszállítástól) kezdődően a speciális klubfoglalkozásokon át egészen az új, elektronikus eszközök használatáig.

A konferencia tapasztalataira épült 2002 őszén a felkészítő tréning Berekszentmiklós 14 könyvtáros részvételével, ahol az elmélet átadása mellett a tényleges eszközhasználat, a begyakorlás volt a cél. 2004-ben „Esélyek és hátrányok a könyvtári

ellátásban” címmel ismét felkészítő tréninget szerveztünk újabb 15 kolléga részvételével Kiskunmajsán. Az oktatási, képzési tevékenység fontos része ma is a munkánknak. Valószínűleg ennek köszönhetően 2006-ban jelentősen megnövekedett a tagságunk, ekkor átléptük az ötvenfős létszámot. A Publika Magyar Könyvtári Kör egyéni tagokat és intézményeket egyaránt regisztrál, ma már 62 regisztrált tagunk van, akikre építhetünk, és akik jelentős önkéntes munkával segítik céljaink valóra váltását. A Publika ereje tagságában van, amely elkötelezett céljaink valóra váltásában. Esetünkre is igaz az a rendszerelméleti megfigyelés, hogy a rendszert elemei közötti kapcsolatok minősítik. Ez a közösség jól összehangolódott, tagjai értik és segítik egymást. Mindenki azt teszi hozzá a munkához, amiben ő maga jeleskedik, amilyen sajátos „ízt” ő képvisel. Billédi Ibolya, a Publika vezetőjének személye ebben az egész tevékenységben meghatározó, igazi „vegyületképző elem”, aki jól tudja összefogni a munkát. Szerencsés természete, jó szervezőkészsége, széles kapcsolatrendszere és tapasztalatai, humora és empátiás készsége sikereink egyik záloga.

A fent említett tréningek, képzési lehetőségek tekintetében 2006-ot követően, továbbléptünk hatékonyságunk növelése érdekében, és az oktatás fontossága iránti elköteleződésünk szolgálatában, együttműködünk (szerződésben foglaltak szerint) az OSZK Könyvtári Intézetével

- tanfolyamok szervezésében,
- tananyagok rendelkezésre bocsátásában,
- közös kiadványok közreadásában,
- és kihelyezett, akkreditált kurzusokat segítettünk határon túli képzésekhez.

Később ezt kibővítettük egyéb támogatási formákkal, főleg a határon túli kollégákat segítettük azzal, hogy felvállaltuk tanfolyami oktatásuk és itt-tartózkodásuk költségeit. 2007-ben pedig a közgyűlési határozat alapján meghirdettük a „Tanulj velünk” ösztöndíjpályázatot hazai kollégáink, elsősorban a fiatalok számára, amivel az idegennyelv-oktatást támogatjuk, a nyelvvizsga megszerzésében segítünk. Pénzadománnyal segítettük a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ szervezésében megrendezett „Fa ága rügyével” című IV. Kárpát-medencei népmesemondó fesztivált (2008). Az újjáalakuló kápolnásnyéki Vörösmarty Mihály Községi Könyvtárnak szakmai segítséget és könyvadományt nyújtottunk, illetve szerveztünk.

Mindezek eredményeképpen természetesen tágult az együttműködők köre a szomszédos országokban dolgozó magyar könyvtáros szervezetekkel, könyvtárakkal és könyvtárosokkal. A tapasztalatcserék mindig közös szakmai programok mentén szerveződtek:

- Csíkszépvezén műhelymunka keretében, *Európai értékek és értékrend* címmel (2004. június);
- Veria Városi Könyvtárban (Görögország.) közös műhelymunka elektronikus szolgáltatások adaptációjához (2006. június);
- Zentán a vajdasági könyvtárosoknak: 30 órás akkreditált képzés keretében alapfokú internethasználat oktatása (2007. szeptember);
- Csíkszeredán 2008-ban akkreditált tanfolyamot támogattunk;
- Békéscsaba–Erdély–Moldva tanulmányút workshopkal együtt (2008. április);
- 2009-ben további három külföldi tanfolyamra került sor.

● Munkálkodásunk módszertani és stílusbeli érdekessége, hogy erősen támaszkodtunk a társintézményekre, a szakismerettel rendelkezőkre, ezért volt fontos eredmény, hogy elnyertük a Fogyatékosok Esélyegyenlősége Közalapítvány támogatását 2003-ban. Időt és energiát áldoztunk az intézményi együttműködésre, ami többszörösen megtérült. Röviden: odafigyeltünk egymásra. Ebből az is következett, hogy észre kellett vegyünk társadalmunk erős szétföredezettségét. Sokan szorulnak ki a közösségből amiatt, hogy nem részesei a történéseknek, a döntéseknek; elszenvedik és nem élnek a sorsukat; hátrányos helyzetűek, mert fogyatékkal élnek, vagy mert helyileg messze a lehetőségektől. Tevékenységünk nagy részét ez alatt a tíz esztendő alatt a lehetőségeikben korlátozottak, a változásokban lemaradók iránti szolidaritás határozta meg. Úgy gondoljuk, ezzel a hátrányos helyzetű csoporttal sokkal kevesebbet foglalkoznak érdemben, így a munkánk tartalmilag erősen kapcsolódik ezekhez a feladatokhoz. Az alapító okiratban ezt a szándékunkat külön is megjelöltük.

Az Esélyegyenlőség Napját 2003. május 10-én szakkiállítással is segítettük, majd május 30-án a szolnoki Versey Ferenc Megyei Könyvtárban megrendezett konferencián hazai és nemzetközi szakemberek beszéltek és érveltek a fogyatékkal élő emberek bekapcsolódásának módjairól az információs társadalom adta lehetőségekbe. A konferencia zárásaként szakmai ajánlásokat fogalmaztak meg a jelenlévő szakemberek, annak érdekében, hogy érdemben segíthessük könyvtári eszközökkel is hátrányos helyzetű embertársainkat.

A következő években ehhez a kérdéskörhöz még szélesebb szakmai platformokat választottunk. Országos konferencián vitattuk meg a közkönyvtárak – mint közösségi központok – lehetőségeit az állampolgárok demokratikus részvételi jogainak képviseletében. Természetesen ez a tartalmi vonulat is a **társadalmi esélyegyenlőség megerősítését** célozta, ami egész tevékenységünk alapfilozófiájának része.

Válogatás a rendezvényekből

- Közkönyvtár a közösség szolgálatában, Budapest, Pataky István Művelődési Központ, 2004;
- VIP. Vonzó, Informatív, Pontos. Az e-szolgáltatások használhatósága, Kiskunhalas, 2005;
- Információ-hozzáférés-esélyteremtés, e-könyvtári szolgáltatások lehetőségei a társadalmi befogadás támogatásában, Szentendre, 2006;
- e-Tanulás-Könyvtár-Internet, Sáropatak, 2006;
- REKESZ. Regionális Együttműködés Könyvtárak Elektronikus Szolgáltatásaihoz, Veria, 2006;
- e-Könyvtár, e-szolgáltatás, távoli hozzáférés az információhoz, Nagykanizsa, 2007;
- ENTITLE-projekt keretében az egész életen át tartó tanulás könyvtári feladatairól, Szentendre, 2008;
- ENTITLE-konferenciák Egerben és Budapesten, 2009.

Bekapcsolódva a nemzetközi projektekre, a Digitális Útmutatók használatára gyakorlattal egybekötött workshopokat szerveztünk (Kiskunmajsa és a szentendrei Pest Megyei Könyvtárban), majd az európai projekteken való együtt-

működés lehetőségeit elemző műhelyt, a Romániai Magyar Könyvtáros Egyesülettel együtt, Csíkszeredán.

Kapcsolati tőkénk révén segíteni tudtuk a közkönyvtárakat a partnerkeresésben, és fontosnak ítéltük, hogy a projektek angol nyelvű dokumentációját magyar nyelven is elérjék az érdekeltek, ezért adtuk közre az angol nyelvű útmutatókat, segédleteket és kézikönyvet magyar fordításban, hiszen bizton tudtuk, így forgathatóak nagyobb haszonnal.

- 4 Az egészséges közélet fontos feltétele, hogy a közösség minden tagja jól tájékozódjon a számára fontos döntések, szolgáltatások stb. ügyében. Elérhetőek legyenek a források, használhatóak a szolgáltatások és mindezt jó hatásokkal. Ezért elengedhetetlen, hogy a közgyűjtemények okosan gazdálkodva, egyszerű felületeken nyújtsák szolgáltatásaikat, és a kereső minden fontos információt „egy ablakon” át érjen el. A fenti (PULMAN, CALIMERA stb.) nemzetközi projektek ezt a célt szolgálták. Tudatosították a nemzeti értékek (kulturális örökség, közösségi kincsek) fontosságát. A történelmi múlt ismerete nélkül nincsen igazi jövője egy közösségnek. A **szellemi örökségvédelem** jegyében folyó munkában azt képviseltük, hogy a helyi közösségek kiszolgálásában együttműködő közgyűjtemények és intézmények adják össze erőiket, a szakismeretet, intelligenciát, szaktudást. A „Nyissuk meg kincses-kamráinkat” jelszóval meghirdetett munka célja azt volt, hogy tudatosítsuk értékeinket a közösségekben, és adjunk egységes hozzáferést a gyűjtemények használoinak. Ez a közgyűjteményi együttműködésre épített gondolatsor adta a „Tradíció és világháló” című rendezvények témáját, de ezzel vetettük meg a EDLocal nemzetközi projekthez kapcsolódás hazai alapjait is. Az általunk elindított munka a European Digital Library EUROPEANA, az Egységes Digitális Európai Adattár (EUROPEANALocal), a napjainkban már részben elérhető egységes felületű rendszer létrejöttét segítette elő. A magyar felek (a Békés Megyei Tudásház és Könyvtár, a levéltár és a múzeum vezetésével) a mi közreműködésünkkel kerültek be a rendszerbe, amire büszkék vagyunk. 2008-ban felvételünket kértük a könyvtáros egyesületek nemzetközi szervezetébe; az IFLA két szekciójában is regisztráltattuk magunkat: a közkönyvtári és a hátrányos helyzetű olvasókkal foglalkozó könyvtárosok szekciójába. 2009-ben Milánóban, 2010-ben pedig Göteborgban poszteres előadást tartott a Publika Magyar Könyvtári Kör vezetője e témákban. 2009 volt az ENTITLE projekt „nagy éve” számunkra, a korábbi felmérés adataira építve, aminek eredményeiről a weben is elérhetőek adataink (<http://www.ki.oszk.hu/entitle/surveyfw.html>). Két nagyobb rendezvényre is sort kerítettünk:
- Májusban az LLL – Library Learning Services (www.entitleIII.eu), az egész életen át tartó tanulás témájában, országos konferenciájára került sor Egerben, az Eszterházy Károly Főiskola és a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár aktív közreműködésével. A konferencia előadásait online módon is figyelemmel kísérhették az érdeklődők. 94 résztvevő regisztráltatta magát a közkönyvtárakból, egyetemi és szakkönyvtárakból, oktatási intézményekből és informatikai cégektől. Párhuzamosan poszterkiállítás és termékvásár is színezte a programot. Délután a kerekasztal-megbeszélésre a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárban ültünk össze, megfogalmazni szakmai ajánlásainkat. (www.ki.oszk.hu/entitle)

- Októberben az egész projektet lezáró konferenciát szerveztük meg az Országos Széchényi Könyvtárban, 15 országból mintegy nyolcvan résztvevő volt jelen. A délelőtti plenáris ülések az elvi alapvetéseket foglalták össze, kiegészítve a jó gyakorlatok példáival, Finnországtól Görögországon át Portugáliáig. Részt vettünk az ENTITLE Guidelines létrejöttében, egy teljes fejezet anyagát mi készítettük el angolul, majd az egész kézikönyvet lefordítottuk magyar nyelvre, a hazai használat érdekében.

Míndehhez szorosan kapcsolódva „Könyvtárak az egész életen át tartó tanulás szolgálatában” címmel pedig egésznapos, nagyon sikeres konferenciát szerveztünk, a Pest Megyei Könyvtárban, Szentendrén, ahol a hazai tapasztalatokról részletesen esett szó. Nagyszerű szakmai megoldások és ügyes ötletek szórakoztatták az egybegyűlteteket. Mert, hogy el ne felejtsem, mi, a Publika Kör tagjai szeretünk együtt lenni, jó munkákban, finom falatokban és szellemi szórakozásban is osztozva. Talán ezért olyan nagy sikerűek a szakmai tanulmányútjaink is.

- A „tanutak” mindig szakmai programokhoz kötődnek. A legtávolabbi úticélok, Svájc és Görögország mellett bejártuk a környező országok magyarok lakta vidékeit, Erdélyt, Felvidéket, Vajdaságot, Burgenlandot, Kárpátalját, Muravidéket, voltunk Linzben a népfőiskolán, Csehországban, Moldvában, a csángók földjén, hogy csak felsorolásszerűen érintsem közös élményeink színtereit. A természeti és épített szépségek mellett, élményt adó emberekkel találkozhatunk, akik emberségükkel és lelki tartásukkal felejthetetlen példái életünknek. Mindig gondosan előkészített útteranggal indulunk útnak, a közös élménygyűjtés szándékával, ahogyan az alapító okiratban fogalmaztunk, hogy szolgálunk kell **a kulturális örökségünk védelmét, épített és szellemi értékeink tudatosítását. A műemlékek és tudománytörténeti gyűjtemények látogatása** mellett ennek egyik formája a történelmi könyvtári örökség digitalizációjának felkarolása, a hozzáférhetőség többszörözése. 2009-ben a XXI. századi kihívások egyikeként éppen ennek szenteltük az együtt töltött napokat. A klosterneuburgi, XII. századi, Agoston-rendi kolostor és -könyvtárlátogatás után Pannonhalmán rendeztünk workshopot, amelyen az egyházi könyvtárak lehetőségeit gondoltuk végig, az „EUROPEANA – Kulturális örökség – Open Access” projekt nyújtotta perspektíváiból.

A kirándulások alkalmával rendszeres könyvadományokkal segítjük a vendéglátókat. Azt gondoljuk, hogy egy magyar anyanyelvű könyvtárosnak ez az igazi ajándék.

Nagyobb adománnyal segítettük a kárpátaljai Kőrösmező iskolai könyvtárát. 2010 áprilisában egy tapasztalatcsere-látogatást tettünk a Hunyad Megyei Könyvtárban, Déván. A szakmai megbeszélés után egy kedves kolléga vezetésével felkerestük a Téglás Gábor Iskolaközpontot, mivel itt kapott helyet a magyar nyelvű állomány jelentős része. Az intézmény közel hatszáz gyermek oktatásáról és neveléséről gondoskodik; itt tanulnak a Magyarok Nagyasszonya Gyermekotthon lakói, Bőjte Csaba ferences testvér védenecsei is. A gyermekotthonnak is főleg könyvajándékkal kedveskedtünk, de a nap folyamán egy újabb nagy terv körvonalazódott: a „Szórványban élő magyarság ellátásának támogatása” elnevezésű program, és ez már túlmutat az adományozáson. Szakértők se-

gítségével olyan terven dolgozunk, amely megvalósulása esetén a Téglás Gábor Iskolaközpontban összegyűlt könyvanyag tényleges használhatóságát érdemben segíti.

Kiindulásként 2010 szeptemberében felmérést készített Déván egy szakértőnk, és most azon dolgozunk, hogy a könyvtár 18 ezer egységre becsült könyvtömeget hogyan tehetnénk használhatóvá, igazi „könyves házzá”. Ennek a nagy munkának részét képezi, a dokumentumállomány ellenőrzése, leltárba vétele, katalogizálása, az e-könyvtári rendszer kialakítása. Ebben sokan fogunk közreműködni, és további együttműködő partnereket keresünk, a „köz hasznára”.

* * *

Nagyon is szükséges ez a munka, mert „*lehet, hogy történelmünk legnagyobb vízváltójához érkezünk – mondja László Ervin –, mindannyiunk életét érintő kérdés: hogy át tudjuk-e úgy alakítani a világot, hogy Woodrow Wilson szavait parafrázelve – biztonságba legyen a jóság és a demokrácia.*”

Ez akár a következő tíz évünk programja is lehet.

Bobokné Belányi Beáta

A Publika Magyar Könyvtári Kör 2010. évi rövidített szakmai és pénzügyi beszámolója

Ünnepi közgyűlést tartott a Publika Magyar Könyvtári Kör 2011. március 10-én az Országos Széchényi Könyvtár VIII. szinti társalgójában. Az előző, 2010. év szakmai–gazdálkodási tapasztalatainak és a 2011. év terveinek kötelező bemutatása mellett az eddig megtett tízéves út áttekintésére is sor került. Az eredményeket a helyszínen kiállított poszterek hitelesítették. A jelenleg 60 tagú egyesület 12 alapító tagját ajándékkal is köszöntötte az elnök, Billédi Ferencné.

Mint ahogy a tíz év során mindig, így az elmúlt évben is a hazai közkönyvtárak európai lépéstartásának a támogatása állt az egyesület figyelmének középpontjában. 2010-ben aktuálisan az MDR Partner (London) iroda szervezésében létrejött nemzetközi konzorcium tagjaként az EU Education and Culture DG által meghirdetett pályázatra készítette el – mint magyarországi partner – az EMPOWER című projekt hazai programjait. A projekt célja az volt, hogy a korábban megvalósított Lifelong Learning projektek (mint az EQUAL, PULMAN, CALIMERA, MINERVA, ENTITLE) megvalósítása nyomán folyamatosan összegyűlt eredmények és tapasztalatok gyakorlatba ültetését segítse elő 16 ország közkönyvtáraiban. A rendkívül fontos témában a nemzetközi konzorciumtól még további előkészítő munkát vár a bíráló bizottság.

Az IFLA 2010. évi kongresszusára augusztus 10–15-e között a svédországi Göteborgban került sor, ennek témája *Open Access to knowledge – promoting sustainable progress* („Nyitott hozzáférés a tudáshoz – a fenntartható fejlődés támogatása”) volt. A Publika Magyar Könyvtári Kör poszter prezentációval vett részt az eseményen, amelyen – az ENTITLE projekt nyomán – a magyar közkönyvtárak tanulást támogató szolgáltatásaiból mutatott be jó példákat.

Kerekasztal-beszélgetés, külföldi tanulmányutak, kapcsolatok felvételére nyitott szándék és a tanulási tevékenység változatos és sokoldalú támogatása a könyvtárakban – 2010-ben is ezek voltak az egyesület jellegzetes programjai, és ezek határozzák meg a 2011. évi terveket is.

Gazdálkodási adatok

2010. évi nyitás

Bank (Ft)	2 904 456	
Bank (EUR)	8 480,74	2 296 924,- (270,84,- Ft/1 EUR)
Bank (lekötött)	3 049 151	
Pénztár (Ft)	22 004	
Közhasznú tevékenységből származó bevétel	19 637 587	
Tagdíjbefizetés	38 000	
Banki kamat	168 094	
Összes bevétel	19 843 681	

Megbízási díj	2 475 681
TB-járulék	172 430
Nyugdíjbiztosítás	912 770
Magánnyugdíjpénztár	23 950
SZJA	1 023 657
Bankköltség	164 329
Étkezési költség	1 084 845
Posta, telefon, internetköltség	214 526
Szállásköltség	357 952
Szállítási költség	1 952 030
Oktatási költség	4 680 725
Egyéb költség	6 090 469
Összes költség	19 153 364

Záró pénzkészlet 2010. 12. 31.

Bank (Ft)	3 601 934	
Bank (lekötött)	3 000 000	
Bank (EUR)	7 283,88	2 030 382,- (278,75,- Ft/1 EUR)
Pénztár (Ft)	320 777	

Tudományos és szakkönyvtárak Magyarországon

Voit Krisztina, az ELTE nyugalmazott tanszékvezetője, egyetemi docens, a könyvtártudományi doktori program alapítója, könyv- és sajtótörténész 2010. április 29-én hunyt el váratlanul. Halála előtt még sikerült befejeznie a hazai szakkönyvtárak történetét feltáró munkáját, amelyet a *Nemzeti téka* sorozatában az Országos Széchényi Könyvtár a Gondolat Kiadóval közösen jelentetett meg, immár posztumusz kötetként.

Voit Krisztina a nyolcvanas évektől két nagy kutatási témát vezetett. Egyik a *Kulturális és történelmi emlékeink feltárása, nyilvántartása és kiadása* című kutatási főirány keretében a két világháború közötti könyvtörténet levéltári forrásainak feltárására irányult. A kutatás másik igen fontos terepe a T4 programon belül *A művelődés irányításának szervei, politikai és történelmi tapasztalatai 1867–1950* címmel, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium mellett működő egykori testületek munkájának feltárása volt a Magyar Országos Levéltár dokumentumai alapján. Az irányító testületek iratanyagában az irányított közgyűjtemények történetére vonatkozó lappangó források vizsgálata mellett a Magyar Nemzeti Múzeumok Tanácsa, az Országos Magyar Gyűjteményegyetem, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelőségének és Tanácsának iratai alapján folyt a kutatás. E nagy-szabású program eredményeként született meg a könyvtártörténelmi szakirodalom által mindeddig nem vizsgált hazai szakkönyvtári rendszer múltjának áttekintését tartalmazó, azt a levéltári forrásokkal kiegészítő fontos munka.

A kötet két önálló részre tagolódik. Egyfelől tartalmazza a szerzőnek a hazai szakkönyvtári rendszert ismertető vázlatos bevezető tanulmányát, amely a XVIII. századi kezdeményezésektől a XIX. századvégi kiteljesedésén át a XX. század negyvenes éveiben a háborús pusztítások és az azt követő politikai változások tragikus következményekkel járó végkifejletéig kíséri nyomon a magyar tudományosságot szolgáló ezen intézmények sorsát. A *Magyar Minerva* 1900 és 1932 között hat kötetben adott számot a magyarországi testületek vagy intézmények kezelésében működő könyvgyűjteményekről. Voit Krisztina eddigi kutatásai nem találták annak levéltári nyomát, hogy a Minervához kapcsolódó adatgyűjtés a későbbiekben is folytatódott volna. A második világháború pusztítása, majd az 1949-ben elrendelt és véghezvitt felosztatások számos tudományos intézetnek és társaságnak a gyűjteményét számolta fel, semmisítette meg, irattári anyagával együtt. Ezért az 1932 utáni időszak szakkönyvtári rendszerének vizsgálata az Országos Könyvtári Központ listái, illetve a rendelkezésre álló külföldi források – az 1947-től megjelenő *The World of Learning* – alapján végezhető el. Voit Krisztina bevezető tanulmánya részletesen ismerteti, majd elemzi e forrásokat. Végezetül kitér a háborús veszteségeket túlélő szakkönyvtári rendszer politikai indítékú veszélyeztetett helyzetére az ún. koalíciós időszakban, amelynek következményeként az

1950-es esztendőre a magyar tudományosság szempontjából igen fontos gyűjtemények felszámolása többségében megtörtént.

A kötet másik része a 486 tételes *Adattár*, amely a források feldolgozása során, a vizsgált szempontok alapján kigyűjtött testületek, intézmények adatait a települések betűrendjében közli. Ennek használatát személynév, testületi név és településnév mutató segíti. A szerző függelékét is csatolt kötete végére, amelyben az *Adattárban* nem szereplő, 1948-ban megszűnő *Tudományos társaságok jegyzékét*, valamint az *Országos Könyvtári Központ 1951. június. KEO Országos Széchényi Könyvtár* összeírását adja közre. Ez utóbbi dokumentum az ország egész területén akkor használt könyvtártípust számba vette.

Voit Krisztina az 1932–1952 között létező hazai szakkönyvtárak történetét elemző tanulmánya, valamint a gyűjteményeket rögzítő *Adattára* a magyar könyvtártörténet eddig fel nem tárt korszakát elevenítette fel. Munkája lehetőséget kínál arra, hogy az egykor virágzó, gazdag, a szaktudományokat szolgáló szakkönyvtári gyűjteményekről teljesebb képet kaphassunk.

Végezetük sajnálattal kell szóvá tennünk azokat a pontatlanságokat, amelyekben feltehetően szerepe lehetett a szerző tragikus hirtelenséggel bekövetkezett halálának is. Példaként említhető a 8. oldalon található 3. számú lábjegyzetben tévesen közölt Csapodi Miklós neve, Csapodi Csaba helyett. Az 1887-ben született Pasteiner Iván (22. p.) a budapesti Egyetemi Könyvtár igazgatója, majd főigazgatója (1926–1945 között) Pasteiner Gyula művészettörténésznek a fia volt. 1963-ban halt meg Grácban, ahová 1947-ben emigrált (Új Magyar Életrajzi lexikon V. köt. Bp. 2004, 147. p.). A szakkönyvtári gyűjteményeket is súlyosan érintő fasiszta szellemű és szovjetellenes sajtótermékek megsemmisítésére kiadott jegyzékek száma nem három, hanem négy volt, amelyek 1945-ben és 1946-ban jelentek meg (45. p.).

(Voit Krisztina: Tudományos és szakkönyvtárak Magyarországon. Kísérlet a hazai szakkönyvtártüreg történeti rekonstrukciójára 1932–1952. Sajtó alá rend. Kéglí Ferenc. Bp., 2011, OSZK–Gondolat Kiadó, 285 p. /Nemzeti téka/)

Bánfi Szilvia

Az irodalomtudomány új gyümölcse

Ratkó József bibliográfia

A nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár kiadásában jelent meg a *Ratkó József bibliográfia*. A hosszú évek kutatómunkáját felölelő, több ezer adatot számláló, négyszáz oldalas tudományos munka Babosi László szakértelmét, kitartó szorgalmát és az író iránti elkötelezettségét dicséri. A kötet méltán nevezhető a tudományág legújabb hajtásának, egyben annak is bizonyosságát adja,

hogy miként lehet egy régió szellemi hagyatékát érdeme szerint becstülni, ápolni, az országos szellemi áramkörbe beemelni.

Ratkó József (1936. augusztus 9.–1989. szeptember 13.) József Attila-díjas költő, post mortem Magyar Örökség-díjjal kitüntetett alkotó, Nagykálló díszpolgára, valamint számos más díj és elismerés birtokosaként él az irodalmi köztudatban, a választott tájházában, Szabolcsban. A kortársak és az utókor önmagát tiszteli meg azzal, hogy az alkotót – a „küldeteses és küzdő költő”-t (Görömbei András) és a „tájban és hazában gyökerezett költészeté”-t (Buda Ferenc) –, kinek életművében „Szabolcs Magyarországgá nő, a parasztnak világa az egész népévé szélesedik” (Vasy Géza) méltó megbecsüléssel övezi.

A megbecsülés jele ez a tudományos igényességgel összeállított kötet. Mielőtt róla érdemben szólnánk, említsük meg a költő munkássága és a róla szóló irodalom bibliográfiai feldolgozásának előzményeit. Munkahelye, a nagykállói Krúdy Gyula Városi Könyvtár (ma Ratkó József nevét viseli) 1975-ben jelentette meg Dobó Istvánné és Ficsovszky Ilona munkáját: *Ratkó József művei és a róla szóló irodalom* című füzetet. Jánosi Zoltán Ratkó-tanulmányait és -esszéit tartalmazó „Kő alatti fény” (2005) című kötet függeléként megjelentetett adattár – *Válogatott irodalom Ratkó József munkásságáról* – már a lezárult életműre utal. Ugyanezzel az igénnyel született meg a *Tariménes* Ratkó- emlékszámban (2006) közzétett *Ajánló bibliográfia Ratkó Józsefről* – Babosi László összeállításában; azé a Babosi Lászlóé, aki a most szóban forgó, tavaly kiadott, a Ratkó-kutatás bibliográfiai alapművének számító, országos értelemben is figyelemre méltó, kiváló szakmai teljesítménynek tekinthető munka hangyaszorgalmú gyűjtője, szerkesztője. A csúcsra jutva sem árt fölemlíteni a hegy lábát, ahonnan elindult. 1994-ig kell visszamenünk az időben, amikor a nagykállói Korányi Frigyes Gimnázium tanárnője, Szabóné Cseh Ágnes felkérésére kezdte el a bibliográfia munkálatait. Maga sem gondolta, hogy évekre meghatározó programot szabott magának, hisz a sokasodó adathalmaz újabb adatok felkutatására ösztönözte, míg évek sűrű munkája után eljuthatott a beteljesedésig, a mai kötet megjelenéséig.

A bibliográfia *Bevezetőjében* röviden ismerteti Ratkó József életútját és munkásságát, tájékoztat díjairól, elismeréseiről. A bibliográfia szakmai leírása: „... a lehetőségekhez képest teljességre törekedve mutatja be Ratkó József nyomtatott, hangzó és mozgóképi formában, valamint kéziratban megőrződött gazdag életművét, ennek értelmezését és a műveiből készített adaptációkat kritikai visszhangjukkakkal együtt, továbbá azt a sok-sok hírből és tudósításból rekonstruálható és »bibliografizálható« irodalmi és közéletet, amelyben tevékenykedett. Fontosnak tartottam a költő halála után gyorsan kialakult kultusz bemutatását is. A bibliográfia műfaja kevert, tehát egyesíti az életrajzi, a feltáró és az annotált bibliográfiát.” A szerző köszönetet mond mindazoknak, akik munkájában segítettek: a Ratkó-bibliográfia összeállítására ösztönző gimnáziumi tanárának, a költő munkássága kiváló ismerőinek, könyvtárak munkatársainak, bibliográfusoknak, szüleinek, a Ratkó-családnak, nem utolsósorban a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár igazgatójának, aki munkájában támogatta és a kötet kiadását is felvállalta... Hosszúra, nagyon hosszúra nyúlik a felhasznált periodikák jegyzéke – szám szerint 311 címet sorol fel. A kötetet forgató kutatókat segíti a rövidítések jegyzéke.

A technikai eligazító oldalakat követi a tulajdonképpeni adattár szinte megszámlálhatatlanul sok könyvészeti hivatkozása, utalása – hat fő fejezetre tagolva:

Ratkó József életműve; Ratkó József életművének értelmezése; Hírek, tudósítások, dokumentumok; Nekrológok; Ratkó József emlékezete; Mutatók. A kötetet lapozgatva bontakozik ki előttünk a költő világgépének ezernyi aspektusa, a közel négy évtizedes alkotói csillagpálya íve, annak koordinátái. Kirajzolódik előttünk a kép, amelynek – tanulmányok, bírálatok, recenziók, méltató sorok, pár soros hírek, hangfelvételek és filmkockák – szerzői immár közel hat évtizede segítenek, elvezetnek e tüneményes életmű értelmezéséhez. E kötetben mindez együtt áll. Bárhol felütjük, új s új tájékozódási pont segít abban, hogy feltáruljon a költő élete és költői alkotásainak megannyi titka, értéke; segít abban, hogy a mai és eljövendő nemzedékek is beépíthessék azt a maguk világgépébe. E kiváló munka közreadásával a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár újólágb bizonyította, hogy nem csupán könyvek tárháza, hanem komoly szellemi műhely, tudományos tevékenységre ösztönző, arra alkalmat és lehetőséget teremtő hajlék.

A kötetben lapozva bizonyosságot nyerünk arról, hogy a szerző figyelmét megragadták a legapróbb jelek is, amelyek a Ratkó névvel kapcsolatba hozhatók – a pár szavas, napilapok hasábjain fellelhető hírektől az interjúkig, a legszerényebb recenzióktól a több oldalas tanulmányokig; a rendezvényektől az irodalmi vetélkedőig, az általa szignált hírlapi írásokig... Ennél is izgalmasabb és értékesebb volt az a „nyomozás”, amely a kötetekben meg nem jelent vagy a különböző gyűjteményekben megjelent költemények, prózai írások százainak felfedezéséhez, számbavételéhez, pontos bibliográfiai leírásához vezetett. Megszámlálhatatlan órát vehetett igénybe a hanganyagok meghallgatása, „katalogizálása”, a rádiós, televíziós és mozgóképes megnyilatkozások, a hangjátékok számbavétele; a színházi eladások helyének és idejének a felkutatása. Az összeállító figyelmét nem kerülték el az idegen nyelvre fordított Ratkó-művek, amiként a megzenésített versek, vendégkönyvi bejegyzések vagy az általa lektorált kötetek sem. Ezek együttesen 1494 télt jelentenek.

A Ratkó-mű kutatóinak felbecsülhetetlen értékű segítségére lesz az életmű értelmezését számba vevő fejezet, a nekrológok, kortársak vallomásai és a megemlékezések – a fentebb említett másfélezer tételhez újabb 1624 bibliográfiai adat járul. Megannyi jelképes reflektor, amelynek világánál kibontakozik előttünk Ratkó József küzdelmes, megszenvedett élete, megannyi kulcs az életmű titkainak megfejtéséhez. A végeken élt, a „sötét”-nek nevezett Szabolcsban, abban a tájházában, ahol Krúdy Gyula és Móricz Zsigmond bölcsője ringott, ahol Bessenyei György és Kölcsey Ferenc teste nyugszik, ahol Váci Mihály és Galambos Lajos kortársaként írt a helyi és általános gondjainkról. A fizikai értelemben a földrajzi széleken, ám szellemileg mindenkor az országos áramkörben – nem csupán a Hetek írói csoportosulás tagjaként, hanem minden lehető alkalommal és minden fórumon hallatva szavát. Erről is vall ez a vaskos kötet.

Példaszerűnek kell említenünk azt a viszonyulást, amivel a választott tájhaza viszonyult és viszonyul ma is Ratkó József költőhöz, kultusza ápolásához. A bibliográfia lapjai számon tartják a *Segítsd a királyt* nyíregyházi ősbemutatóját (1985); a Nagykállóban kiadott *A kő alól* (1987) című verskötetet, Bíró Zoltán előszavával; a Krúdy Gyula Városi Könyvtár és a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár gondozásában ugyanott megjelentetett *Halófldemen* című versválogatást, Magyar József szerkesztésében; a Váci Mihály Városi Művelődési Központ által, Magyar József szerkesztésében közreadott *Ratkó-breviárium*-ot (1993).

Az életmű megismerésének lehetőségét, az elmélyülés útjait, a költő emléke ápolását és ébren tartását kínálták a *Partium* és a *Tariménes* folyóiratok tematikus számai (2004-ben, illetve 2006-ban), amelyek a Ratkó-kutatás legkiválóbb helyi és országos személyiségeit, tudós kutatóit és értelmezőit sorakoztatták föl, szólaltatták meg. *Ratkó József összes művei* megjelenetésének szorgalmazása is helyi fogantatás. A sorozat első két kötete – *Versek* (két kiadásban – 2000, illetve 2003), *Dramák* (2002) – megjelenésre előkészítésében, a szöveggondozó Ratkó Lujza mellett, ki más vállalhatott volna meghatározó szerepet, mint Babosi László! Támogatóra és kiadásra vár a prózai alkotásokat, továbbá a leveleket felölelő kötet.

A kötetben találjuk azok nevét is, akik a legtöbbet tették a Ratkó-életmű értelmezéséért és elfogadtatásáért: Jánosi Zoltán, Antall István, Nagy András László, Görömbei András, Vasy Géza, Márkus Béla, Szabóné Cseh Ágnes. De az összképbe azok neve is beletartozik, akik csak néhány sorral vittek közelebb az életű megismeréséhez, kultusza ápolásához. Ugyanezt szolgálják a nevéhez kötődő irodalmi összejövetelek, az emléket ápoló és ébren tartó Ratkó József Baráti Társaság, a Ratkó-díj kiosztásának alkalmi, a Ratkó-szavalóverseny megszervezése, a költő nevét viselő nyelvtár napi működése is.

A bibliográfiai kutatás, a szerkesztés természetes velejárója volt az a sok-sok tanulmány írása, a publikálatlan kéziratok, levelek közzététele, amelyek Babosi Lászlót az életmű egyik legkiválóbb ismerőjévé avatták. Csodálatos lehetőség egy ifjú irodalomtörténész, bibliográfus számára, aki e kötettel beírta nevét a magyar irodalomtörténet aranykönyvébe. Munkája során a Németh László- és Szabó Dezső-bibliográfiát megalkotó Hartyányi István, a Márai-bibliográfiát közreadó Mézáros Tibor, a Fekete István-bibliográfiát összeállító Horváth József neve és munkája állt előtte követendő példaként. Bizton mondhatjuk: a Ratkó-bibliográfia ki bírja az azokkal való összehasonlítást.

(Babosi László (összeáll.): *Ratkó József bibliográfia*. Nyíregyháza, Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, 2010. 412 p.)

Máriás József

Szentesi kulisszák mögött

A színház világa, azon belül is a magyarországi színjátszás iránt érdeklődőknek, ha meghallják Szentes nevét, elsőként bizonyára a drámatagozatos Horváth Mihály Gimnázium jut az eszükbe. A település elhíresült iskolája ugyanis gyakran bukkan fel színházi életünk közkedvelt alakjainak visszaemlékezéseiben. Ennél kevésbé ismert azonban a város színházi életének története, amelynek bemutatására Kruzslicz Pál vállalkozott. A szerző gazdagon ellátta jegyzetekkel kötetét, amelyhez számos forrásdokumentumot, színháztörténeti összefoglaló munkát, monográfiát felhasznált. (Ez utóbbiak külön jegyzékben szerepelnek a könyv végén.)

Kruzslicz Pál öt felvonásban mutatja be Szentes színháztörténetét. Öt nagy egységre tagolja a kötetet, igazodva Magyarország történelmének fordulópontjai-

hoz, a honi, valamint a szentesi színjátszás történetéhez egyaránt. Minden fejezetnél ugyanazt a szerkezeti felépítést követi a szerző, amikor nemcsak a szűken értelmezett helyi színház történetet dolgozza fel, hanem tágabb kitekintést ad, szélesebb kontextusba helyezve azt. Egyrészt beágyazva a magyar történelem adott időszakába, az ország művelődés- és színház történetébe, másrészt csak a szentesi színjátszás történéseire fókuszálva. Utóbbiakat tekintve a városba érkezett szintársulatokról, a helyi műkedvelők előadásairól, valamint a szentesi születésű és országos hírűvé vált színházi emberekről egyaránt ír, gyakran idézve a forrásokat, a korabeli sajtóhíreket is. A főbb egységeket kísérő kitekintésekben az általános, országos viszonyok tárgyalása mellett három másik város kapott kitüntetett helyet. Egyrészt Szeged mint a Szenteshez legközelebb eső nagyváros, valamint Pápa és Esztergom. Utóbbi települések nagyságuk, lakosaik száma okán, hiszen ebben a tekintetben Szenteshez nagyon hasonlóak.

1790 jeles dátum a magyarországi színjátszás történetében, hiszen Kelemen László vezetésével ekkor kezdte meg működését az első állandó, magyar nyelven játszó szintársulat. Ennek megfelelően a kötet első fejezete 1790-től az 1848-as forradalomig tartó időszakot mutatja be, vázlatosan megrajzolva először a történeti hátteret, a hazai színikultúra jellemzőit, majd képet adva a XVIII–XIX. század fordulójának Szenteséről, és csak azután térve rá a szentesi színjátszás, az abban az időszakban bemutatott darabok és fogadtatásuk tárgyalására. Az említett időszakban lakosság számát tekintve dinamikusan növekvő Szentesen 1838-ban volt az első olyan, hivatásos magyar színészek által tartott előadás, amelyről hiteles feljegyzések maradtak az utókorra. Nagy valószínűséggel korábban is szerepeltek már vándortársulatok a városban, de írásos nyoma e fellépéseknek nem maradt fenn. 1838 januárjában Hevesi Imre társulata érkezett ide, és kilenc héten át szórakoztatta a nagyréműt, azonban szereplésükről részletesebb adatok sajnos, nem maradtak ránk. A következő esztendőknél a településen csak szórványosan voltak láthatók színházi produkciók, bár egyre inkább felismerték, hogy a színjátszás milyen jelentős szerepet játszhat a magyar nyelv ápolásában.

Az 1848/49-es év a színikultúra terén is fontos határvonalat jelöl. A szabadságharc leverését követően Magyarországon a színházi területet is nagyon szigorúan szabályozták, és természetesen ez is visszavetette a színházi élet fejlődését. Ezen a téren is csak az 1860-as évektől történtek érzékelhető változások. A szaporodó színházi előadásokat a helyi sajtó kiemelt figyelemmel kísérte már ekkoriban. Tudósításaikban nem fukarkodtak az elismerő szavakkal, ha Rambovszky József méltatásáról volt szó. Erre minden okuk meg is volt, hiszen a lengyel származású férfiú, aki rajongott a színházért, 1869-től a Zöldkoszorú vendéglő bérlőjeként nyári színikört hozott létre, s a vendéglő hosszabb távú bérletéért cserébe azt is vállalta, hogy fedett, téli színikör felépítésével biztosítja a folyamatos színjátszás lehetőségét Szentesen. Az új Vigadó termet 1874. október 24-én avatták fel. Az alkalmi játszóhelyeket ezzel végre felváltotta az állandó színházterem. Ennek óriási volt a jelentősége, hiszen az időjárás mellett a nyári előadások nézőszámát erőteljesen befolyásolta, hogy arra az időszakra esett a mezőgazdasági munkák dandárja.

A harmadik fejezet kronológiai behatárolása teljes mértékben a szentesi eseményekhez igazodik, hiszen a színikör átadásától 1909-ig, a színház névadásáig tartó időszakot mutatja be. 1874. június 26-án ünnepélyes keretek között megnyílt tehát az új nyári színikör, s rá néhány hónapra a fedett terem is. A művészetpártoló ven-

déglős azonban e két helyszín mellett még a kertben is biztosított lehetőséget színelőadások bemutatására kellemes nyári estéken. A lelkesedést látva talán nem is csoda, hogy Rambovszky leánya maga is színésznőnek állt, és néhány évvel később fel is tűnt Szentesen, ahol évről évre újabb s újabb vándortársulatok jelentek meg, változó sikert aratva. 1880-ban a kritikák mindenesetre az egekig magasztalták Prielle Kornélia, a Nemzeti Színház művésznőjének vendégjátékát. 1885-től Rambovszky más településre tette át székhelyét. 1898 újabb fordulópontot jelentett, hiszen az akkoriban már igen leromlott állapotba került Zöldkoszorú vendéglő helyén felépült Petőfi Szállodában páholyokkal ellátott színháztermet is kialakítottak. A kötetben fellelhető fekete-fehér fotók tanúsága szerint mind a Petőfi Szálló, mind pedig maga a színházterem impozáns volt. Nemcsak vándortársulatok fordultak itt meg, de a különféle helyi szervezetek is bemutattak műkedvelő előadásokat, koncerteket, s itt is megjelent a korszak nagy találmánya, a mozgókép. Szentesen ekkoriban a legkiemelkedőbb színházi eseményként kétségteljesen Jászai Mari fellépését tartották számon, bár olyan más neves színészek is felléptek ebben az időszakban, mint például Újházi Ede. A még 1898-ban átadott termet azonban tíz esztendővel később mégiscsak a Szentesről indult színésztársulatról nevezték el. 1909 tehát a színház névadásának jeles dátuma. Ki is volt Tóth József, akiről elnevezték Thália szentesi templomát? A szerző külön fejezetet szentel a jónevű jellemszínész életútjának bemutatására. A szentesi születésű, sokoldalú férfiú kezdetben vándorszínészként áldozott Thália oltárán, majd közel két évtizeden át a Nemzeti Színház tagjaként játszott, kiváló Shakespeare-színész volt, tanította az utánpótlást, színpadi szerzőként és fordítóként is működött, külföldi körutazása során tanulmányozta az európai országok színházművészetét, és tapasztalatait itt-hon cikksorozatban osztotta meg az olvasókkal. Sikerekben gazdag pályafutásának még fiatalon, ereje teljében gégebetegsége vetett véget. Fia, Tóth Imre szintén a színházban találta meg hivatását. 1909-ben már a Nemzeti Színház igazgatójaként írta meg levelét Szentes polgármesterének, amelyben köszönetét fejezte ki, hogy édesapjának ily módon állít emléket szülővárosa. A köszönőlevelet teljes szövegével el is olvashatjuk a kötetben.

Az 1910 és 1944 közötti időszak – amelynek tárgyalása újabb fejezetet alkot – politikai, társadalmi változásai, gazdasági nehézségei természetesen meghatározták a színházi élet fejlődését. De nem feledkezhetünk meg a mozi látványos térnyeréséről sem. 1912-ben három mozi is működött Szentesen. Ez természetesen nem könnyítette meg a településre érkező színészek életét, bár voltak teltházak, sikeres előadások is, amelyekben olyan neves művészek is felléptek, mint Fedák Sári vagy Rózsahegyi Kálmán. A századfordulót követően igencsak megélenkült az egyesületi élet, számos műkedvelő előadás született a különféle önképzőkörök, egyletek jóvoltából. Mindennek a háború vetett véget, 1944 szeptemberében a színházat hadi célokra lefoglalták.

A második világháborút követően aztán viszonylag gyorsan újjászületett a színházi élet Szentesen, méghozzá a Szegedi Városi Színház vendégjátékával 1945. április 13-án. A '60-as évek végére újjították fel a színházat, amely a '70-'80-as években élte virágkorát. A kor országosan ismert, vezetői színészei fordultak meg itt különféle műfajú darabokkal, önálló estekkel, Tolnay Kláritól és Bessenyei Ferencről Latinovits Zoltánon át egészen Mensáros Lászlóig. A szentesi színházszereplő közönség és az időközben teljes felújításra megérett épület, az egykoron oly

impozáns Petőfi szálló színházterme 2008 májusában, a szegedi társulat *Anconai szerelmek* című zenés komédiájával búcsúzott el egymástól, abban a reményben, hogy a felújítási munkálatokat követően lesz még folytatás.

A szerző a kötet zárófejezetét a Szentesen született művészeknek szenteli. Többek között Őze Lajos, Pitti Katalin, Gáspár Sándor, Szőke András életútját, pályáját rajzolja meg. Majd azokról a művészekről ír, akik ugyan nem a város szülöttei, de a szentesi Horváth Mihály Gimnázium drámatagozatójáról indultak el a világot jelentő deszkák felé. Közülük is talán a legismertebb Alföldi Róbert, a Nemzeti Színház direktora. Kevésbé köztudott, hogy a fiatalon elhunyt, rendkívül tehetséges Ternyák Zoltán, vagy a Vígszínház kiváló karakterszínésze, Fesztbaum Béla is itt kezdte bontogatni szárnyait.

A korabeli forrásokra alapozó, s azokat gyakran idéző, kronologikus rendben feldolgozott szentesi eseménytörténetből általános képet is kapunk az adott korszak honi színházi életéről, kultúrájáról, szintársulati működéséről, a vidéki színjátszás nehézségeiről, az engedélyeztetési eljárásoktól egészen az előadások igen csak változó mértékű támogatottságáig, fogadtatásáig, a korabeli repertoár elemzéséig. A felsorakoztatott kordokumentumok között találunk sajtóhíreket, városi színügyi bizottsági jegyzőkönyveket, színingazgatói leveleket, amelyekben a városi tanácstól helyi játszási engedélyt kérnek, és korabeli színházi plakátokat egyaránt. A kötetet kísérő illusztrációs anyag a tartalomnak megfelelően gazdag, és szintén nem csak szentesi vonatkozású. Kelemen László portréját éppúgy megtaláljuk benne, mint az 1790-ben az első magyar nyelvű színházi előadás színhelyéül szolgáló budai Várszínház épületének ábrázolását. Jászai Mari, Laborfalvi Róza vagy éppen Egressy Gábor arcképe mellett felbukkan a szentesi Iparos Ifjak Önképző Körének tagjairól készült fotográfia. A – sajnos – nem túl jó minőségű fekete-fehér fotók sorát egy, az utolsó előadáson készült, 2008. évi darab zárja, amely a közönséget örökíti meg. A kötetet lapozgatva csak csatlakozni tudunk a szerző abbéli óhajához, hogy mielőbb legyen ismét megfelelő játszóhelye Szentes színi életének.

(Kruzslicz Pál: *Thália Szentesen. Színjátszás és színház 1838–2008. Szentes, Szentes Városi Könyvtár Nonprofit Közhasznú Kft.–Pandola Szentes Kft., 2010. 283 p.*)

Tóth Andrea